

פִּירוּשׁ רַשׁ"י לַתּוֹרָה

**A RÁSI KOMMENTÁR
A TÓRÁHOZ**

Új magyar fordítás

dr. Katcz Sándor és neje szül. Schwarcz Irén emlékére

Mózes első könyve

Séfer Brésit – סֵפֶר בְּרֵאשִׁית

Kiadja a
ZSIDÓ TUDOMÁNYOK SZABADEGYETEME
BUDAPEST, 2009

פְּרָשַׁת בְּרָאשִׁית (1Mózes 1:1–6:8.)

A hetiszakasz tartalmából

- Isten hat nap alatt megteremti a világot. Az első napon megalkotja a sötétséget és a fényt. A második napon a „felső vizek” és az „alsó vizek” elválasztásával megteremti a mennyboltot. A harmadik napon megvonja a szárazföldek és a tengerek határait, és földből fákat és füveket sarjaszt. A negyedik napon elhelyezi az égbolton a Napot, a Holdat és a csillagokat, hogy időmérők legyenek és megvilágítsák a földet. Az ötödik napon megteremti a halakat, a madarakat és a hüllőket, a hatodik napon pedig a szárazföldi állatokat és az embert. A hetedik napon Isten abbahagy minden munkát, és a nyugalom napjává szenteli azt. (1Mózes 1:1–2:3.)
- Isten a föld porából formálja meg az ember testét, és az „élet leheletét” leheli belé orrlyukain keresztül. Az ember az elején még egyedül van, de aztán Isten úgy dönt, hogy „Nem jó, hogy az ember egyedül legyen”, s ezért kivesz a bordái közül egyet, asszonnyá formálja azt, és összeházasítja az embert az asszonnyal. (1Mózes 2:4–25.)
- Ádámot és Évát Isten az Édenkertbe helyezi el, és megtiltja nekik, hogy „a jó és rossz tudásának fájáról” egyenek. A kígyó ráveszi Évát, hogy szegje meg a tilalmat, és az asszony a férjét is megkínálja a tiltott gyümölcsből. Bűnük büntetéséül Isten elrendeli, hogy az ember váljon halandóvá, térjen vissza a földre, amelyből vétetett, és a javakat csak szenvedés és nehézségek árán szerezhesse meg. Isten kiűzi az embert az Édenből. (1Mózes 3.)
- Éva két fiút szül: Káint és Ábelt. Káin összeszólalkozik Ábellel, meggyilkolja őt, és hontalan vándorrá lesz. Ádámnak egy harmadik fia is születik, Sét, akinek tizedik generációs leszármazottja Noé, az egyetlen igaz ember a megromlott világban. (1Mózes 4:1–6:8.)

בְּרָאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ. (בראשית א, א)

Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet. (1Mózes 1:1.)

בְּרָאשִׁית – Kezdetben... – אָמַר רַבִּי יִצְחָק – Azt mondta Jichák rabbi: – לֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַתְחִיל אֶת הַתּוֹרָה אֶלָּא מֵהַתְּחִלָּה הָיָה לָכֵן שְׁהִיא מְצֻנָּה – A Tórá-t inkább az „Ez a hónap legyen számotokra...” [a naptár szerkesztési]¹ résztől kellett volna kezdeni, – וְיָמָּה טַעַם פְּתַח – amit Izrael az első parancsként kapott. –

¹ 2Mózes 12:2.

בְּבְרֵאשִׁית – Mi az oka tehát, hogy a „Kezdetben...” résszel, [a teremtés történetével] kezdődik? – מִשּׁוּם כַּח מְעַשְׂיוֹ הַגִּיד לְעַמּוֹ – Azért mert [írva van:²] „Hatalmas tetteit kijelentette népének, – לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם – [ezáltal] adván nekik nemzetek birtokát”, – שָׂאֵם יֹאמְרוּ אַמּוֹת הָעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל – vagyis, ha majd a világ népei azt mondják a zsidóknak: – לְסֹטִיִּם אַתֶּם – „Rablók vagytok, – שִׁכְבַּשְׁתֶּם אַרְצוֹת שְׁבָעָה גּוֹיִם – akik elfoglalták hét kánaáni nép földjét!”, – הֵם אוֹמְרִים לָהֶם – akkor ők [a zsidók] azt felelhetik erre: – כָּל הָאָרֶץ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הִיא – „Az egész világ Istené, – הוּא בְּרָאָה – Ő teremtette – וַיִּתְּנָהּ לְאִשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו – és annak adta, akinek jónak látta. – בְּרִצּוֹנוֹ וּבְרִצּוֹנוֹ נִטְלָה – Az Ő akarata volt odaadni nekik, [a kánaáni népeknek,] – וַיִּתְּנָהּ לָהֶם מִמֶּה – és az Ő akarata volt később elvenni tőlük – וַיִּתְּנָהּ לָנוּ – és nekünk adni”.

בְּרֵאשִׁית בְּרָא – Kezdetben teremtette... – אֲשֶׁר שׁוּוּהוּ וּבִתְיָנוּ וְזָרוּנָם לְבְרָכָה – A bölcsek úgy magyarázták, [hogy a בְּרֵאשִׁית nem úgy olvasandó, hogy „kezdetben” hanem „A kezdet miatt...”] – בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה – azaz a Tóra miatt, – שֶׁנִּקְרָאתָ רֵאשִׁית דְּרָכוֹ – amit „útjának kezdete”-ként neveztek el³, – וּבְשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל – és Izrael miatt, – וְאֵם כָּאֵת לְפָרְשׁוֹ – amit pedig „termésének kezdete”-ként⁴. – כִּפְשׁוּטוֹ – Ám ha az egyszerű magyarázathoz ragaszkodsz, – כִּךְ פָּרְשׁוּהוּ – akkor magyarázd a következőképp: – בְּרֵאשִׁית בְּרִיאַת שָׁמַיִם וָאָרֶץ – Az ég és föld teremtésének kezdetekor, – וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְּהוֹ וְבִהוּ וְחֹשֶׁךְ – amikor a világ még megformálatlan és kietlen volt, – וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר – Isten azt mondta: „Legyen világosság!” – וְלֹא כָּאֵת הַמְּקַרָּא – Ennek a versnek nem az a szándéka, – לְהוֹרוֹת סֵדֶר – hogy a teremtés sorrendjét tanítsa meg nekünk, – לְוַמַּר שֶׁאֵלּוֹ קָדְמוֹ – hogy ezek lettek először [megteremtve]. – שָׂאֵם כָּאֵת לְהוֹרוֹת כִּךְ – Ha ugyanis ez lett volna a szándék, – הִיָּה לוֹ לְכַתּוּב – akkor ez kellett volna álljon [a versben]: – בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֵת – שֶׁאֵין לָהּ רֵאשִׁית בְּמִקְרָא – „Először Isten megteremtette az eget,” stb. – אֲשֶׁר אֵינוֹ דְּבוּק לְתַבָּה – A (רֵאשִׁית – *résit*) szó ugyanis sosem szerepel úgy a Szentírásban, – שֶׁל אֶחָדֵינוּ – hogy ne csatlakozna közvetlenül az őt követő szóhoz. – כְּמוֹ בְּרֵאשִׁית – מִמְּלֶכֶת יְהוֹיָקִים – Például: „Jójákim[nak, Jósiás fiának, Júda királyának] uralkodása kezdetén”⁵ – רֵאשִׁית מִמְּלֶכֶתוֹ – [vagy] „Birodalmának kezdete”⁶ – רֵאשִׁית דְּגַבְנָה – [vagy] „Gabonádnak, [mustodnak és olajodnak] elejét.”⁷ – אֵף כֵּן בְּכַן אֵתָהּ אוֹמֵר – Itt is úgy kell értelmezned – בְּרֵאשִׁית בְּרָא אֱלֹהִים וְגוֹמֵר – a „Kezdetben teremtette Isten” [verset], – כְּמוֹ – mintha [az állna benne, hogy] – בְּרֵאשִׁית בְּרָא – „A teremtés kezdetén.” – וְדוּמָה – Hasonlóan [azt találjuk]: תְּחִלַּת דְּבַר ה' בְּהוֹשַׁע – *tchilat diber hásém böhoséá*, azaz: – כְּלוּמַר תְּחִלַּת דְּבוּרוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהוֹשַׁע – „Amikor az Örökkévaló szólni

² Zsoltárok 111:6.

³ Példabeszédek 8:22.

⁴ Jeremiás 2:3.

⁵ Uo. 27:1.

⁶ 1Mózes 10:10.

⁷ 5Mózes 18:4.

kezdett Hóseához, – וַיֹּאמֶר ה' אֶל הוֹשֶׁעַ וְגוֹמֵר – ezt mondta Hóseának,⁸ stb. – וְאִם –
 תֹּאמַר לְהוֹרוֹת בָּא – Ha azt állítanád, hogy [a vers] igenis azt szándékozik velünk
 tudatni, – שְׁאֵלוֹ תַחֲלֶה נִבְרָאוּ – hogy ezek [ti. az ég és a föld] lettek legelőször
 megteremtve, – וּפְרוּשׁוֹ – és hogy [ezt a verset] igenis úgy kell értelmezni, hogy –
 בְּרֵאשִׁית הַכֹּל בְּרָא אֱלֹהֵי – minden [dolgok] kezdetén [Isten] ezeket teremtette meg; – וַיֵּשׁ –
 לְךָ מִקְרָאוֹת שְׂמֻקְצָרִים לְשׁוֹנָם – és hogy vannak még [más] olyan versek [is], amelyek
 rövidített [szóhasználatúak] – וּמִמְעַטִּים תִּבְּחֶה אַחַת – és kihagynak egy-egy szót, – כְּמוֹ –
 כִּי לֹא סָגַר דְּלִתִּי בְטָנִי – „mert nem zárta be anyám méhének ajtaját,”⁹
 – וְכִמוֹ יֵשׂא אֶת – kihagyva azt, hogy ki az, aki bezárja [a méhet]; – וְלֹא פָּרַשׁ מִי הַסּוֹגֵר –
 וְלֹא פָּרַשׁ מִי יִשְׁאַנּוּ – kihagyva azt, hogy ki az, aki elviszi; – וְכִמוֹ אִם יִתְרוֹשׁ בְּבִקְרִים – és „felszántja-e [azt]
 – חֵיל דְּמִשְׁקָא – és „elviszi Damaszkusz gazdagságát,”¹⁰ – anélkül, hogy konkrétan szerepelne
 [a szövegben]: „felszántja-e [azt az ember] ökrökkel?”; – וְכִמוֹ מִגִּיד מִרְאשִׁית אַחֲרִית – és
 – וְלֹא פָּרַשׁ מִגִּיד מִרְאשִׁית דְּבָר – „Én kezdettől fogva kijelentettem a jövődöt,”¹² –
 anélkül, hogy konkrétan szerepelne [a szövegben]: „Én valaminek a kezdetétől
 fogva kijelentettem – אִם בֵּן תִּמְנָה עַל עֲצָמָךְ – valaminek a jövődójét,” –
 – תֵּהָא – tehát, ha valóban így van¹³, akkor kezdj el kételkedni magadban, – וְשִׁהְרִי הַמַּיִם קְדָמוֹ –
 – וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת – ugyanis [történetesen] a víz [megteremtése] megelőzte –
 – וְעַדִּיין לֹא גְלָהּ הַמִּקְרָא – [az ég és föld megteremtését], mert az áll [a Szentírásban, hogy] –
 – וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת – „Isten szelleme lebegett – עַל פְּנֵי הַמַּיִם – a vizek színén,” –
 – וְעַדִּיין לֹא גְלָהּ הַמִּקְרָא – és a Szentírás [ezen a ponton] még nem tudatja velünk, –
 – בְּרִית הַמַּיִם מְתִי הֵיטָה – mikor történt a víz megteremtése.¹⁴ – הָא לְמִדָּת – Ebből [mindenesetre] következtetni lehet
 arra, – וְשִׁקְדָמוֹ הַמַּיִם לְאַרְץ – hogy a víz [megteremtése] megelőzte a föld
 [megteremtését]. – וְעוֹד – És [a fentebbiekre] további [bizonyíték, hogy] – וְשִׁהְרִי הַמַּיִם –
 – מִיַּד וּמִיַּד נִבְרָאוּ – mivel az ég tűzből és vízből lett megteremtve,¹⁵ – עַל כְּרַחֲךָ –
 – לֹא לְמַד הַמִּקְרָא – kénytelen vagy [elismerni], – hogy a Szentírásnak nem [állt
 szándékában] bármit is – בְּסִדְרֵי הַמִּקְרָאִים וְהַמְאוּחָרִים כְּלוּם – megtanítani [a teremtés]
 korábbi vagy későbbi sorrendjéről.

⁸ Hóseá 1:2.

⁹ Jóב 3:10.

¹⁰ Jesájá 8:4.

¹¹ Ámosz 6:12.

¹² Jesájá 46:10.

¹³ Vagyis azt állítod, hogy a vers a teremtés sorrendjéről akar informálni bennünket.

¹⁴ Azaz, ha a Szentírás szándéka a teremtés sorrendjének ismertetése lett volna, akkor a vizek megemlítése előtt tudatni kellett volna velünk, hogy az Örökkévaló egyáltalán megteremtette a vizet.

¹⁵ Chágigá 12a.

בָּרָא אֱלֹהִים – ...teremtette Isten (*Elohim*)... – וְלֹא אָמַר – És nem az van írva: – ‘בָּרָא ה’ – „...teremtette az Örökkévaló (*JHVH* – tetragrammaton)”¹⁶ [Azért használja a Tóra mégis a szigort szimbolizáló **אֱלֹהִים** (*Elohim* – szó szerint „bírák”) nevet], – שִׁבְתַּחֲלָה עָלָה כַּמַּחֲשָׁבָה – mert először arra gondolt a Teremtő, – לְבִרְאָתוֹ – hogy a törvény szigorával fogja a teremtést véghez vinni [és irányítani, ezért itt az *Elohim* név áll], – רָאָה שְׂאֵין הָעוֹלָם מְתַקֵּינִים – de látta, hogy a világ nem maradna fenn, – וְהַקָּדִים מִדַּת רַחֲמִים – ezért előrébb helyezte a könyörületet – וְשִׁתְּפָה – és azt a törvény szigorával társította. – וְהֵינּוּ דְכֶתִיב – Ezért van írva:¹⁷ – אֶרֶץ וְשָׁמַיִם – „...azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten – בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה’ אֱלֹהִים – a földet és az eget alkotta”.

וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְבָהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם, וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם. (בראשית א, ב)

A föld pedig pusztá és üres volt, és sötétség volt a mélység színén; és Isten szelleme lebegett a vizek színén. (1Mózes 1:2.)

תְהוֹ וְבָהוּ – pusztá és üres. – A תְהוֹ (תהו – *tohu*) [szó] csodálkozást és megdöbbenést jelent, – שְׂאֵין תוֹהָה וּמִשְׁתוֹמֵם עַל בָּהוּ שְׂבָה – vagyis az ember csodálkozna és megdöbbenne sivárságának [látványától].

תְהוֹ – תהו. – A תְהוֹ (תהו – *tohu*) ófranciául *estordison*.

וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת – üres. – לְשׁוֹן רַקוּת וְצָרוֹ – A וְרוּחַ (בהו – *vohu*) [szó] kieltenséget és ürességet jelent.

עַל פְּנֵי תְהוֹם – a mélység színén. – אֶרֶץ וְשָׁמַיִם שְׂעַל הָאָרֶץ – Azaz a földön elterülő vizek színén.¹⁸

וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת – és Isten szelleme lebegett.¹⁹ – [Ez] a כֶּסֶף הַכְּבוֹד – [Ez] a Dicsőség Trónusára [utal] – עוֹמֵד בְּאֵיִר – [amely] az úrban állt, – וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי הַמַּיִם – a vizek színe fölött lebegve – בְּרוּחַ פִּי שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וּבְמִאֲמָרוֹ – az Örökkévaló lehelete és parancsa révén, – כִּי־וְנָה מְרַחֶפֶת עַל הָקָן – éppen úgy, ahogy egy galamb lebeg a fészke fölött. – אַקוּבֵטִי־ר בְּלֶעֶז – Ófranciául *acoueter*.

¹⁶ A Kabbala szerint Isten minden neve egy bizonyos tulajdonságára utal. A *JHVH* – tetragrammaton használata itt helyénvalóbb lett volna, ugyanis ez a név a könyörületet és a jóságot jelképezi, ami a teremtés alapja.

¹⁷ 1Mózes 2:4.

¹⁸ Ha az utalás csupán a mélységre történt volna, akkor az állt volna a szövegben, hogy **עַל תְהוֹם** (*ál tōhom*) – a mélység fölött. Az **עַל פְּנֵי** (*ál pöné*) – **שִׁינֵן** – tehát nyilván a versben később megjelenő **עַל פְּנֵי הַמַּיִם** (*ál pöné hámajim*)-ra utal.

¹⁹ A **רוּחַ** (*ruách*) általában szelet jelent, itt azonban eltérő jelentésben szerepel.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר, וַיְהִי אוֹר. (בראשית א, ג)

És mondta Isten: „Legyen világosság!” És lett világosság. (1Mózes 1:3.)

וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. (בראשית א, ד)

És látta Isten, hogy a világosság jó, és elválasztotta Isten a világosságot a sötétségtől. (1Mózes 1:4.)

És látta Isten, hogy a világosság jó, és elválasztotta... – Ennek [azaz a világosság elválasztásának] a megértéséhez is szükség van – לְדַבְּרֵי אֲגָדָה – egy ágádára: – רָאָהוּ – látta Isten, a világosságot, – שְׂאִינוּ כְּדַאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בוֹ רְשָׁעִים – hogy az nem érdemes a gonoszok használatára, – וְהַבְדִּילוּ לְצַדִּיקִים – és ezért elválasztotta²⁰ azt a *cádikok*, igazak részére – לְעֵתִיד לְבֹא – az eljövendő időre. – וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ כֶּן פְּרִשָׁהוּ – Az egyszerű magyarázata pedig ennek a mondatnak a következő: – רָאָהוּ כִּי טוֹב – látta Isten, hogy a világosság jó – וְאִין נֶאֱמָה לוֹ וְלִחְשֹׁךְ – és nem illendő, hogy a sötétséggel összekeveredve – שְׂיִהְיוּ מִשְׁתַּמְשִׁים בְּעֶרְבוּבָא – együtt álljanak szolgálatban, – וְקִבְעֵ לְזָה – és – וְלְזָה תְּחִוְמוֹ בְּלַיְלָה – és ezért felállított annak egy határt, a nappalt, – וְלְזָה תְּחִוְמוֹ בְּיּוֹם – és ennek egy határt, az éjszakát.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קִרְא לַיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד. (בראשית א, ה)

És lett este és lett reggel: egy nap. (1Mózes 1:5.)

...egy nap. – A fejezet nyelvezete alapján, – כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּשָׂאָר – „első nap”, – יוֹם רִאשׁוֹן – itt azt kellett volna írni: – הָיָה לוֹ לְכַתּוּב הַיָּמִים – ahogy írva van a többi napnál is: – שְׁנֵי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי – „második”, „harmadik”, „negyedik”. – לָמָּה כָּתַב אֶחָד – Akkor miért írta mégis: „egy”? – לְפִי שֶׁהָיָה – „egy”? – בְּעוֹלָמוֹ – Azért, mert az Örökkévaló ekkor még egyedül volt – וּלְזָה תְּחִוְמוֹ בְּיּוֹם אֶחָד – mert nem történt még meg az angyalok megteremtése, – עַד יוֹם שְׁנֵי – csak a második napon. – כֶּן מְפֹרָשׁ בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה – Így magyarázzák a *Brésit* rábá midrásban.²¹

²⁰ Pontosabban *elhatározta*, hogy a teremtés hét napja után elválasztja azt, hiszen ez a különleges fény a teremtés napjaiban végig fénylett, miként a próféta erre a messiási időkre vonatkozóan utal (*Jesájá* 30:26): „És olyan lesz a hold világa, mint a nap világa, és a nap világa hétszer olyan, mint a hét nappalnak világa...”.

²¹ 3:8.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם, וְיִהְיֶה מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לְמַיִם. (בראשית א, ו)

És mondta Isten: „Legyen boltozat a vizek közepén, hogy elválassza a vizeket egymástól.” (1Mózes 1:6.)

יְהִי רְקִיעַ – Legyen boltozat.²² – יִתְחַזֵּק הָרְקִיעַ – [Jelentése:] Szilárduljon meg az égbolt. – שָׁאֵף עַל פִּי שְׁנַבְּרָאוּ שְׁמַיִם בְּיוֹם רֵאשׁוֹן – Jóllehet az eget már az első napon megteremtette [az Örökkévaló], – עֲרִין לַחַיִּים הָיוּ – az ennek ellenére még mindig folyékony halmazállapotú volt, – וְקָרְשׁוּ בַּשָּׁנִי – és [csupán] a második napon szilárdult meg – מִגְּעַרַת הַקְּרוֹשׁ בְּרוֹךְ הוּא – az Örökkévaló dörgő parancsszava révén, – בָּאֲמָרוֹ יְהִי רְקִיעַ – amikor azt mondta: „Legyen boltozat!” – וְזֶהוּ שְׁכָתוֹב – Ezt akarja mondani a Szentírás, [amikor azt olvassuk]: – עֲמוּדֵי שְׁמַיִם יְרוּפּוּ – „Az eget oszlopai inogtak”²³ – כָּל יוֹם רֵאשׁוֹן – végig az első napon, – וּבַשָּׁנִי – és a másodikon – וַיִּתְמָהוּ – „megrettentek dörgő parancsszavától.”²⁴ – כְּאֵדָם – [Ezt éppen úgy kell elképzelni,] mint amikor valaki – וְעוֹמֵד – ijedten felszökken [és megmerevedik], – מִגְּעַרַת הַמָּאִים עָלָיו – amikor egy másik ember váratlanul rárivall.

בְּתוֹךְ הַמַּיִם – a vizek közepén.²⁵ – בְּאֲמָצַע הַמַּיִם – [A (בְּתוֹךְ – bötoch) szó jelentése itt:] a vizek közepén. – מֵיִשׁ הַפְּרֶשׁ בֵּין מַיִם הָעֲלִיוֹנִים – Mert van egy elválasztó [térköz] a felső vizek – לְרְקִיעַ – és a boltozat között – כְּמוֹ בֵּין הָרְקִיעַ – ugyanúgy, mint a boltozat – לְמַיִם שְׁעַל הָאָרֶץ – és a földfelszín borító víz között. – הֵא – Ebből [pedig] arra következtethetünk, – שֶׁהֵם תְּלוּיִם – hogy [az égboltozat az úrben] függ, – בְּמֵאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ – a Király parancsának [engedelmeskedve].

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרְקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לְרְקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לְרְקִיעַ, וַיְהִי כֵן. (בראשית א, ז)

És megalkotta Isten a boltozatot és elválasztotta a vizeket, melyek a boltozat alatt voltak, azoktól a vizektől, melyek a boltozat fölött voltak; és úgy lett. (1Mózes 1:7.)

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרְקִיעַ – És megalkotta Isten a boltozatot.²⁶ – תִּקְנוּ עַל עַמּוּדוֹ – [A magyarázat a következő:] [Isten] megrögzítette [az égboltot] helyzetében, – וְהָיָא – és [ezt számítjuk] megteremtésének. – כְּמוֹ – Hasonlóan [a következő vershez]: – וַעֲשֵׂתָהּ אֶת צַפְרָנְיָהּ – „és gondolzza körmeit.”²⁷

²² Ez arra enged következtetni, hogy az eget most, a második napon teremtette az Örökkévaló. De hát nem létezett az már az első naptól kezdve?

²³ Jóב 26:11.

²⁴ Uo.

²⁵ A בְּתוֹךְ (bötoch) kétféleképpen értelmezhető: 1. között vagy 2. közepén.

²⁶ Van itt egy kis probléma. Hát nem az első napon teremtette az Örökkévaló az égboltot?

²⁷ 5Mózes 21:12.

על מעל לרקיע – [azoktól a vizektől, melyek] a boltozat fölött [voltak]. – אֶל – אֶלָּא מַעַל לְרַקִּיעַ – Nem az áll [a versben], hogy a boltozaton, – הֲרַקִּיעַ לֹא נֶאֱמַר – hanem az, hogy a boltozat *fölött*. – לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִין בְּאֵוִיר – [Ez] azért van, mert [a boltozat fölötti vizek] az úrben lebegnek. – וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֶאֱמַר – És miért nem szerepel [a versben]: – כִּי טוֹב – „hogy jó” – בְּיוֹם שְׁנֵי – a második nappal [kapcsolatban]?²⁸ – מֵעַתָּה לֹא יִשְׁלַח ה' מַלְאֲכֵת הַמַּיִם – Mert a vízzel kapcsolatos munka nem fejeződött be – עַד יוֹם שְׁלִישִׁי – csupán a harmadik napon,²⁹ – וַיְהִי הַתְּחִיל בַּיּוֹם הַשְּׁנִי – jöllehet, már a második [napon] elkezdődött; – וְדָבָר שֶׁלֹּא נֶגְמַר אֵינוּ בְּמִלּוּאוֹ וְטוֹבוֹ – és semmi, ami nincs befejezve, nem tekinthető tökéletesnek vagy teljesnek. – וּבְשִׁלְשִׁי – [Míg ellenben] a harmadik napon, – שֶׁנֶּגְמְרָה מַלְאֲכֵת הַמַּיִם – amikor a vízzel kapcsolatos munka elkészült – וַתְּחִיל מַלְאֲכָה אַחֶרֶת – és [az Örökkévaló] belefogott egy újabb munkába, – וַיְגַמְרָה – amelyet [még aznap] be is fejezett, – כִּפְּלֵי בּוֹ כִּי טוֹב שְׁנֵי פְעָמִים – a „hogy jó” [kitétel] kétszer is elhangzik. – אַחַת לְגַמֵּר מַלְאֲכֵת יוֹם הַשְּׁנִי – Egyszer a második nap munkájának befejezésével kapcsolatban, – וְאַחַת לְגַמֵּר מַלְאֲכֵת הַיּוֹם – egyszer pedig a [harmadik] nap munkájának befejezésével kapcsolatban.

וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרַקִּיעַ שָׁמַיִם, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁנִי. (בראשית א, ח)

És nevezte Isten a boltozatot égnek. És lett este és lett reggel: második nap. (1Mózes 1:8.)

És nevezte Isten a boltozatot égnek. – וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְרַקִּיעַ שָׁמַיִם – [A (שָׁמַיִם – *sámájim*) szó a (שָׂא מַיִם – *szá májim*) [szavak összevonásából ered, ami azt jelenti: *vizet szállít*], – שָׁם מַיִם – [de egyúttal a] (שָׁם מַיִם – *sám májim*) – *ott víz van*, – אֵשׁ וּמַיִם – [valamint az] (אֵשׁ וּמַיִם – *és umájim*) – *tűz és víz* [szavak összevonásából is magyarázható]. – [Az Örökkévaló] elvegyítette őket [ti. a tüzet és a vizet] egymással, – וַעֲשָׂה מֵהֶם שָׁמַיִם – és megalkotta belőlük az égboltot.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל מְקוֹם אֶחָד וְתִרְאָה הַיַּבְשָׁה, וַיְהִי כֵן. (בראשית א, ט)

És mondta Isten: „Gyűljenek össze az ég alatt levő vizek egy helyre, hogy látható legyen a szárazföld.” És úgy lett. (1Mózes 1:9.)

Gyűljenek össze a[z ég alatt levő] vizek.³⁰ – וַיִּקְווּ הַמַּיִם – [A (הָיוּ שְׁטוּחִים – *szét voltak terülve*] – עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ – a föld teljes felszínén,

²⁸ A teremtés során a Tóra a második nap kivételével minden napra vonatkozóan megjegyzi: „És látta Isten, hogy jó.”

²⁹ Ugyanis a harmadik napon történt, hogy a vizek tömegei elválasztattak szárazföldtől.

³⁰ Honnét gyűltek össze?

הוא הים הגדול שבכל – és [az Örökkévaló] gyűjtötte őket össze az óceánba, – באוקינוס
הים – amely az összes tenger közül a legnagyobb.

ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקנה הים קרא ימים, ויקרא אלהים פי טוב. (בראשית א, י)

És nevezte Isten a szárazat földnek, az összegyűlt vizeket pedig nevezte tengereknek. És látta Isten, hogy jó. (IMózes 1:10.)

קרא ימים – nevezte tengereknek. – והלא ים אחד הוא – Hát nem csupán egyetlen tenger létezik?³¹ – אלא – De [a többes szám használatának az az oka, hogy] – אינו דומה – különbség van – טעם דג – annak a halnak az íze között, – העולה מן הים – és annak a halnak az íze között, – לטעם דג – amely Akkónál jön fel a tengerből – העולה מן הים באספמיא – amely Spanyolországnál jön fel a tengerből.³²

ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למינו אשר זרעו בו על הארץ, ויהי כן. (בראשית א, יא)

És mondta Isten: „Hozzon a föld sarjat, magtermő füvet, gyümölcsfát, amely gyümölcsöt terem a maga faja szerint, amelyben benne van a magva, a földön!” És úgy lett. (IMózes 1:11.)

תדשא הארץ דשא עשב – Hozzon a föld sarjat, [magtermő] füvet.³³ – לא – ולא עשב לשון דשא – A דשא (dese) nem az עשב (észeu) szinonimája, – ולא עשב לשון דשא – amiképpen az עשב (észeu) sem a דשא (dese) szinonimája. – ולא היתה לשון המקרא לומר – És a szentírási nyelvtan szerint helytelen lenne azt mondani: תעשיב – המעשיב (táasziv háárec), – שמיני דשאיין מחלקין – mivel a דשא (dese)-nek számos különféle faja létezik, – כל אחד לעצמו – és mindegyik különálló [fajra] – נקרא עשב – mint „arra a bizonyos עשב (észeu)-re” utalunk. – ואין לשון – És helytelen lenne [az is], – למדבר לומר – ha a beszélő azt mondaná: – „az a bizonyos דשא פלוני”, – לשון דשא – ugyanis a דשא (dese) kifejezés – הוא לבישת הארץ בעשבים – arra [a teljes növényzetre] utal, amely a földet borítja, – פשהיא מתמלאת בדשאים – amikor az tele van különféle növényekkel.

[Következésképpen az, hogy:] – **תדשא הארץ – Hozzon a föld** [ekképp definiálható:] – תתמלא ותתכסה – Hadd legyen tele és beborítva [a föld] – לבוש עשבים – egy különféle növényfajokból álló takaróval. – בלשון לעז – A דשא (dese) ófranciául

³¹ Mivel az összes víz valójában egyetlen hatalmas tengert alkot, miért nevezik ezeket többes számban tengereknek?

³² Mivel a tenger természete eltérő az egyes vidékeken, ezért lehet a tenger bizonyos területeire többes számban „tengerek”-ként utalni.

³³ A דשא (dese) és az עשב (észeu) közötti különbség: a דשא (dese) a föld flórájának egészére utal, az עשב (észeu) pedig a növényvilág egyes elkülöníthető fajaira.

– אַרְבֵּי־יָץ – *erbediz* [növényzet], – כָּלָן בְּעֶרְבוּבָא – [azaz] mind egyesén [gyűjtőnévként], – וְכָל שֶׁרֶשׁ לְעֶצְמוֹ נִקְרָא עֵשֶׂב – míg az egyes gyökerek [azaz fajok] külön-külön az (עֵשֶׂב – *észev*) kifejezéssel neveztetnek.

מְזֻרֵעַ זָרַע – magtermő. – שִׁיגְדֵל בּוֹ זָרַע – [Jelentése: olyan növény, amelynek] a magja benne fejlődik, – לְזֻרֵעַ מִמֶּנּוּ בְּמָקוֹם אַחֵר – hogy máshol újra el lehessen vetni.

עֵץ פְּרִי – gyümölcsfát. – שִׁיְהֵא טַעַם הָעֵץ – Ez arra utal, hogy a fa ízének – כְּטַעַם – והיא לא עֲשֵׂתָהּ בֵּן – ³⁴ – ugyanolyannak kellene lennie, mint a gyümölcs ízének. – Mindazonáltal [a föld] nem cselekedte meg ezt, – אֲלֵא וְתוֹצֵא הָאָרֶץ וְגוֹמֵר – hanem: „hajtott a föld... – וְעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי – gyümölcsstermő fát, amely gyümölcsöt *terem*,” – וְלֹא הָעֵץ פְּרִי – ám maga a fa nem volt gyümölcs. – לְפִיכֵךְ קִשְׁנַתְקַלֵּל אָדָם – Ezért aztán, amikor Ádámot megátkozta – עַל עוֹנוֹ – bűnéért [az Örökkévaló], – נִפְקְדָה גַם הִיא עַל – és [szintén] megátkozta [az Örökkévaló].

אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ – amelyben benne van a magva. – הֵן גִּרְעֵינִי כָּל פְּרִי – Ez minden gyümölcsnek a maga magja, – שְׁמֵהֶן הָאֵילָן צוֹמַח כְּשֶׁנוֹטְעִין אוֹתָן – amelyből, ha elültetik, kifejlődik a fa.

וְתוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׂא עֵשֶׂב מְזֻרֵעַ זָרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה פְּרִי אֲשֶׁר זָרְעוּ בּוֹ לְמִינֵהוּ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, יב)

És hajtott a föld sarjat, magtermő füvet a maga faja szerint és gyümölcsstermő fát, melyben a magva benne van a maga faja szerint. És látta Isten, hogy jó. (1Mózes 1:12.)

– És hajtott a föld, stb. – אַף עַל פִּי שְׁלֹא נִאָּמַר לְמִינֵהוּ – Noha a בְּדָשָׂאִין – [„a maga faja szerint” kifejezés] nem hangzott el, – בְּצִוֵּי־יְהוָה – amikor a növényzetnek megparancsolta [az Örökkévaló, hogy jelenjen meg], ³⁵ – שָׁמְעוּ – ők [ennek ellenére] hallották, – שֶׁנֶּצְטִיּוּ הָאֵילָנוֹת עַל כֵּךְ – hogy a fáknak ezt a parancsot adta [az Örökkévaló], – וְנִשְׂאוּ קֶלֶוֹ וְחִמְרָא בְּעֶצְמָן – és a *חִמְרָא* (kál *váchómer*) elvét alkalmazták önmagukra vonatkozóan, ³⁶ – כְּדַמְפוֹרֶשׁ בְּאַגְדָּה – amint ez a *Chulin* traktátus egyik ágadájában ³⁷ olvasható.

³⁴ Azaz magának a fának is ehetőnek kellene lennie.

³⁵ Ellentétben a fákkal, ahol az Örökkévaló mondta, hogy „amely gyümölcsöt terem a maga faja szerint” (11. vers).

³⁶ Azaz ha a fák, amelyek nagy méretükből adódóan természetes módon egymástól távolabb (vagyis rendezetten) nőnek és könnyedén megkülönböztethetők egymástól, *לְמִינֵהוּ* (*löminéhu*), azaz a maguk faja szerint nőnek, akkor nekünk, akik kis méretűek vagyunk és nagyobb csomókban, egymástól nem megkülönböztethetően létezőnk, annál inkább *לְמִינֵהוּ* (*löminéhu*) kell teremnünk.

³⁷ *Chulin* 60a.

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי. (בראשית א, יג)

És lett este és lett reggel: harmadik nap. (1Mózes 1:13.)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה, וְהָיוּ לְאֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנָיִם. (בראשית א, יד)

És mondta Isten: „Legyenek világítótestek az égboltozaton, hogy elválasszák a nappalt az éjjeltől, és szolgáljanak jelekül az ünnepekre, a napok és az évek számára. (1Mózes 1:14.)

[A – מיֹּם ראשון נבראו – ...**Legyenek világítótestek...** – וגומר – וּבְרָבִיעֵי צִוָּה עָלֵיהֶם – és a negyedik napon parancsolta meg Isten, – לְהַתְּלוֹת בְּרָקִיעַ – hogy felkerüljenek az égboltra. – וְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִקְבַּע – majd mindegyik [a maga helyére] rögzült – בַּיּוֹם שֶׁנִּגְזַר עָלָיו – azon a napon, amikor az megparancsoltatott nekik. – הוּא שְׁכָתוֹב – Erre utal [a teremtés első mondatában – „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet” – kétszer is ismétlődő tárgyrag a *t-אֵת*, amelynek kétszeri ismétlése a héber nyelvtan szerint amúgy fölösleges lenne, azonban valójában a tárgyragként funkcionáló *אֵת* előjárószó itt járulékos értelemmel is bír, nevezetesen, hogy nem csupán az eget (és a földet) teremtette Isten, hanem mindazt, ami belőle származik. Miként írva van:]²¹ – „az egeket”, – לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֵיהֶם – beleértve mindazt, ami belőlük (az egekből) létrehozott, – וְאֵת הָאָרֶץ – „és a földet”, – לְרַבּוֹת תּוֹלְדוֹתֶיהָ – beleértve mindazt, ami belőle (a földből) létrehozott.

...Legyenek világítótestek... – הָסֵר וַיִּי כְּתִיב – A *váv* betű ki van hagyva [a *מְאֹרֶת* – *möorot* szóból,³⁸ így *váv* nélkül a szó így is olvasható: *מְאֹרֶת* (*möérot*), azaz „átkok”], – עַל שֶׁהוּא יוֹם מְאָרָה – mert az [, a negyedik nap,] egy elátkozott nap, – לְפֹל אֶסְכְּרָה בְּתִינוּקוֹת – amelyen a gyermekek fogékonyabbak a torokgyíkra. – הוּא שְׁשִׁנִּינוּ – Erre utal [a következő]:³⁹ – „A negyedik napon böjtöltek, – עַל אֶסְכְּרָה שְׁלֹא תְּפֹל בְּתִינוּקוֹת – hogy a torokgyík betegsége elkerülje a gyermekeket.”

...hogyan elválasszák a nappalt az éjjeltől... – לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה – אֶבֶל בְּשִׁבְעַת יְמֵי בְּרֵאשִׁית⁴⁰ – miután az első fény el lett tárolva – מִשְׁנִינֵנו הָאֹר הָרִאשׁוֹן – De a teremtés hét napja során – שְׁמִשׁוֹ הָאֹר וְהַחֲשֵׁךְ הָרִאשׁוֹנִים יחד – [e szerint a

³⁸ A *váv* gyakran *ו* (*cholám*) magánhangzó jelölésére szolgál.

³⁹ *Táanit* 27b.

⁴⁰ A fent említett (lásd Rási *1Mózes* 1:4. és a 20. lábjegyzet ott) két magyarázat közül az első szerint az első fényt valójában csak a teremtés hét napja után választotta külön Isten. E magyarázat szerint ez a mondat is a hét nap utáni időszakra vonatkozik, mivel ez a nagy fény biztosan éjszaka is fénylett, így hát a nap lemenetele észrevehetetlenné vált.

magyarázat szerint] az eredeti fény és sötétség együtt szolgált – בין ביום ובין בלילה – nappal és éjjel.

וקהיו לאתה – ...és szolgáljanak jelekül... – Amikor a világítótestek fogyatkozásban vannak, – סימן רע הוא לעולם – az rossz jel a világ számára, – שנגמר – mint írva van:⁴¹ – ומאותות השמים אל תחתו – „Az égi jelektől ne rettegjetelek...” – בעשותכם רצון הקדוש ברוך הוא – Vagyis, ha teljesítitek Isten akaratát, – אין אתם צריכין לדאוג מן הפרענות – nincs miért tartanotok a megtorlástól. [Tehát a „jelek” itt azt jelenti: rossz hírek, megtorlás.]

ולמועדים – ...az ünnepekre... – על שם העתיד – [Ez] a jövőre vonatkozóan [hangzik el]. – שעתידים ישראל להצטוות על המועדות – Mivel Izrael parancsokat kap majd az ünnepek megtartására, – והם נמנים למולד הלבנה – amelyek [időpontját] az újhold alapján kell kiszámítani.

ולקמים – ...a napok... számára. – שמוש החמה קצי יום – A nap félnapos szolgálata – ושימוש הלבנה קציו – és a hold félnapos szolgálata – הרי יום שלם – egy teljes napot tesz ki.

ושנים – ...és az évek számára. – לסוף שש"ה ימים – 365 nap elteltével befejezik ciklusukat – יגמרו מהלכם בשנים עשר מזלות המשרתים אותם – az őket szolgáló tizenkét csillagképben, – והיא שנה – és ez [éppen] egy év. – וחוזרים ומתחילים פעם – Ezt követően új ciklust kezdenek, – לסבב בגלגל כמהלכן הראשון – ugyanolyan ciklust írva le, mint először.

וקהיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ, ויהי כן. (בראשית א, טו)

És legyenek világítók az égboltozaton, hogy világítsanak a földre!” És úgy lett. (1Mózes 1:15.)

וקהיו למאורת – És legyenek világítók. – עוד זאת ישמשו – [Az égitestek] egy másik célt is szolgálnak, – שיאירו לעולם – [nevezetesen,] hogy fényt biztosítanak a világ számára.

ויעש אלהים את שני המארת הגדלים, את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים. (בראשית א, טז)

És alkotta Isten a két nagy világítót, a nagyobbik világítót, hogy uralkodjék nappal és a kisebbik világítót, hogy uralkodjék éjjel, meg a csillagokat. (1Mózes 1:16.)

המארת הגדולים – nagy világítót. – שוים נבראו – [Eredetileg] egyenlő nagyságúra teremtette őket [az Örökkévaló], – ונתמעטה הלבנה – de aztán a holdat kisebbé tette, – על שקטרגה ואמרה – mert az kifogást emelt, mondván: – אי אפשר לשני

⁴¹ Jeremiás 10:2.

מְלָכִים – „Az nem lehet, hogy két király – שִׁשְׁתֵּמָשׁוּ בְּכֶתֶר אֶחָד – uralkodjon ugyanazzal a koronával.”⁴²

וְאֵת הַכּוֹכָבִים – meg a csillagokat.⁴³ – עַל יְדֵי שְׁמַעַט אֶת הַלְּבָנָה – [Az Örökkévaló,] mivel kisebbé tette a holdat, – הִרְבָּה צְבָאָיָהּ לְהַפִּיס דַּעְתָּהּ – megnövelte seregeinek számát, hogy ezzel kiengesztelje őt.

וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם, לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ. (בראשית א, יז)

És elhelyezte őket Isten az égboltozaton, hogy világítsanak a földre. (1Mózes 1:17.)

וְלִמְשַׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, יח)

És hogy uralkodjanak nappal és éjjel és hogy elválasszák a világosságot a sötétségtől. És látta Isten, hogy jó. És lett este és lett reggel: negyedik nap. (1Mózes 1:18.)

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי. (בראשית א, יט)

És lett este és lett reggel: negyedik nap. (1Mózes 1:19.)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: שִׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה, וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ עַל פְּנֵי רַקִּיעַ הַשָּׁמַיִם. (בראשית א, כ)

És mondta Isten: „Nyüzsögjenek a vizek élőlények sokaságától és röpködjenek a madarak a föld fölött, az égboltozat színén.” (1Mózes 1:20.)

נֶפֶשׁ חַיָּה – élőlények.⁴⁴ – שִׁיָּהָא בָּהּ חַיּוּת – [Jelentése:] élő lelkek.

שֶׁרָץ – sokaságától. – כָּל דְּבַר חַי – Bármely élőlényt, – שְׁאִינוּ גְבוּהָ מִן הָאָרֶץ – amely nem sokkal magasabb, mint a talaj szintje, – קְרוּי שֶׁרָץ – קְרוּי שֶׁרָץ (serec)-nek nevezünk; – בְּעוֹף כְּגוֹן זְבוֹבִים – a szárnyas teremtmények közül például a legyeket, – בְּשִׁקְצִים כְּגוֹן נְמָלִים וְחַפּוּשִׁין וְתוֹלְעִים – a csúszómászó teremtmények közül például a hangyákat, a bogarakat és férgeket, – וּבְבְרִיּוֹת – a [nagyobb] teremtmények közül – כְּגוֹן חֲלָד וְעַכְבָּר וְחִמָּט וְכִיּוֹצֵא בָהֶם – például a patkányt, az egeret, a gyíkot és az ezekhez hasonlókat, – וְכָל הַדְּגָיִם – és a halakat is [a méretüktől függetlenül].

⁴² Azaz két uralkodó nem osztozhat egymással egyenlő mértékben a hatalmon.

⁴³ Miért nem említi a Szentírás a csillagokat akkor, amikor az Örökkévaló a 14. versben létbe hívja a világító égitesteket?

⁴⁴ A חַיָּה (chájá) szónak két jelentése van: 1. állat, 2. élő. Rási tisztázza, hogy itt a chájá azt jelenti: „élő”, és nem azt, hogy „egy állat lelke.”

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הַתַּיִם הַגְּדֹלִים, וְאֵת כָּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרֹמְשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַיָּם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, כא)

És teremtette Isten a nagy tengeri szörnyetegeket és mind a mozgó élőlényt, melyekkel nyüzsögtek a vizek, a maguk faja szerint és minden szárnyas madarat a maga faja szerint. És látta Isten, hogy jó. (1Mózes 1:21.)

הַתַּיִם – tengeri szörnyetegeket. – דְּגִים גְּדוֹלִים שְׂבִיִּם – Azaz a tenger hatalmas halait. – וַיִּבְרָא אֱלֹהִים – Az Ágádá⁴⁵ szerint – ez a Leviátánra és a párfjára utal, – שְׂבִיִּם וְכָל הַיָּם – amelyek [az Örökkévaló] hímnek és nősténynek teremtett; – וַיִּהְיֶה אֶת הַנְּקֵבָה – majd megölte a nőstényt – וּמְלָחָה – és beszóta [a húsát] az igazak számára az Eljövendő Világban [eltöltendő időkre]. – שָׂאֵם יִפְרוּ וַיִּרְבוּ – Ha ugyanis [az Örökkévaló] engedte volna, hogy szaporodjanak, – לֹא יִתְקַיֵּם הָעוֹלָם בְּפִנְיָהֶם – a világ nem létezhetett volna a jelenlétükben.

נֶפֶשׁ חַיָּה – élőlényt. – נֶפֶשׁ שְׂיֵשׁ בְּהַ חַיָּה – Élő lelket.

וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר, פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַיָּם בַּיָּמִים וְהַעוֹף יִרְבַּ בְּאֶרֶץ. (בראשית א, כב)

Ekkor megáldotta őket Isten, mondván: „Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek meg a vizeket a tengerekben, a madarak pedig sokasodjanak a földön.” (1Mózes 1:22.)

...megáldotta őket... – לְפִי שְׂמִחָתָם – Mivel ezeket [nagy mértékben] veszejtik el, – וַיִּצְדִּין מֵהֶם וְאוֹכְלִין אֹתָם – vadásszák és fogyasztják őket, – הַצְּרִיכֵי לְבָרְכָה – szükségük volt erre a külön áldásra [hogy szaporodjanak és sokasodjanak]. – וְאֵף הַחַיָּה הַצְּרִיכֵי לְבָרְכָה – Valójában a [szárazföldi] állatoknak is szükségük lett volna áldásra, – אֲלָ מִפְּנֵי הַנְּחֹשׁ שֶׁעֲתִיד לְקַלְלָהּ – de mivel a kígyónak az volt a végzete, hogy átkot sújtsa, – לֹכֵד לֹא בִרְכָן – ezért az állatok nem lettek megáldva, – שֶׁלֹּא יִהְיֶה הוּא בְּכֻלָּל – nehogy [a kígyó velük együtt] részesüljön az áldásban.

...Szaporodjatok... – לְשׁוֹן פְּרִי – [Ez a szó] a *pri* (gyümölcs) szóból származik, – כְּלוּמַר עֲשׂוּ פְרוֹת – [és] azt jelenti: hozzatok gyümölcsöt.

...és sokasodjatok... [A kettő együtt (szaporodjatok és sokasodjatok) fölöslegesnek tűnik.] – אִם לֹא אָמַר אֱלֹהִים פְּרוּ – Ha csupán „szaporodjatok” lett volna kimondva, – הָיָה אֶחָד מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר – akkor mindegyik csak egyet szült volna, és nem többet. – וַיִּבְרָא וַיִּרְבוּ – [Ezért] lett elrendelve a „sokasodjatok”, – שֶׁאֶחָד מוֹלִיד הִרְבֵּה – hogy mindegyik sok utódnak adjon életet.

⁴⁵ Bává Bátorá 74b.

וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי. (בראשית א, כג)

És lett este és lett reggel: ötödik nap. (1Mózes 1:23.)

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֶמָּה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ לְמִינָהּ, וַיְהִי כֵן.
(בראשית א, כד)

Ekkor mondta Isten: „Teremjen a föld élőlényt a maga faja szerint, barmot, csúszómászót és szárazföldi vadat a maga faja szerint!” És úgy lett. (1Mózes 1:24.)

תּוֹצֵא הָאָרֶץ – Teremjen a föld.⁴⁶ – הוא שִׁפְרָשְׁתִּי – Ez az, amit már korábban is magyaráztam,⁴⁷ – שֶׁהֵפֵל נִבְרָא – hogy [tulajdonképpen] minden dolognak a megteremtése – מִיּוֹם רֵאשִׁוֹן – [már] az első naptól [elkezdődött], – וְלֹא הִצְרַכּוּ אֱלֹא – a [így] csupán már csak elő kellett hozni.

נֶפֶשׁ חַיָּה – élőlényt.⁴⁸ – שֵׁישׁ בָּהּ חַיּוֹת – [Az élőlény jelentése: egy lélek,] amely élő.

רֶמֶשׂ – csúszómászót. – הֵם שְׂרָצִים – Ez azokra a csúszómászó [állatokra] utal, – שֶׁהֵם נְמוּכִים וְרוֹמְשִׁים עַל הָאָרֶץ – amelyek alacsonyak, csúsznak [vagy] másznak a talajon, – וְנִרְאִים כְּאֵלוֹ נִגְרָרִים – és mintha vonszolnák magukat, – מִיַּעַן שֶׁאֵין הַלּוֹכֵן נֶכֶד – mivel a mozdulataik alig kivehetőek. – כָּל לְשׁוֹן רֶמֶשׂ וְשָׂרָץ – A (רֶמֶשׂ – *remesz*) és (שָׂרָץ – *serec*) szavakat – בְּלִשׁוֹנֵנוּ קוֹנְמוֹבְרִי"שׁ – a mi nyelvünkben [ti. az ófranciában] a *conmoures* [szóval lehet fordítani].

וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ, וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (בראשית א, כה)

És Isten megteremtette a szárazföldi vadat a maga faja szerint, meg a barmot a maga faja szerint és minden földi csúszó-mászót a maga faja szerint. És látta Isten, hogy jó. (1Mózes 1:25.)

וַיַּעַשׂ – És [Isten] megteremtette. – תִּקְנָם בְּצַבְיוֹנָם בְּתַקְוֹנָן – Megteremtette őket kifejezett alakjukban – וַיִּבְקֹמְתֵן – és teljes méretükben.⁴⁹

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ, וַיְרִדוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וַיְבַעֲרוּ הַשָּׁמַיִם וַיְבַבְּהֶמָּה וַיְבַבְּכָל הָאָרֶץ וַיְבַבְּכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. (בראשית א, כו)

⁴⁶ Szó szerint: „Hozzon elő a föld...” Ez valami olyasmire látszik utalni, ami már létezik.

⁴⁷ A 14. verssel kapcsolatban.

⁴⁸ Lásd 20. vers.

⁴⁹ Vagyis az első teremtmények érett és teljesen kifejezett alakjuk lettek megteremtve.

Ekkor mondta Isten: „Alkossunk embert a mi képünkre, hasonlatosságunkra, hogy uralkodjék a tenger halain és az ég madarain és a barmokon, meg az egész földön és minden csúszó-mászón, amely a földön mozog!” (1Mózes 1:26.)

נַעֲשֶׂה אָדָם – Alkossunk embert.⁵⁰ – עֲנוּתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַדְנֵנוּ מִכָּאן – Innét szerzünk tudomást az Örökkévaló alázatosságáról. – לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בְּדְמוּת – Mivel az ember az angyalok képére [lett megteremtve], – וַיִּתְקַנְאוּ בוֹ – ezért ők [ti. az angyalok] féltékenyek voltak rá [vagyis az emberrel]. – לְפִיכֶן נִמְלָךְ בָּהֶם – Az Örökkévaló ezért kikérte a véleményüket. – וּגְיָנוּ, וּכְשֶׁהוּא דָן אֶת הַמַּלְאָכִים – Ugyanígy, amikor ítélkezik a királyok fölött, – הוּא נִמְלָךְ בְּפַמְלֵיאָ שְׁלוֹ – megtanácskozza a dolgot mennyei udvartartásával. – שָׁכַן מִצִּינֵנוּ בְּאַחָב – Ezt találjuk Áchávvál kapcsolatban is, – רָאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּאוֹ – amikor Michá azt mondta neki:⁵¹ – „Láttam az Örökkévalót trónján ülve, – וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם עֹמְדֵי עָלָיו – és az egész mennyei sereg ott állt – מִיְמֵינוּ וּמִשְׂמָאלוֹ – a jobbán és balján.” – וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׂמָאל – [Mivel nem,] ezért [ezt úgy kell értelmeznünk, hogy] – אֶלָּא – egyesek [az angyalok közül] jobb felé hajlanak, felmentést [kérve], – וְאֵלֹהֵי מִשְׂמָאֵלִים לְחוּבָה – egyesek pedig bal felé, vádlón. – וְכֵן – Hasonlóan:⁵² – בְּגִזְרַת עִרְיִין פְּתִגְמָא – „Az angyalok határozata ez a rendelet, – וּמֵאִמְרַי קְדִישִׁין שְׂאֵלְתָא – a szentek [vagyis az angyalok] parancsa ez a végzés.” – אַף כָּאֵן בְּפַמְלֵיאָ שְׁלוֹ – Itt is tanácskozott [az Örökkévaló] mennyei udvartartásával, – וְנִטְלָה רְשׁוּת – és megkapta hozzájárulásukat. – אִם אֵין בְּדְמוּתֵי – [Az Örökkévaló] azt mondta nekik: – יֵשׁ בְּעֵלְיוּנֵים כְּדְמוּתֵי – „A mennyekben vannak [olyanok, akik] az Én képemre [teremtettek]. – אִם אֵין בְּדְמוּתֵי – Ha nem lennének a földön [is olyanok, akik] az Én képemre [teremtettek], – בְּתַתְּחוּנֵים – féltékenység [támadna] a teremtésben.”

נַעֲשֶׂה אָדָם – Alkossunk embert.⁵³ – אַף עַל פִּי שֶׁלֹא סִיעֵוָהוּ בִּיצִירָתוֹ – Noha nem segítettek [az Örökkévalónak az ember] megteremtésében – וַיֵּשׁ מְקוֹם לְאִפְיֻקוּרְסִים – és [ez a többes szám] alkalmat adhat az eretnekek számára arra, hogy ellentmondjanak,⁵⁴ – לֹא נִמְנַע הַכְּתוּב – a Szentírás [mégsem] tartózkodik – מִלְּמַד דְּרִךְ – attól, hogy [ezzel] udvarias viselkedésre és alázatra oktasson [bennünket]; – אֲרֵץ וּמִדַּת עֲנוּהָ – [azaz például arra,] hogy a nagyobb tanácskozzon [a kisebbel]; – וְנִטְלָה רְשׁוּת מִן הַקָּטָן – és kérjen engedélyt [és hozzájárulást] a kisebbtől.

⁵⁰ Miért használt az Örökkévaló többes számot: „Alkossunk...”?

⁵¹ 1Királyok 22:19. Ez akkor hangzott el, amikor Ácháv azt tudakolta Michá prófétától, hogy hadba szálljon-e Árámmal

⁵² Dániel 4:14.

⁵³ Az „Alkossunk embert” többes számát a félrevezetettek tévesen úgy is értelmezhetik, mint ami arról tudósít, hogy az Örökkévalónak segítette valaki a teremtésben. Ez, természetesen, nincs így.

⁵⁴ Vagyis arra, hogy ezt eretnek nézeteik alátámasztására használják fel.

– וְאִם כָּתַב אֶעֱשֶׂה אָדָם – Ha [ugyanis] az állna [a Szentírásban]: „Embert fogok alkotni,” – לֹא לְמַדְנוּ – akkor nem tudnánk, – שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינּוֹ – hogy [az Örökkévaló] konzultált [a dolgot illetően] az Ő [mennyei] udvartartásával – אֲלָא עִמּוֹ – és [azt hihetnénk, hogy nem tanácskozta meg a dolgot,] csakis Önmagával. – וּתְשׁוּבַת הַמֵּינִים כְּתוּבָה בְּצִדּוֹ – Az eretnekek számára a felelet [itt következik, rögtön] e mellett [a vers mellett]:⁵⁵ – וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם – „És teremtette Isten az embert,” – וְלֹא כְּתִיב וַיִּבְרָאוּ – és nem az áll [a szövegben,] hogy „És teremtették [az embert].”

בְּצַלְמֵנוּ – a mi képünkre.⁵⁶ – בְּדְפוּס שְׁלֵנוּ – A Mi (öntő)formánkkal.

כְּדְמוּתֵנוּ – hasonlatosságunkra. – לְהִבְיִן וּלְהַשְׁכִּיל – Hogy értelemmel bíró és intellektuálisan kreatív [lény] legyen.

וַיְרִדוּ בְּדִגַּת הַיָּם – uralkodjék a tenger halain. – יֵשׁ בְּלִשׁוֹן הָזֶה – A [וַיְרִדוּ – *vöjirdu*] kifejezés – לְשׁוֹן רְדוּי וּלְשׁוֹן יְרִידָה – [egyszerre jelent] uralkodást és aláereszkedést, alászállást. – זָכָה – [Ha az ember] érdemesnek [bizonyul], – וְזָכָה – [akkor] uralkodni fog az állatokon, – לֹא זָכָה – [ha azonban] nem [bizonyul] érdemesnek, – נַעֲשֶׂה יְרִיד לְפָנֵיהֶם – [akkor] alávetettségbe kerül [velük szemben], – וְהַחֲזִיחַ מוֹשְׁלֵת בּוֹ – és az állatok fognak felette uralkodni.

וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ, זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. (בראשית א, כז)

És teremtette Isten az embert az ő képre. Isten képre teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket. (1Mózes 1:27.)

– És teremtette Isten az embert az ő képre. – וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ – [A [בְּצַלְמוֹ – *böcálmo*] azt jelenti, hogy] abban a formában, amelyet készített hozzá. – וְשֶׁהִכֵּל נִבְרָא בְּמֵאֲמָר – Minden [mást] parancsszó által teremtett, – וְהוּא נִבְרָא בְּיָדַיִם – őt [vagyis az embert] azonban kézzel teremtette meg,

⁵⁵ Azaz igaz ugyan, hogy az eretnekeknek eme vers alapján alkalma lenne félremagyarázni a נַעֲשֶׂה אָדָם (*náásze ádá*m) szövegrészt, de csupán ideiglenesen, ugyanis az erre a felvetésükre adandó választ már a közvetlenül ezt követő vers adja meg.

⁵⁶ A *Szifté Cháchámim* a *Minchát Jehudá* alapján azon a véleményen van, hogy ez azt jelenti: „azzal az (öntő)formával, amelyet az ember számára készítettünk” és nem pedig azt, hogy „a Mi formánkra/alakmásunkra,” hiszen Istennek nincs alakja vagy formája, mivel nem fizikai létező. A *Mászkil löDávid* mindazonáltal úgy érzi, hogy Istenről igenis lehetséges ilyen szavakkal beszélni, hiszen a következő vershez fűzött kommentárjában Rási is arról beszél, hogy az ember Isten képmására lett megteremtve. A *Mászkil löDávid* szerint Rási ezen a helyen egy „(öntő)formáról” és nem annyira Isten „formájáról” avagy alakjáról beszél, mivel maga is különbséget lát a ב (*-ban/-ben* vagy *-val/-vel*) prefixummal írt בְּצַלְמֵנוּ (*böcálménu*) és a כ (*mint*) prefixummal írt כְּדְמוּתֵנוּ (*kidmuténu*) jelentése között. Ha ugyanis ennek a versnek az lenne a jelentése, hogy az embernek Isten formája/alakja szerint kellett volna megalkottatnia, akkor a בְּצַלְמֵנוּ (*köcálménu*) [„mint a mi képünk/ a mi képünk hasonlatosságára”] szó állna a szövegben. A כ prefixum itt – *val/-vel* jelentésében értelmezendő, azaz: Alkossunk embert a mi (öntő)formánkkal (v. a mi (öntő)formánk segítségével).

– שְׁנֵאמַר – amint írva van:⁵⁷ – וְתָשֶׁת עָלַי בְּכֶכָּה – „[Te, Örökkévaló,] kezedet reám helyezted.” – נַעֲשֶׂה בְּחוּתָם – [Az ember] sajtólószerszám segítségével készült, – כְּמַטְבֵּעַ – שְׁקוּרִין קוֹיִיִן – akár egy pénzérme, amely préselés útján készül, – וְכֵן הוּא אוֹמֵר – És hasonlóan az áll még [a Szentírásban]:⁵⁸ – תִּתְהַפֵּךְ בְּחוּמָר חוּתָם – „Formálódik, mint az agyag a pecsét alatt.”

Isten képeére teremtette őt. – פֶּרֶשׁ לָךְ – Ez azt tanítja, – שְׂאוֹתוֹ יוֹצְרוֹ הוּא – hogy a forma, amely létrehozott számára [ti. az ember számára], – אֶלֶם דִּיּוּקָן יוֹצְרוֹ הוּא – az a forma, amely Teremtőjének képmására alakítottatott.⁵⁹

– férfinak és nőnek teremtette őket.⁶⁰ – וְלֵהֲלֵךְ הוּא אוֹמֵר – Egy későbbi helyen [mégis] az áll:⁶¹ – וַיִּקַּח אֶחָת מֵצִלְעוֹתָיו וְגוֹמֵר – „kivett bordáiból egyet, stb.”⁶² – מִדְּרַשׁ אֲגָדָה – A Midrás Ágádá szerint⁶³ – שְׁבָרָאוּ שְׁנֵי פְרָצוּפִים בְּבִרְיָה – [az Örökkévaló] először két arccal teremtette meg [az embert],⁶⁴ – וְאַחַר כָּךְ – s csak utána osztotta ketté. – וּפְשׁוּטוֹ שָׁל מְקַרָּא – A vers egyszerű jelentése szerint – כָּאֵן הוֹדִיעַךְ שְׁנֵיבָרָאוּ שְׁנֵינֵיהֶם בְּשֵׁשִׁי – arról informál, hogy mindkettőjüket [vagyis a férfit is és a nőt is] pénteken teremtette, – וְלֹא פֶרֶשׁ לָךְ כִּיצַד בְּרִיתָן – azt azonban nem fejt ki [a vers], hogy miképpen lettek megteremtve, – וּפְרֵשׁ לָךְ בְּמִקוּם אַחֵר – ez ugyanis egy más helyen kerül kifejtésre.⁶⁵

וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ וּכְבִשְׁתֶּהּ, וַיְרֹדוּ בְנֵי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיָּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ. (בראשית א, כח)

És megáldotta őket Isten és szólott hozzájuk Isten: „Szaporodjatok és sokasodjatok és töltsétek be a földet és hódítsátok meg; és uralkodjatok a tenger halain és az ég madarain és minden állaton, amely mozog a földön.” (1Mózes 1:28.)

⁵⁷ Zsoltárok 139:5.

⁵⁸ Jób 38:14.

⁵⁹ Vagyis az ember közvetett módon ugyan, de mégiscsak az amúgy testetlen Örökkévaló képeére teremtett.

⁶⁰ Ez alapján úgy tűnik, hogy a férfit és a nőt egyszerre teremtette meg az Örökkévaló.

⁶¹ 1Mózes 2:21.

⁶² Ami viszont arra engedne utalni, hogy külön-külön, azaz egymást követően teremtette meg őket.

⁶³ Éruvin 18a.

⁶⁴ Más szóval kétneműnek, androgünnek teremtette.

⁶⁵ Vagyis miután az Örökkévaló kivett egyet Ádám bordái közül, ezt követően teremtette meg a férfit és a nőt.

וְכַבְּשָׁהּ – és hódítsátok meg. – הָסֵר וַיִּוֹ – [A וְכַבְּשָׁהּ (vöchiusuhá) szó] váu nélkül [van írva],⁶⁶ – לְלַמְּדָךְ – azt tanítva ezzel, – שֶׁהִזְכֵּר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה – hogy a férfi „mehódítja”⁶⁷ a nőt, – שְׁלֹא תִהְיֶה יִצְאָנִית – nehogy eljárógatóssá váljék. – וְעוֹד לְלַמְּדָךְ – És azt is tanítva, – שֶׁהָאִישׁ שֶׁדִּרְכוֹ לְכַבוֹשׁ – hogy a férfinak, akinek hajlama van a hódításra,⁶⁸ – מִצְוָה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה – parancsoltatik meg, hogy szaporodjék és sokasodjék, – וְלֹא הָאִשָּׁה – nem pedig a nőnek.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נִתְּתִי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע וְרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ זֶרַע וְרַע, לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. וְלִכְל כִּתֵּת הָאָרֶץ וְלִכְל עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְל רוֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ, וַיְהִי כֵן. (בראשית א, כט-ל)

És szólott Isten: „Íme, odaadtam nektek minden magtermő füvet, amely az egész föld színén van, és minden fát, amelynek gyümölcse magot terem; tiétek legyen eledelül. A föld minden vadjának és az ég minden madarának és mindennek, ami a földön mászik, amelyben élő lélek van, mind a zöld füvet adtam eledelül”. És így lett. (1Mózes 1:29-30.)

...**tiétek legyen eledelül** – וְלִכְל כִּתֵּת הָאָרֶץ – [és] a föld minden vadjának... – הַשְּׁנוּהָ לָהֶם הַכְּתוּב בְּהִמּוֹת וְחַיּוֹת – [Isten] azonosnak tekinti őket [azaz az embereket] az állatokkal, – לְמַאֲכָל – már ami az élelmüket illeti. – וְלֹא הִרְשָׁה – Az embernek és feleségének [ugyanis] nem engedte meg, – לְהִמִּיתוּ וְלִאֲשׁוּתוֹ – hogy a húruk fogyasztásáért megölje az állatokat, – אָךְ – viszont – כִּיִּיה וְלִאֲכֹל בְּשֶׂר – mindnyájuk számára [embernek állatnak egyaránt] engedélyezte az összes növény fogyasztását. – וַיִּשְׁבְּאוּ בְּנֵי נֹחַ – Amikor [azonban] „Noé fiai” jöttek [vagyis miután Noé és családja túlélte az Özönvizet], – הַתִּיר לָהֶן בְּשֶׂר – nekik [már] engedélyezte Isten a hús fogyasztását, – שֶׁנֶּאֱמַר כָּל רֹמֵשׁ אֲשֶׁר הוּא חַי – mint írva van:⁶⁹ „Minden mozgó lény, amely él... – כִּיִּירָק עֵשֶׂב שֶׁהִתְרַתִּי לְאָדָם – amint a zöld füvet”, amelyet engedélyeztem Ádámnak, – נִתְּתִי לָכֶם אֶת כָּל – „nektek adtam mind.”

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֵר יוֹם הַשְּׁשִׁי. (בראשית א, לא)

És látta Isten mindazt, amit alkotott, és íme nagyon jó volt. És lett este és lett reggel: [a] hatodik nap. (1Mózes 1:31.)

⁶⁶ Váu nélkül a szót וְכַבְּשָׁהּ (vöchäusehá)-nak is lehet olvasni: „és [a férfi] hódítsa meg [a nőt]”

⁶⁷ Vagy inkább „megfékezi”.

⁶⁸ Hiszen végtére is a férfi az, aki háborúzni megy.

⁶⁹ 1Mózes 9:3.

יום הששי – [a] hatodik nap. – הוֹסִיף ה' בַּשְּׁשִׁי – [A Szentírás] a ה [határozott névelő]-t adja hozzá a hatodik naphoz,⁷⁰ – בְּגִמַר מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית – amikor a teremtés műve befejeztetett, – לוֹמַר – azt tanítandó, – שֶׁהִתְנֶה עִמָּהֶם – hogy [az Örökkévaló] megállapodott velük [ti. a teremtett dolgokkal és lényekkel]: – עַל מְנַת – „Azzal a kikötéssel [lettetek megteremtve], – הַיּוֹם הַשְּׁשִׁי תִּשְׂרָאֵל יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם – hogy az izraeliták majd elfogadják a Tóra öt könyvét.”⁷¹ – דְּבַר אַחַר יוֹם הַשְּׁשִׁי – „A hatodik nap” egy másik magyarázata: – כֵּלָם תְּלוּיִם וְעוֹמְדִים – [Az egész teremtés] függőben van – עַד יוֹם הַשְּׁשִׁי – „a hatodik napig,” – הוּא שְׁשִׁי בְּסִיּוֹן – utalva ezzel a Sziván [hónap] hatodik napjára, – הַמוֹכֵן לְמַתַּן תּוֹרָה – amely majd [később] a Tóraadás napja lesz.⁷²

וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם. (בראשית ב, א)

Így bevégeztetett az ég és a föld és minden seregük. (1Mózes 2:1.)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבַּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. (בראשית ב, ב)

És a hetedik napon Isten bevégezte művét, melyet alkotott, és megnyugodott a hetedik napon minden művétől, amelyet alkotott. (1Mózes 2:2.)

וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי – És a hetedik napon Isten bevégezte... [De hát nem a hatodik napon fejezte be Isten a teremtést?] – רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמַר – Simon rabbi azt mondta: – בְּשָׂר וָדָם – [az ember, aki] húsból és vérből való, – שְׂאִינוּ יוֹדְעֵי עֲתִיו – nem ismerheti [pontosan] az időt és a perceket [vagyis nem tudhatja pontosan, mikor végződik a péntek és mikor kezdődik a szombat], – צָרִיף לְהוֹסִיף – ezért a hétköznapból hozzá kell valamennyit toldjon a szenthez [azaz néhány percet hozzá kell adnia a szombathoz a péntekből]. – הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – Isten azonban, aki [pontosan] ismeri az időt és a perceket, – נִכְנָס בּוֹ כְּחוֹט הַשְּׁעָרָה – hajszálpontosan lépett be [a szombatba, vagyis pontosan ismeri a szombat beköszöntének pillanatát, és Ő éppen ebben a pillanatban fejezte be a munkát], – וְנִרְאָה כְּאִלוּ כְּלָה בּוֹ בַּיּוֹם – amely [nekünk] úgy tűnhet, mintha éppen azon a napon [azaz szombaton] fejezte volna be [művét. Ezért olvassuk: „És a hetedik napon Isten bevégezte”]. – דְּבַר אַחַר – Egy másik magyarázat: [Ekkor, azaz a hatodik

⁷⁰ A teremtés többi napjával ellentétben – pl. יוֹם שְׁלִישִׁי, יוֹם שְׁנִי, יוֹם רִאשׁוֹן (jom risón, jom séni, jom slisi) –, ahol a határozott névelőt reprezentáló ה kimarad.

⁷¹ A ה betű számértéke 5, amely a Tóra öt könyvét szimbolizálja.

⁷² Vagyis a teremtés csak azzal a feltétellel marad fenn, ha az Egyiptomból kivonult izraeliták Sziván hatodikán elfogadják a Tórát.

nap végén] – מִהָיְתָה הָעוֹלָם הָסֵר – mi hiányzott [még mindig] a világból? – מְנוּחָה – A nyugalom [fogalma]. – בָּאת שַׁבַּת בָּאת מְנוּחָה – A szombat eljövetelével született meg a nyugalom⁷³, – כָּלְתָה וּנְגַמְרָה הַמְּלָאכָה – [azaz] a mű [ekkor] teljesedett ki és készült el.

וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּו שַׁבַּת מְכַל מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת. (בראשית ב, ג)

Ekkor megáldotta Isten a hetedik napot és megszentelte, mert ezen megnyugodott Isten minden művétől, amelyet teremtett és alkotott. (1Mózes 2:3.)

וַיְבָרֶךְ וַיְקַדְּשׁ – ...megáldotta... megszentelte... – בָּרַכְוּ בְּמָן – A manna révén szentelte meg. – שְׁכַל יְמוֹת הַשְּׁבוּעַ – A hétköznapiokon – הָיָה יוֹרֵד לָהֶם עֹמֵר לְגִלְגֵּלֶת – személyenként egy omer-nyi manna hullott az égből, – וּבַשְּׁשִׁי לָהֶם מַשְׁנֶה – a hatodik napon, pénteken, azonban kétszeres adag.⁷⁴ – וַיְקַדְּשׁוּ בְּמָן – A manna révén szentelte meg Isten, – שְׁלֹא יֵרֵד בּו מִן כָּלֵל – mivel az szombaton egyáltalán nem hullott az égből.⁷⁵ [Ily módon nem kellett szombaton kimenniük mannát gyűjteni.] – וְהַמְקַרָּא כְּתוּב עַל שֵׁם הַעֲתִיד – Ez a vers már eleve a jövőre utal [azaz az áldás és a megszentelés hatása csupán sok-sok évvel később teljesedett be, de már itt, a teremtésnél, utal rá az Írás].

הַמְּלָאכָה שֶׁהֵיְתָה – ...amelyet teremtett és alkotott. – אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת – A munkát, amelyet amúgy szombaton kellett volna elvégeznie, – כִּפְל וַעֲשָׂאָה בַשְּׁשִׁי – a pénteki munka megduplázásával végezte el, – כְּמוֹ שֶׁמְפֹרָשׁ – ahogyan azt a Brésit rábá midrás⁷⁶ kifejti.

אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם, בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. (בראשית ב, ד)

Ez az ég és a föld teremtésének története, azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten a földet és az eget alkotta. (1Mózes 2:4.)

אֵלֶּה – Ez. – הָאֲמֹרִים לְמַעַלָּה – [Ez az „Ez”] a korábban említettekre [utal].⁷⁷

תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' – az ég és a föld teremtésének története, azon a napon, amelyen az Örökkévaló Isten [a földet és az eget] alkotta.⁷⁸ – לְלַמְּדֵנוּ – Ez arra tanít, – שֶׁכֵּלֶם נִבְרָאוּ בְּיוֹם רֵאשׁוֹן – hogy [a

⁷³ A nyugalom szombaton lett „megteremtve”. A teremtés valójában tehát szombaton fejeződött be.

⁷⁴ 2Mózes 15:16–22.

⁷⁵ Uo. 25–26.

⁷⁶ 11:10.

⁷⁷ Az אֵלֶּה (éle) rendszerint arra utal, ami következik.

⁷⁸ Hát nem több mint egy napig tartott a teremtés?

teremtett dolgok] mind az első napon lettek megteremtve.⁷⁹ – דָּבָר אַחַר בְּהִבְרָאָם – A בְּהִבְרָאָם (böhibárám) [szó] egy másik magyarázata: – בְּהִבְרָאָם – [Az Örökkévaló] a h betűvel teremtette meg őket, – שֶׁנֶּאֱמָר – amint írva van:⁸⁰ – בְּיָהּ ה' צוּר עוֹלָמִים – „mert az Örökkévaló (ה' – já) a mi kősziklánk mindörökre,” – בְּשֵׁנֵי אוֹתֵיזוֹת הַלָּלוּ שֶׁל הַשָּׁם – [amit úgy is lehet magyarázni, hogy] a Névnék ezzel a két betűjével: [jud és hé,] – יִצְרַר שֵׁנֵי עוֹלָמִים – [az Örökkévaló] két világot teremtett. – וְלִמְדָּה כֹּאן – Itt azt tanítja [a Szentírás], – שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה נִבְרָא בְּהִבְרָאָם – hogy ez a világ a hé betűvel lett megteremtve. – רָמַז – Ez azt szimbolizálja, – שֶׁיִּרְדוּ הַרְשָׁעִים לְמַטָּה – hogy a gonoszok alászállnak majd, – לְרֹאוֹת שַׁחַת – hogy meglássák a [pokol] mélységeit, – כְּהִבְרָאָם זֹאת שֶׁסְּתוּמָה מְכֹל – és [csupán] alul nyitott – וּפְתוּחָה לְמַטָּה – és [azok számára, akik onnét szállnak majd alá].

– סְפָרִים אַחֲרֵים – Más Rási-kiadásokban [ez még a következőkkel van kiegészítve]: – רָמַז – ez azt szimbolizálja, – כְּמוֹ שֶׁהִיא פְּתוּחָה לְמַטָּה – hogy amiképpen a h alul nyitott, – כִּף הָעוֹלָם פְּתוּחָה – azonképpen a világ is nyitott – לְשָׁבִים בְּתוֹכָהּ – a bűnbánat révén megtérők számára. – וְעוֹלָם הַבָּא נִבְרָא בְּיוֹד – Az Eljövendő Világ a jud betűvel lett megteremtve, – לּוֹמַר – ami azt szimbolizálja, – שֶׁצְדִיקִים שֶׁבָּאוּתוֹ זְמַן – hogy az [eljövendő] idő igazai – כְּמוֹ י – olyan kevesen [lesznek], mint amilyen [aprócska] a י, – שֶׁהִיא קְטָנָה בְּאוֹתֵיזוֹת – amely a legkisebb a betűk között.

וְכָל שֵׁיחַ הַשָּׂדֶה טָרָם יִהְיֶה בְּאֶרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרָם יִצְמַח, כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֶלְהֵים עַל הָאֶרֶץ וְאָדָם אֵין לְעַבְדָּהּ אֶת הָאֲדָמָה. (בראשית ב, ה)

De a mezőnek semmi növénye nem volt még a földön, sem a mezőnek füve nem sarjadt még ki, mert az Örökkévaló Isten nem hullatott esőt a földre és nem volt ember, aki megművelje a földet. (1Mózes 2:5.)

כָּל טָרָם שֶׁבְּמִקְרָא – Valahányszor a טָרָם (terem) szó szerepel a Szentírásban – לְשׁוֹן עַד לֹא הוּא – azt jelenti: „még nem”. – וְאֵינוּ נִפְעֵל לּוֹמַר הַטָּרָם – és nem válhat belőle ige, mondván:⁸¹ הַטָּרָם (hitrim), – כִּי אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַטָּרָם – ami viszont lehetséges [az „előbb/előzőleg” jelentésű (קוֹדֵם – kódem) szóval,] mondván: הַקָּדִים (hikdim) [„megelőzött/előrehozott”]. – וְזֶה מוֹכִיחַ – Ez a vers bizonyíték erre.⁸² – וְאֶחָד – És egy másik [bizonyíték erre] – כִּי טָרָם תִּירָאוּן – a – כִּי טָרָם תִּירָאוּן (ki terem tirun)⁸³ vers, – עַד יֵין לֹא תִירָאוּן – amely fordításban [így hangzik:] „még mindig nem

⁷⁹ De mindegyik a maga napján lett „beüzemelve”. Lásd az 1:24-hez írt Rási-kommentárt.

⁸⁰ Jesájá 26:4.

⁸¹ Vagyis azért, hogy egy nifál (passzív) igealakot ölt.

⁸² Azaz a טָרָם (terem) és a קוֹדֵם (kódem) szó közötti különbségre, vagyis arra, hogy jelentésük szerint nem felcserélhetők egymással. Ez a vers ugyanis a קוֹדֵם (kódem) szóval teljesen értelmetlen lenne.

⁸³ 2Mózes 9:30.

félték.” – וְאֵף זֶה תִּפְרָשׁ – Jelen versünket is így kell magyarázni: – עֲרִיץ לֹא הָיָה בְּאֶרֶץ – Még [egyetlen fa sem] volt a földön, – כְּשֶׁנִּגְמְרָה בְּרִיאַת הָעוֹלָם בְּשֵׁשִׁי – amikor a világ teremtése befejeződött pénteken – קוֹדֵם שֶׁנִּבְרָא אָדָם – az ember megteremtése előtt.

חַמַּח – sem a mezőnek füve nem sarjadt még ki. – וּכְלֵי עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרַם יִצְמַח – [Sem semmilyen növény] nem sarjadt még ki. – וּבְגוֹ' שְׁכָתוּב – [Azt, hogy] a harmadik nappal [kapcsolatban] az áll [a Szentírásban,⁸⁴ hogy] – וְתוֹצֵא הָאֶרֶץ – „Hozzon a föld sarjat,”⁸⁵ – לֹא יִצְאוּ – [úgy kell értelmezni, hogy] nem bújtak ki [a földből], – אָלָא עַל פְּתַח הַקְּרָקַע עָמְדוּ – hanem ottmaradtak a föld színén⁸⁶ – עַד יוֹם ו' – hatodik napig [amikor az Örökkévaló megteremtette az embert].

וּמַאי – mert [az Örökkévaló Isten] nem hullatott esőt. – כִּי לֹא הִמְטִיר – És mi volt az oka annak, – לֹא הִמְטִיר – hogy [az Örökkévaló] „nem hullatott esőt”? – לְפִי שְׂאָדָם אֵין לְעַבּוֹד אֶת הָאֲדָמָה – Mert „nem volt ember, aki megművelje a földet,” – וְאֵין מְכִיר בְּטוֹבָתָן שֶׁל גְּשָׁמִים – és nem volt senki, aki értékeli az esőt. – וּכְשֶׁבָא אָדָם וַיֵּדַע שֶׁהֵם צוֹרֵךְ לְעוֹלָם – Amikor megjelent az ember és felismerte, hogy [az eső] szükséges a világ számára, – הִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וַיִּרְדּוּ – fohászzkodott érte és az aláhullott [az égből], – וַיִּצְמַחוּ הָאֵילָנוֹת וְהַדְּשָׁאִים – és a fák és a [többi] növény kisarjadt a földből.

ה' הוּא אֱלֹהִים – az Örökkévaló (Ádonáj) Isten (Elohim).⁸⁷ – ה' הוּא אֱלֹהִים – Ádonáj a neve. Az Elohim [elnevezés] pedig [arra utal], – שְׁהוּא שְׁלִיט וְשׁוֹפֵט עַל כָּל – „hogy Ő az Uralkodó és a Bíró mindenek felett.”⁸⁸ – וְכֵן פְּרוּשׁ זֶה בְּכָל מְקוֹם לְפִי – Ez az egyszerű magyarázat mindenhol:⁸⁹ – ה' שְׁהוּא אֱלֹהִים – Ádonáj, Aki Elohim [azaz Uralkodó és Bíró].

וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאֶרֶץ, וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה. (בראשית ב, ו)

De köd szállott fel a földről és megáztatta az egész föld színét. (1Mózes 2:6.)

וְאֵד יַעֲלֶה – De köd szállott fel. – לְעַנְנֵן בְּרִיתוֹ שֶׁל אָדָם – Az ember megteremtése céljából – הֵעֲלָה הַתְּהוֹם – hozta fel a mélység [vizeit az Örökkévaló] – וְהִשְׁקָה הַעֲנַנִּים – és nedvesítette meg a felhőket, – לְשֵׁרוֹת הָעֶפֶר וְנִבְרָא אָדָם – hogy átitassa [vízzel] a földet és hogy embert teremtsen, – כְּגִבְלָה זֶה – akárcsak a [tészta] dagasztó, – וְאַחַר כֵּן לָשׂ אֶת הָעֶסֶה – aki vizet ad [a liszthez], –

⁸⁴ 1Mózes 1:12.

⁸⁵ Ami ellentmondani látszik annak a ténynek, hogy semmilyen növényzet sem volt még az ember megteremtését megelőzően.

⁸⁶ Azaz tulajdonképpen valamivel a talaj felszíne alatt.

⁸⁷ Mi a különbség a אֲדֹנָי (Ádonáj) és אֱלֹהִים (Elohim) között?

⁸⁸ Az אֱלֹהִים (Elohim) egy deskriptív (leíró) kifejezés, és nem az Ő tényleges Neve.

⁸⁹ Vagyis mindenhol, ahol a Szentírásban a אֲדֹנָי אֱלֹהִים (Hásém Elohim) kifejezés szerepel.

dagasztani kezdi a téstát. – אַף כּאֵן וְהִשְׁקָה – Itt is [az történt, hogy az Örökkévaló először] „megnedvesítette” [a földet], – וְאַחַר כֵּן וַיִּצְרָר – majd ezt követően „megteremtette” [az embert].

וַיִּצְרָר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נְשֵׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (בראשית ב, ז)

És megalkotta az Örökkévaló Isten az embert a föld porából és az élet leheletét lehelte orrába; és az ember élőlényé lett. (1Mózes 2:7.)

וַיִּצְרָר – megalkotta. – שְׁתֵּי יִצְרִירוֹת – [A *vájicer* (וַיִּצְרָר) két -dal] két teremtményre [utal]. – יִצְרִירָה לְעוֹלָם הַזֶּה – Egy teremtményt [alkotott] erre a világra, – וַיִּצְרִירָה לְתַחֲיִית הַמֵּתִים – egy teremtményt pedig [arra az időre], amikor a halottak feltámadnak. – אֲבָל בְּבִהְמָה שְׂאִינָה עוֹמְדָת לְדִין – Az állatokkal kapcsolatban azonban, amelyek nem fognak megítéltetni,⁹⁰ – לֹא נִכְתָּב בִּיצִירְתָּהּ שְׁנֵי יוֹדִיִּין – nem szerepel két י [a *vájicer* (וַיִּצְרָר) szóban].⁹¹

עֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה – a föld porából. – אֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה – A világ minden sarkából gyűjtött hozzá port, – שְׁכַל מְקוֹם שְׂיָמוֹת – hogy bárhol is haljon meg [az ember], – שָׁם תִּהְיֶה קוֹלְטָתוֹ לְקַבְּרָה – [a föld mindenhol] magába fogadja belétegetett [holttestét]. – דְּבָר אַחֵר – [A *min háádámá*] egy másik magyarázata: – נִטַּל עֶפְרָר מִמְּקוֹם – Arról a helyről vette a port, – שְׂנָאָמַר בּוֹ – amelyről az áll [a Szentírásban]: – מִזְּבַח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִּי – „Földből oltárt készíts nekem.”⁹² – וַיִּיכַל לְעֲמוֹד – Legyen az engesztelés számára, – הַלְוִאִי תִּהְיֶה לוֹ אֲדָמָה כַּפָּרָה – hogy életben maradjon.

וַיִּפַּח בְּאַפָּיו – és [az élet leheletét] lehelte orrába. – אֶפְרָר מִן הָאֲדָמָה – A menny anyagából – וּמִן הַתְּחִינִים – és föld anyagából alkotta meg. – וַיִּצְרָר מִן הָאֲדָמָה – a lelke pedig a menny anyagából. – [Ez azért történt így,] מֵרֵאשִׁית יוֹמֵי הַבְּרָאָה – mert az első napon – וַיִּצְרָר מִן הָאֲדָמָה – [az Örökkévaló] az eget és a földet teremtette meg. – בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בָּרָא – az első napon – וַיִּצְרָר מִן הָאֲדָמָה – a földet teremtette meg. – רִקִּיעַ לְעֲלִיוֹנִים – A második napon teremtett egy boltozatot az eget számára. – בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּרָא אֶת הָאֲדָמָה – A harmadik napon láthatóvá vált a szárazföld a földön. – בְּרִבְעֵי בָרָא מְאוֹרוֹת לְעֲלִיוֹנִים – A negyedik napon égitesteket teremtett az eget számára. – בַּחֲמִישִׁי – Az ötödik napon – וַיִּצְרָר מִן הָאֲדָמָה – „Nyüzsögjenek a vizek [élő lények sokaságától]” a föld számára.⁹³ – הַיּוֹם הַשֵּׁשִׁי – A hatodik napon [ezért] szükséges volt, – לְהַבְרִיאֹת בּוֹ מִן הָאֲדָמָה – hogy [valami olyasmit] teremtsen, ami [egyszerre] volt égi és földi anyagból. – וְאֵם לֹא – Ha nem így történt

⁹⁰ Ezért nincs is érdekelttségük az eljövendő világban.

⁹¹ 19. vers.

⁹² 2Mózes 20:24.

⁹³ Eddig a pontig egyensúly volt a földi és az égi teremtetések között.

volna,⁹⁴ – *לֹא קִנְיָהּ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית* – akkor féltékenység honolna a teremtésben, – *בְּבְרִיאתָ יְהוָה* – mivel ezek túlsúlyba kerülnének azokkal szemben – *בְּבְרִיאתָ יְהוָה* – egy napnyi teremtéssel.

לְנֶפֶשׁ חַיָּה – élőlény.⁹⁵ – *אֵף בְּהֵמָה וְתַיִה נִקְרְאוּ נֶפֶשׁ חַיָּה* – Az állatokat is élő lelkeknek nevezik, – *אֵף זֶה שֶׁל אָדָם חַיָּה שְׂבֻכָלָן* – ám az ember lelke a legelevenebb, – *שִׁנְתוֹסֶף בּוֹ דְעָה וְדַבּוּר* – mert neki még értelem és beszéd[képesség] is adatott.

וַיִּטַע יְהוָה אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם, וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. (בראשית ב, ח)

És az Örökkévaló Isten kertet ültetett napkeleten Édenben és odahelyezte az embert, akit alkotott. (1Mózes 2:8.)

מִקְדָּם – ...napkeleten... – *בְּמִזְרְחוֹ שֶׁל עֵדֶן נִטַע אֶת הַגֶּן* – Édentől keletre ültette a Kertet. – *וְאִם תֹּאמַר, הֲרִי כָּבֵד נִאֻמַּר וַיִּבְרָא וַיְגַמְרֵם אֶת הָאָדָם וַיְגַמְרֵם* – Esetleg közbeveheted, hogy hiszen már olvastuk:⁹⁶ „És teremtette Isten az embert...” [akkor hát miért hangzik el újra az előző mondatban az ember teremtésének története]? – *רְאִיתִי* – [A választ arra alapozom, amit] láttam – *בְּבְרִיתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגָּלִילִי* – Eliezer rabbi, Joszé Háglili rabbi fiának brájtájában. – *מִשְׁלָשִׁים וּשְׁתַּיִם מִדּוֹת שְׁהַתּוֹרָה* – és a következő egyike ezeknek: – *כָּלֵל שֶׁלְאַתְרֵיו מַעֲשֵׂה* – Gyűjtőfogalom, amely egy általános érvényű állítást követ, – *הוּא פְּרִטּוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן* – az ennek a megelőző [állításnak] a részletes számbavétele. [Azaz amikor a Tóra általánosságban beszél egy témáról, majd konkrét történésekről tudósít, akkor ez utóbbiak nem egy új témát vezetnek be, hanem inkább tisztázzák és részletezik az előző általánosságban felvetett témát.] – *כָּלֵל* – [Tehát] a „Megteremtette az embert” az általános állítás, – *סֶתֶם בְּרִיאָתוֹ מִהִיכָן* – amely homályban hagyja azt, hogy miből lett teremtve, – *חֲזוֹר וּפְרֹשׂ* – amiképpen azt is homályba burkolja, hogy mi is történt vele. – *וַיִּצְרָה ה' אֱלֹהִים וַיְגַמְרֵם אֶת הָאָדָם* – A szöveg ezt követően ismételi és tisztáz: „Isten megalkotta az embert...” – *וַיִּצְמַח לוֹ גֶן עֵדֶן* – és Éden Kertjében növényeket hajtatott neki, – *וַיִּנְיֶהוּ* – „És Éden Kertjébe helyezte őt”, – *וַיַּפֵּל עָלָיו תַּרְדֵּמָה* – és mély álmod bocsátott rá. – *הַשׁוֹמֵעַ סִבּוֹר* – Aki ezt hallja, azt gondolhatja, – *אֲחֵר* – *שֶׁהוּא מַעֲשֵׂה אֲחֵר* – hogy ez egy másik történet, – *וַאֲיִנוּ אֲלָא פְּרִטּוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן* – holott valójában ez az előző részletezése. – *וַכֵּן אֲצֵל הַבְּהֵמָה* – Ugyanez igaz az állatokra is. – *חֲזוֹר וּכְתַב* – Ismételten ez áll:⁹⁷ – *וַיִּצְרָה ה' מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה* – „És megalkotta az Örökkévaló Isten a földből a mező minden vadját”, [noha egyszer már szerepelt, hogy: „És Isten

⁹⁴ És a pénteki teremtés csak a föld számára vagy csak az ég számára történt volna.

⁹⁵ Szó szerint élő lélekké.

⁹⁶ 1Mózes 1:27.

⁹⁷ Uo. 2:19.

megteremtette a szárazföldi vadat..., meg a barmot...”⁹⁸ – [Ez újfent elisméltésre kerül, azért hogy] érthetővé tegye [a vers folytatását]: – וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם – „és elhozta az emberhez, – לְקִרְוַת שֵׁם – hogy az elnevezze őket”, – וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת – és megtanítandó a madarakkal kapcsolatban, – שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרֶקֶק – hogy azok [nem a földből, hanem] a mocsárból lettek megteremtve.

וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נֹחַמָד לְמִרְאֵה וְטוֹב לְמֵאֲכָל, וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגֶּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וְרָע. (בראשית ב, ט)

És növesztett az Örökkévaló Isten a földből mindenféle fát, a szemnek kedveset és táplálékul jót; az élet fája ott volt a kert közepén, valamint a jó és a rossz tudásának fája is. (1Mózes 2:9.)

וַיִּצְמַח – növesztett. – לְעֵנִין הַגֶּן הַכְּתוּב מְדַבֵּר – Ez a vers a Kertről beszél.
בְּתוֹךְ הַגֶּן – a kert közepén.⁹⁹ – [Jelentése:] a kert közepén.

וַנְהָר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֶּן, וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאֲרֻבְעָה רְאשִׁים. (בראשית ב, י)

Édenből pedig folyó áradt ki, hogy öntözze a kertet; onnan pedig szétvált és négy ágra szakadt. (1Mózes 2:10.)

שֵׁם הָאֲחַד פִּישוֹן, הוּא הַסָּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזֵּהָב. (בראשית ב, יא)

Az egyiknek neve Píson, ez körüljárja Havila egész országát, ahol az arany van. (1Mózes 2:11.)

וְעַל שֵׁם – Ez a Nílus, Egyiptom folyója. – וְעוֹלִין וּמִשְׁקִין אֶת הָאֶרֶץ – és kiönt, hogy öntözze a földet, – נִקְרָא פִישוֹן – [ezért] nevezik Písonnak, – כְּמוֹ – [amely szónak ugyanaz a gyöke,] mint [az וּפָשׁוּ (ufásu) szónak] – וּפָשׁוּ פְּרָשׁוּ (ufásu párásáv) [„lovasai előretörnek”]¹⁰¹ [szövegrészben]. – דָּבָר אַחֵר – Egy másik magyarázat: – פִּישוֹן – [Azért nevezik] Písonnak, – מֵעַל מְגִדֵּל פִּשְׁתָּן – mert növeszti a lent [פִּשְׁתָּן – piston], – שֶׁנֶּאֱמַר אֶצֶל מִצְרַיִם – amint írva van Egyiptomot illetően: – וּבוֹשׁוּ עוֹבְדֵי פִשְׁתָּיִם – „Szégyent vallanak a len megmunkálói.”¹⁰²

וַיְהִי הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב, שֵׁם הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֵּׁהָם. (בראשית ב, יב)

⁹⁸ Uo. 1:25.

⁹⁹ בְּתוֹךְ (bōtoch) jelentheti azt is, hogy „között” és azt is, hogy „a közepén.”

¹⁰⁰ Azaz bő folyású.

¹⁰¹ Chávákuk 1:8.

¹⁰² Jesájá 19:9.

És annak az országnak aranya jó; ott van a bedellium és az ónixkő is.
(1Mózes 2:12.)

וְשֵׁם הַנְּהָר הַשֵּׁנִי גִיחֹן, הוּא הַסּוּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ. (בראשית ב, יג)

A második folyó neve Gichón, ez körüljárja Etiópia egész országát.
(1Mózes 2:13.)

גיחון – Gichón. – שֶׁהִיא הוֹלֵךְ וְהוֹמָה – [Azért nevezik így,] mert árad és zúg, – וְהִמְיָתוּ גְדוּלָהּ מְאֹד – és a zúgása roppant erős. – כְּמוֹ זָכִי יִגַּח – Akár [a (יגח – jigách) a] „Ha egy ökör felöklel”¹⁰³ [szövegrészben], – שֶׁמִּנְגַח וְהוֹלֵךְ וְהוֹמָה – mert öklel és tovább zúg.¹⁰⁴

וְשֵׁם הַנְּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדְקֵל, הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנְּהָר הַרְבִּיעִי הוּא פָּרָת. (בראשית ב, יד)

A harmadik folyó neve Chidekel, ez Asszíriától keletre folyik. A negyedik folyó pedig az Eufrátesz. (1Mózes 2:14.)

חִדְקֵל – Chidekel. – שֶׁמִּיָּמִיו – [Azért nevezik így,] mert a vize – חִדִּין וְקָלִין – tiszta és könnyű.¹⁰⁵

פָּרָת – Eufrátesz. – שֶׁמִּיָּמִיו פָּרִין וְרִבִּין – [Azért nevezik így,] mert a vize szaporodik és sokasodik,¹⁰⁶ – וּמִבְּרִין אֶת הָאָדָם – és gyógyerejű az ember számára.

כוּשׁ וְאַשּׁוּר – Etiópia... Asszíria. – עַדִּין לֹא הָיוּ – [Etiópia és Asszíria mint országok] nem léteztek még, – וְכַתֵּב הַמִּקְרָא – a Szentírás csupán arra alapozva használja [ezeket a neveket], – עַל שֵׁם הַעֲתִיד – [hogy] a jövőben [így fogják nevezni őket].

קִדְמַת אַשּׁוּר – Asszíriától keletre. – לְמִזְרְחָהּ שֶׁל אַשּׁוּר – [Azaz] Asszíria keleti oldalán.

הוּא פָּרָת – az Eufrátesz. – הַחֻשׁוּב עַל כָּל־ם – Ez a legfontosabb az összes [folyó] közül, – הַנְּזָכָר – [mert a Szentírás] együtt említi [a nevét] – עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – Erec Jiszráél nevével.¹⁰⁷

וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם, וַיַּנְחֵהוּ בִּגְן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׂמְרָהּ. (בראשית ב, טו)

¹⁰³ 2Mózes 21:28.

¹⁰⁴ A גִּיחֹן (gichón) név a נִגַּח „öklel” gyökből származik. Ez utal a folyó nagy erejű sodrására – „öklelésére” – , amely harsogó zúgását okozza.

¹⁰⁵ A חִדְקֵל (chidekel) név a חָד (chád) és a קָל (kál) szavak összevonásából ered.

¹⁰⁶ A vízmennyiség eső nélkül is növekszik.

¹⁰⁷ Amint írva van később (15:18.): „Magzatodnak adtam ezt az országot, Egyiptom folyójától a nagy folyóig, az Eufrátesz folyóig.”

És vette az Örökkévaló Isten az embert és odahelyezte az Éden kertjébe, hogy azt mívelje és őrizze. (1Mózes 2:15.)

וּפָתְהוּ – **És vette.**¹⁰⁸ – לְקַחוּ בְּדַבְרֵימָּיִם – Kedves szavakkal „vette” őt, – וּפָתְהוּ – és rávette, hogy lépjen be [a kertbe].

וַיִּצְוּ יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לְאמֹר, מִפֶּלַעַן עֵץ הָגֶן אָכַל תֹּאכְלוּ. (בראשית ב, טז)

És megparancsolta az Örökkévaló Isten az embernek, mondván: „A kert minden fájáról szabadon ehétel. (1Mózes 2:16.)

וַיִּמְעַץ הַדְּעַת טוֹב וְרַע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, כִּי בַיּוֹם אֶכְלֶךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת. (בראשית ב, יז)

De a jó és a rossz tudásának fájáról ne egyél, mert azon a napon, amelyen belőle eszel, meg fogsz halni!” (1Mózes 2:17.)

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא טוֹב הָיִיתָ הָאָדָם לְבַדּוֹ, אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ. (בראשית ב, יח)

És mondta az Örökkévaló Isten: „Nem jó, hogy az ember egyedül legyen, alkotok neki hozzá való segítőtársat!” (1Mózes 2:18.)

Nem jó, stb.¹⁰⁹ – שְׁלֹא יֵאמְרוּ – Hogy [az eretnek nézeteket vallók] ne állíthassák, – שְׁתֵּי רִשׁוּיּוֹת הֵן – hogy két hatalom létezik: – הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – az Örökkévaló a magasságokban egyedülálló és nincs párja, – וְזֶה בְּתַחְתּוֹנִים וְאֵין לוֹ זוּג – és ennek [ti. az embernek] itt lent sincs párja.

– hozzá való segítőtársat.¹¹⁰ – זָכָה עֵזֶר – Ha [a férfi] méltónak [bizonyul], akkor [az asszony] segítőtársa [lesz], – לֹא זָכָה – ha viszont nem [bizonyul] méltónak, – כְּנֶגְדּוֹ לְהִלָּחֵם – akkor [az asszony] szembehelyezkedik vele, hogy megküzdjön vele.

וַיִּצְרָה יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאָדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרִאוֹת מַה יִּקְרָא לוֹ, וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נִפְשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ. (בראשית ב, יט)

¹⁰⁸ A קִיחָה (*kichá*) – „vevés” – ige, amikor egy emberre vagy több emberre vonatkoztatva használja a Szentírás, rendszerint nem szó szerint, hanem mentális, spirituális aspektusában értendő, azaz tulajdonképpen „meggyőzésnek” fordítandó.

¹⁰⁹ Nem az áll itt, hogy **לֹא טוֹב לְאָדָם** (*lo tov löádám*) – „Nem jó az embernek,” hanem az, hogy „Nem jó, *hogy* az ember,” stb., arra utalva ezzel, hogy a teremtés számára nem jó az, hogy az ember egyedül legyen.

¹¹⁰ Az עֵזֶר (*ézer*) – „segítőtárs” – és a כְּנֶגְדּוֹ (*könegdo*) – szó szerint „vele szemben” – egymásnak ellentmondani látszanak.

És megalkotta az Örökkévaló Isten a földből a mező minden vadját és az ég minden madarát és elhozta az emberhez, hogy lássa, minek nevezi őket, és bárminek nevezi az ember mindegyik élő lényt, az legyen a neve. (1Mózes 2:19.)

היא – És megalkotta [az Örökkévaló Isten] a földből. – היא – **הַאֲמִוּרָה לְמַעַלָּה** – amelyről fentebb volt szó: – **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת תְּחִילַת הָאָרֶץ וְגוֹמֵר** – „És Isten megteremtette a szárazföldi vadat, stb.”¹¹¹ – **אֶלָּא כֹּא וּפְרָשׁ** – Itt ugyanakkor magyarázatot kapunk arra, – **שֶׁהַעוֹפוֹת נִבְרְאוּ מִן הָרֶקֶק** – hogy a szárnyasok a mocsarakból¹¹² lettek megteremtve. – **וְעוֹד לְמִדָּה כֵּן** – És még azt is megtanítja [ez a vers], – **שֶׁבִשְׂעֵת יִצְרָתוֹ** – hogy rögtön azon a napon, amelyen megteremtettek, – **הֵבִיאֵם אֶל הָאָדָם** – [az Örökkévaló] odahozta őket az ember elé, – **לְקִרְוַת לְהֵם שֵׁם** – hogy [az] elnevezze őket. – **וּבְדִבְרֵי אֲגָדָה** – Az Ágádá szerint¹¹³ – **יִצְרָהּ זֶה** – a (יִצְרָה) – **יְצִירָה** (jöcirá) szó itt – **לְשׁוֹן תְּצוּרָה** – uralást és alávetést jelent, – **כְּמוֹ כִּי תְצוּר אֶל עִיר** – akárcsak [a (תְּצוּר – tácur) szó] a „Midón hosszú ostrom alatt tartasz egy várost”¹¹⁴ [szövegrészben]. – **שֶׁכִּבְשׁוֹן תַּחַת יָדוֹ שָׁל אָדָם** – [A szó itt ennek megfelelően így fordítandó: az Örökkévaló] az ember uralma alá vetette őket.¹¹⁵

וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה וְגוֹמֵר – és bárminek nevezi az ember mindegyik élő lényt, stb.¹¹⁶ – **סִרְסָהּ וּפְרָשָׁהּ** – [A mondat szórendjét] meg kell változtatni és a következőképpen magyarázni: – **כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם שֵׁם** – Minden élőlény, amely nevet kapott Ádámtól, – **הוּא שָׂמוֹ לְעוֹלָם** – örökre viselni fogja azt a nevet.

וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְלַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכָּל תְּחֵילַת הַשָּׂדֶה, וְלָאָדָם לֹא מָצָא עֹזֵר כִּנְגֻדוֹ. וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים תְּדַבְּרָהּ עַל הָאָדָם וַיִּשֶׁן, וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֵּר בָּשָׂר תַּחְתָּנָהּ. (בראשית ב, כ-כא)

És az ember nevet adott minden baromnak, az ég minden madarának és a mező minden vadjának; de az ember nem talált magához való segítőtársat. És az Örökkévaló Isten mély álmat bocsátott az emberre, aki elaludt; ekkor kivett bordáiból egyet, és húst zárt helyébe. (1Mózes 2:20-21.)

¹¹¹ 1:25.

¹¹² Amelyek a víz és a föld keverékei.

¹¹³ Midrás Brésit rábá 17:4.

¹¹⁴ 5Mózes 20:19.

¹¹⁵ Vagyis azáltal, hogy az Örökkévaló odahozta az állatokat az ember elé, hogy az elnevezze őket, az ember uralma alá rendelte őket.

¹¹⁶ A mondat szórendje alapján azt lehetne mondani, hogy **נֶפֶשׁ חַיָּה** (*nefes chájá*)-nak nevezte őket, holott természetesen szó sincs ilyesmiről.

עָזַר עִירָא - וְלֹאֲדָם לֹא מָצָא עִירָא - ...de az ember nem talált magához való segítőtársat. - וַיִּפֹּל ה' אֱלֹהִים תְּרַדְמָה - És az Örökkévaló Isten mély álmot bocsátott... [Az asszony megteremtése miatt közvetlenül az után következik, hogy Ádám nevet ad az állatoknak?] - כָּשָׁה־בִּיאָן - Amikor [Isten] elé vezette azokat (az állatokat), - הִבִּיאָן לְפָנָיו כָּל מִיִּין וּמִיִּין זָכָר וּנְקֵבָה - minden fajból egy hímet és egy nőtényt hozott. - אָמַר לְכֻלָּם יֵשׁ בְּךָ זוּג - [Ádám] azt mondta: Mindnyájuknak van társa, - וְלִי אֵין בְּךָ זוּג - nekem azonban nincs társam; - מִיָּד וַיִּפֹּל - [majd] közvetlenül [ez olvasható]: „Isten mély álmot bocsátott [az emberre]...” [és megteremtette Évát].

מִצְלָעוֹתָיו - ...bordáiból... - מִסְטָרָיו - Szó szerint az oldalaiból, - כְּמוֹ וּלְצֹלַע - Ez [egybevág azzal, amit [bölcseink] mondtak: „És a hajlék másik oldala.” - וְזֶה שְׂאֲמָרוּ - hogy eredetileg két arccal lett megteremtve [az ember]. [A férfit és nőt egynek teremtette Isten, és a nő megteremtése csupán a két oldal különválasztását jelentette.]

וַיִּסְגֹּר - ...zárt... - מְקוֹם הַחֲתָךְ - A vágás helyét.

שְׂלֵא יִרְאֶה חֲתִיכַת הַבֶּשֶׂר - ...és ő elaludt... ekkor [Isten] kivett... - וַיִּשְׁן וַיִּקָּח - Hogy [a férfi] ne lássa azt a húsdarabot, - שְׂמִמְנוֹ נִבְרָאת - amelyből az asszony megteremtett, - וְחֲתִיכָה עָלָיו - nehogy visszataszítóvá váljék számára [az asszony].

וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הַצֹּלַע אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם, וַיִּבְאֶהָ אֶל הָאָדָם. (בראשית ב, כב)
És az Örökkévaló Isten asszonnyá alakította a bordát, melyet az emberből kivett és odavitte az emberhez. (1Mózes 2:22.)

וַיִּבֶן - alakította.¹¹⁹ - כְּבִנְיָן רַחְבָּה מִלְמַטָּה - [Az asszony olyan,] mint egy épület, amely az alján széles, - וַיִּקְצֶרָה מִלְמַעְלָה - a tetején pedig elkeskenyedik, - לְקַבֵּל אֶת - [Éppen olyan,] hogy képes legyen kihordani a gyermekét. - כְּאוֹצֵר שֶׁל חֲטִים - [akár egy gabonasiló, - וְהוּא רַחֵב מִלְמַטָּה - amely az alján széles, - וַיִּקְצֶר מִלְמַעְלָה - a tetején pedig elkeskenyedik, - שְׂלֵא יִכְבִּיד מִשְׁאוֹ - hogy a súlya ne terhelődjék rá - עַל - a falaira.¹²⁰

וַיִּבֶן אֶת הַצֹּלַע לְאִשָּׁה - [Az Örökkévaló] asszonnyá alakította a bordát. - וַיִּבֶן אֶת הַצֹּלַע לְאִשָּׁה - [Azaz úgy alakította a bordát,] hogy az asszonnyá váljék, - כְּמוֹ - akárcsak [a לְאִפּוֹד (löéfod) szó] - וַיַּעַשׂ אוֹתוֹ גִּדּוֹן לְאִפּוֹד - az „és Gidon éfódot csinált abból”¹²¹ [szövegrészben], - לְהִיּוֹת אִפּוֹד - [ahol szintén arról van szó, hogy úgy alakította az aranyat,] hogy éfód váljék belőle.

¹¹⁷ 2Mózes 26:20.

¹¹⁸ 1Mózes, az 1:27-tel kapcsolatban.

¹¹⁹ Szó szerint „építette”. Miért az *építeni* kifejezést alkalmazza a Szentírás az asszonnyra vonatkozóan?

¹²⁰ Bráchoť 61a.

¹²¹ Bírák 8:27.

וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֶאת הַפֶּעַם עָצָם מֵעֲצָמֵי וּבָשָׂר מִבָּשָׂרִי, לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָהּ זֹאת.
(בראשית ב, כג)

És az ember így szólt: „ez immár csont az én csontjaimból és hús az én húsomból, azért neveztessek néembernek, mert az emberből vétetett.”
(1Mózes 2:23.)

זאת הפעם – ez immár. – מְלִמֵּד – Ez azt tanítja, – שָׁבָא אָדָם – hogy Ádám megpróbált párt találni magának – עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה – az állatok között, – וְלֹא נִתְקַרְרָה – de nem volt elégedett velük, – עַד שָׁבָא עַל חַוָּה – mígnem aztán rátalált Évára.

לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ וְגוֹמֵר – azért neveztessek néembernek, mert az emberből vétetett.¹²² – לְשׁוֹן נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן – [Az *איש* (*is*) és az *אשה* (*isá*) szavaknak] közös a gyöke. – מִכָּאן – Ebből [következtetünk arra], – שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בְּלִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ – hogy a világ a Szent Nyelv szavaival teremtetett.

עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד. (בראשית ב, כד)

Ezért a férfi elhagyja atyját és anyját és ragaszkodik feleségéhez és egy testté lesznek. (1Mózes 2:24.)

– Ezért a férfi elhagyja. – רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמְרָת כֵּן – Az Isteni Szellem mondja ezt, – לְאִסוּר עַל בְּנֵי נֹחַ – megtiltva „Noé fiainak” – אֶת הָעֵרִיּוֹת – a tiltott házastársi viszonyokat.¹²³

– egy testté. – הַיֶּלֶד נוֹצֵר עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם – A gyermek mindkét [szülő közreműködésével] alakul ki, – וְשֵׁם נִעֲשֶׂה בְּשֵׂרָם אֶחָד – ily módon egyesülnek „egy testté”.

וַיְהִיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ, וְלֹא יִתְבָּשְׂשׁוּ. (בראשית ב, כה)

És mindketten, az ember és felesége, mezítelenek voltak, és nem szégyellték magukat. (1Mózes 2:25.)

– és nem szégyellték magukat. – שְׁלֹא הָיוּ יוֹדְעִים דְּרָף צְנִיעוּת – Nem ismerték a szemérmességet, – לְהִבְחִין בֵּין טוֹב לְרָע – hogy különbséget tudtak volna tenni jó és rossz között.¹²⁴ – וְאֵף עַל פִּי שְׁנוּתָנָה בּוֹ דַּעַה – Jóllehet [Ádámnak] megadatott a bölcsesség, – לְקֹרֹת שְׁמוֹת – hogy [a teremtményeket] elnevezze, – לֹא

¹²² Miért nevezték *אשה* (*isá*)-nak.

¹²³ Az *אביו* (*áviu*) reprezentálja a szövegben az apai oldali (pl. az apa lánytestvérével, stb. folytatott) tiltott kapcsolatokat, az *אמו* (*imo*) pedig az anyai oldali (pl. az anya lánytestvérével, stb. folytatott) tiltott kapcsolatokat.

¹²⁴ Ekkor még nem volt hajlamuk a rosszra, és így nem is volt semmi, ami miatt szégyenkezniük kellett volna.

עד אָכְלוּ מִן הָעֵץ – mégsem volt még átitatódva a rossz ösztönnel, – נִתַּן בּוֹ יֵצֵר הָרָע – míg nem evett a fa [gyümölcséből], – וַיִּכְנַס בּוֹ יֵצֵר הָרָע – amikor is beléköltözött a rossz ösztön, – וַיֵּדַע מַה בֵּין טוֹב לְרָע – és már képes volt különbséget tenni jó és rossz között.

וַהֲנַחֵשׁ הָיָה עָרוֹם מִפְּלֵי תַיִת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים, וַיֹּאמֶר אֵל הָאֵשָׁה אַף כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִפֶּי עֵץ הַגֶּן. (בראשית ג, א)

A kígyó pedig ravaszabb volt a mező minden vadjánál, amelyet az Örökkévaló Isten alkotott, és így szólt az asszonyhoz: „Valóban azt mondta Isten, hogy ne egyetek a kertnek egy fájáról sem?” (1Mózes 3:1.)

מיért – מה ענין זה לכאן – A kígyó pedig ravaszabb volt. – Miért lett beillesztve ide ez az epizód [vagyis miért lett hozzákapcsolva az előző versekhez]? – הֲיָה לוֹ לְסִמוּךְ – [A következő versnek] kellett volna inkább követnie [az előzőeket]: – וַיַּעַשׂ לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ – „És csinált az Örökkévaló Isten az embernek és feleségének – כְּתָנוּת עוֹר וַיִּלְבִּישֶׁם – állatbőr-köntösöket és felöltöztette őket.”¹²⁵ – אָלָּא – [A vers] azonban megtanítja, – מִיֵּאִיזוּ עֵצָה קִפְּץ הַנְּחָשׁ עֲלֵיהֶם – mi volt az oka, hogy a kígyó „letámadta” őket. – רָאָה אוֹתָם עָרוֹמִים – Meglátta őket mezítelenül, – וַיַּעֲסוּקִים בְּתִשְׁמִישׁ לְעֵין כּל – miközben minden szégyenérzet nélkül házaseletet éltek egymással, – וַנְּתַאֲוֶה לָּהּ – és [a kígyó] megkívánta az asszonyt.

לפי עֲרָמְתוֹ וַיִּגְדֵּלְתוֹ – 126 – ravaszabb volt a mező minden vadjánál. – Amilyen ravasz és hatalmas [volt], – הֲיָיָה מִפְּלֵתוֹ – [olyan] volt elbukása [is]. – עָרוֹם – [Mivel] ő volt a legravaszabb, – אָרוּר מִכָּל – [ő lett] a legátközötlőbb [is].¹²⁷

Valóban azt mondta [Isten], stb. – טַלָּאן אֲמַר לָכֶם – Talán azt mondta nektek, – לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל וַיִּגְוֶר – hogy a kert egyik fájáról sem ehettek, stb.? – וַיֹּאֶף עַל פִּי שְׂרָאָה אוֹתָם – És noha látta, hogy – אוֹכְלִים מִשְׂאֵר פְּרוֹת – esznek a többi gyümölcsből, – הִרְבָּה עֲלֵיהָ דְבָרִים – elkezdte kérdésekkel „bombázni” [Évát], – וַיִּבֵּא לְדַבֵּר – és – כִּדֵּי שֶׁתִּשְׁכַּח – hogy az asszonynak muszáj legyen válaszolni neki, – בְּאוֹתוֹ הָעֵץ – arról a bizonyos fáról.

וַתֹּאמֶר הָאֵשָׁה אֵל הַנְּחָשׁ, מִפְּרִי עֵץ הַגֶּן נֹאכְל. (בראשית ג, ב)

A kígyó pedig ravaszabb volt a mező minden vadjánál, amelyet az Örökkévaló Isten alkotott, és így szólt az asszonyhoz: „Valóban azt mondta Isten, hogy ne egyetek a kertnek egy fájáról sem?” (1Mózes 3:1.)

¹²⁵ 3:21.

¹²⁶ Miért nem elegendő a megállapítás, hogy a kígyó ravasz volt? Miért kell őt a többi állathoz hasonlítani?

¹²⁷ 3:14.

וּמִפְרֵי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַגֶּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ, פֶּן תִּמְתּוּן. (בראשית ג, ג)

...csak annak a fának a gyümölcséből, amely a kert közepén van, mondta Isten, ne egyetek és ne nyúljatok hozzá, hogy meg ne haljatok”.
(1Mózes 3:3.)

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. (בראשית ג, ד)

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. ¹²⁸ – הוֹסִיפָה עַל הַצּוּוּי – Az asszony hozzátett a parancshoz, – לְפִיכֶן בָּאָה לְיַדֵּי גְרֵעוֹן – következésképp megcsorbította azt, – הוּא שְׁנֵאָמַר – amint írva van: ¹²⁹ – אֶל תּוֹסֶף עַל דְּבָרָיו – „Ne tégy hozzá szavaihoz semmit.” ¹³⁰

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. (בראשית ג, ד)

És mondta a kígyó az asszonynak: „Nem fogtok meghalni; (1Mózes 3:4.)

וְיֹאמַר הַנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה, לֹא מוֹת תִּמְתּוּן. – Addig taszigálta az asszonyt, míg az [végül] megérintette [a fát]. – אָמַר לָהּ – Majd így szólt hozzá: – כְּשֵׁם שְׂאִין מִיִּתָּה בְּנִינְיָה – „Amiképpen nem jár halállal a megérintése, – כֶּן – ugyanúgy nem jár halállal a megevése [sem].” ¹³¹

כִּי יִדַע אֱלֹהִים כִּי בַיּוֹם אֲכַלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם, וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יִדְעֵי טוֹב וְרָע. (בראשית ג, ה)

...mert Isten tudja, hogy azon a napon, amelyen esztek belőle, megnyílik szemetek és olyanok lesztek, mint Isten, jónak és rossznak tudói.”
(1Mózes 3:5.)

כִּי יִדַע – mert [Isten] tudja. – כֹּל אֶמֶן – [A kígyó azt mondta az asszonynak:] Minden mesterember – שׂוּנָא אֶת בְּנֵי אֲמָנוּתוֹ – féltékeny a rivális mesterekre. – מִן הָעֵץ – [Az Örökkévaló] evett a fa [gyümölcséből], – וַיִּכְרָא אֶת הָעוֹלָם – és [ezáltal képessé vált arra,] hogy megteremtse a világot. ¹³²

וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים – és olyanok lesztek, mint Isten. ¹³³ – יוֹצְרֵי עוֹלָמוֹת – [Képesek arra,] hogy világokat teremtsenek.

¹²⁸ De hát az Örökkévaló nem mondta, hogy hozzá sem érhetnek!

¹²⁹ Példabeszédek 30:6.

¹³⁰ „Bárki, aki hozzáad, az megcsorbít” – Szánhedrin 29a.

¹³¹ Ezzel megnyerte magának az asszony bizalmát.

¹³² És ezért nem akarja, hogy egyetek a fa gyümölcséből (Midrás Brésit rábá 19:4.).

¹³³ Ha esztek a fa gyümölcséből.

וּתְרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל וּתְקַח מִפְּרִיו וּתְאָכַל, וּתְתֵן גַּם לְאִשָּׁה עִמָּה וַיֹּאכַל. (בראשית ג, ו)

És midőn látta az asszony, hogy a fa jó táplálékul és gyönyörúsége a szemnek és kívánatos volt, hogy bölccsé tegye őket, tépett gyümölcséből és megette; adott férjének is, aki vele volt, és ő is evett. (1Mózes 3:6)

וּתְרָא הָאִשָּׁה – látta az asszony.¹³⁴ – „Látta” a kígyó szavait, – וְהִנָּאוּ לָהּ וְהֶאֱמִינָתוּ – [azaz] tetszetek neki [a szavai], és hitt neki.

כִּי טוֹב הָעֵץ – **hogyan jó.**¹³⁵ – **Hogy jó** Istenhez hasonlatosnak lenni.

וְכִי תֵאָוֶה הוּא לְעֵינַיִם – **és gyönyörúsége a szemnek.** – כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ וְנִפְקְחוּ – Ahogyan [a kígyó] mondta neki: „Megnyílik szemetek.”

וְנִחְמַד הָעֵץ לְהִשְׁכִּיל – **kívánatos volt, hogy bölccsé tegye őket.** – כְּמוֹ שֶׁאָמַר – Ahogyan [a kígyó] mondta neki: „jónak és rossznak tudói.”

וּתְתֵן גַּם לְאִשָּׁה – **adott férjének is.** – וְשֵׁלָא תָמוּת הִיא וַיְחַיֶּה הוּא – Nehogy [az legyen, hogy] ő [ti. az asszony] meghal, a férje meg életben marad, – וַיִּשָּׂא אַחֲרָת – és feleségül vesz egy másik [asszonyt].

וְגַם – **is.** – לְרַבּוֹת בְּהֵמָה וְחַיָּה – Magába foglalva minden állatot.

וּתְפַקְחָנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם, וַיִּתְפָּרוּ עֲלֶיהָ תֵאָוֶה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֶת. (בראשית ג, ז)

Erre megnyílt mindkettőjük szeme, és megtudták, hogy meztelenek, és összefűztek fügefaleveleket, és csináltak maguknak ágyékkötőket. (1Mózes 3:7.)

וּתְפַקְחָנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם – **Erre megnyílt mindkettőjük szeme...** – לְעֵנֵן הַחֲכָמָה – A vers a tudatra utal – וְלֹא לְעֵנֵן רְאִיָּה מִמֶּשׁ – és nem a tényleges látóképességre, – וְסוּף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ – amint az a vers végére is nyilvánvalóvá válik.¹³⁶

וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָיִם הֵם – **...és megtudták, hogy meztelenek...** – אַף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ – Még egy vak ember is tudja, – כִּשְׁהוּא עָרוֹם – ha meztelen. – אֲלָא מַהוּ – Akkor hát mire utal ez: – וַיִּדְעוּ כִּי עִרְמָיִם הֵם – „És megtudták, hogy meztelenek”? – מִצְוָה אַחַת – [A válasz:] Volt egy parancsolat, amelyet meg kellett volna tartaniuk [hogy ne egyenek a fa gyümölcséből], – וְנִתְעַרְטְלוּ הֵימָנָה – és ők levetkőzték magukról [ennek a parancsolatnak a teljesítését, azzal, hogy megszegették].

¹³⁴ Mit látott az asszony, ami meggyőzte?

¹³⁵ Nyilvánvaló, hogy nem a fa gyümölcsének ízére utalt, hiszen ekkor még meg sem kóstolta azt.

¹³⁶ Ezt olvassuk: „...és megtudták, hogy meztelenek”. Nem szükséges látni ahhoz, hogy az ember tudja, hogy meztelen. Így aztán nyilvánvalóan a bölcsességre történik utalás.

עֲלֵה תְּאֵנָה – ...fügefaleveleket... – הוא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ – Ez volt az a fa, amelynek a gyümölcséből ettek. – בְּדָבָר שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ – Azzal, amivel elkövették a bűnt, – בּוֹ נִתְקְנוּ – javítottak [helyzetükön]. – אֲבָל שָׁאֵר הָעֵצִים מְנַעוּם – De a többi fa meggátolta őket [abban], – מִלְטוּל עֲלֵיהֶם – hogy szakítsanak a leveleikből. – וּמִפְּנֵי מָה – ומפני מה – לֹא נִתְפָּרְסָם הָעֵץ – Miért nem mondja meg a Tóra a [tiltott] fa fajtáját? – שֶׁאֵין הַקְדוּשׁ – שאין הקדוש – אֲזַי, מֵעַתָּה – Azért, mert Isten nem akar – לְהוֹנִיחַ בְּרִיָּה – egyetlen teremtményt sem megbántani, – שֶׁלֹּא יְכַלְמִינָהּ – [és azért nem említi a Tóra nyíltan a fa nevét,] hogy az emberek ne szégyenítsék meg – וַיֹּאמְרוּ זֶהוּ – mondván: „Ez az [a fa], – שֶׁלֹּקָה הָעוֹלָם – amely miatt a világ [büntetéssel] sújtatott.” – אֶת מִדְּרַשׁ רַבִּי תַנְחומָא – A Tánchumá rabbi midrásá alapján.¹³⁷

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהֵלֵךְ בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם, וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן. (בראשית ג, ח)

És meghallották az Örökkévaló Isten hangját, mikor hús alkonyatkor a kertben járt; és elrejtőzött az ember és a felesége a kert fái közé az Örökkévaló Isten elől. (1Mózes 3:8.)

וַיִּשְׁמְעוּ – És meghallották. – יֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגְדָּה רַבִּים – Számos aggádikus magyarázata létezik [ennek a versnek], – וּכְבֹר סְדֵרוֹם רְבוּתֵינוּ עַל מְכוּנָם בְּבְרָאשִׁית רַבָּה – amelyet Bölceink szépen sorba rendeztek a *Brésit rábában* – וּבְשָׂאֵר מִדְּרָשׁוֹת – és más Midrásokban. – וַאֲנִי לֹא כָּאֲתִי – Nekem azonban [helyütt] csupán az a célom, – אֲלֵא לְפָשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא – hogy a szentírás szöveg egyszerű jelentését közöljem – וְלֵאגְדָה הַמִּישְׁכָּת – valamint azt az ágádát, amelynek célja, hogy tisztázza – הַמִּקְרָא – a Szentírás szavait, – דְּבָר דְּחוּבָא עַל אֲפָנִי – összhangban ezekkel a szavakkal.

וַיִּשְׁמְעוּ – És meghallották.¹³⁸ – מִה שֶׁמְעוּ – Mit hallottak? – אֶת קוֹל – Hallották Isten hangját, – שֶׁהָיָה מִתְּהֵלֵךְ בְּגֵן – amint a kertben járt.

וַיִּתְחַבֵּא – hús alkonyatkor. – לְאוֹתוֹ רוּחַ – [Jelentése:] abba az irányba, – שֶׁהָשָׁמַשׁ בָּאָה מִשֶּׁמֶץ – ahonnét a nap [sugarai] érkeznek, – וְזוֹ הִיא מְעַרְבִית – vagyis nyugat felé. – שֶׁלְפָנוֹת עָרֵב חֲמָה בְּמַעַרְב – Mert alkonyatkor a nap nyugaton van [az égen], – וְהֵם סָרְחוּ בְעֵשִׂירִית – és ők a tizedik órában vétkeztek.¹³⁹

וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם, וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה. (בראשית ג, ט)

És megszólította az Örökkévaló Isten az embert, mondván neki: „Hol vagy?” (1Mózes 3:9.)

¹³⁷ Vájérá 14.

¹³⁸ Isten nem mondott semmit. Akkor hát mit hallottak?

¹³⁹ A nappal tizenkét részórára van felosztva. A tizedik óra idején már közel az alkonyat.

אֵלָא – Hol vagy? – יוֹדַע הִיָּה הֵיכָן הֵם – [Az Örökkévaló] tudta, hol van, – לְכַנֵּס עִמּוֹ בְּדַבְרֵי אָדָם – csupán [azért kérdezte ezt], hogy beszédbe elegyedjen vele [azaz Ádámmal] – וְשָׁלָא יְהִי נִבְהָל לְהִשִּׁיב – és ne rémüljön meg annyira, hogy képtelen legyen válaszolni,¹⁴⁰ – אִם יַעֲנִישֶׁהוּ פְתָאוּם – [mint abban az esetben], ha váratlanul részesítette volna büntetésben. – וְכֵן בְּקִינָה – Ugyanígy Kájin esetében, – אָמַר לוֹ – amikor azt mondta [az Örökkévaló Kájinnak]:¹⁴¹ – „אי הִבֵּל אָחִיךָ – „Hol van testvéred, Ábel?” – וְכֵן בְּכֹלֵם – Ugyanígy Bileám esetében,¹⁴² [amikor azt kérdezte az Örökkévaló]: – „מי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ – „Kik ezek a férfiak nálad?” – לְכַנֵּס עִמָּהֶם בְּדַבְרֵי – abból a célból, hogy beszélgetést kezdeményezzen velük. – וְכֵן בְּחִזְקֵיהוּ – Ugyanígy Chizkijáhu esetében – בְּשִׁלּוּחֵי מְרוֹדָךְ בְּלֶאֱדָן – Mörodách-báládán követeivel [kapcsolatban].¹⁴³

וַיֹּאמֶר אֶת קִלְךָ שְׁמַעְתִּי בְּגֹן, וַאֲיָרָא כִּי עִירָם אָנֹכִי וְאַחֲבָא. (בראשית ג, י)

És felelt az ember: „Hallottam hangodat a kertben és félttem, mert meztelen vagyok; azért rejtőztem el.” (1Mózes 3:10.)

וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אָתָּה, הֲמֵן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל מִמֶּנּוּ אֲכָלְתָּ. (בראשית ג, יא)

És Ő szólt: „Ki mondta meg neked, hogy meztelen vagy? Talán ettél a fáról, melyről azt parancsoltam neked, hogy ne egyél?” (1Mózes 3:11.)

Ki mondta meg neked? – מַאֲיִן לָךְ לְדַעַת – [Jelentése:] Honnét tudhatnád, – מֵה בּוֹשֶׁת יֵשׁ בְּעוֹמֵד עָרוֹם – hogy szégyellni kell a ruhátlanságot? **a fáról?** – בְּתַמְיָה – [Mintegy költői] kérdésként.¹⁴⁴

וַיֹּאמֶר הָאָדָם, הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִיא נָתַתָּה לִּי מִן הָעֵץ וְאֲכָל. (בראשית ג, יב)

És mondta az ember: „Az asszony, akit mellém adtál, ő adott nekem a fáról és én ettem.” (1Mózes 3:12.)

akit mellém adtál.¹⁴⁵ – כִּי אֵין כְּפָר בְּטוֹבָה – Itt [Ádám] hálátlanságáról tesz tanúságot.¹⁴⁶

¹⁴⁰ Vagyis, hogy lehetőséget adjon neki arra, hogy beismerje és megbánja a bűnét. Lásd *Brésit rábá* 4:9.

¹⁴¹ 1Mózes 4:9.

¹⁴² 4Mózes 22:9.

¹⁴³ *Jesájá* 39:3.; *2Királyok* 20:14. Chizkijáhu király betegsége idején Babilónia királya követeket küldött hozzá ajándékokkal. Jesájá próféta megkérdezte, honnét jöttek ezek az emberek, noha már tudta.

¹⁴⁴ Hiszen pontosan tudta az Örökkévaló, hogy Ádám evett a fa gyümölcséből.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאַשָׁה מַה זֹאת עָשִׂית, וּתְאֹמַר הָאִשָּׁה הִנְחֵשׁ הַשִּׂיאֲנִי וְאָכַל. (בראשית ג, ג)
(ג)

Erre az Örökkévaló Isten odaszólt az asszonynak: „Mit tettél!” És az asszony felelt: „A kígyó rászedett engem és én ettem.” (1Mózes 3:13.)

הַשִּׂיאֲנִי – rászedett engem. – הִטְעֵנִי – [Jelentése:] félrevezetett engem. – כְּמוֹ
אל ישיא לְכֶם חִזְקִיָּהוּ – Hasonlóan: „Ne engedjétek hát, hogy Chizkijáhu így elámítson
és félrevezessen benneteket!”¹⁴⁷

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הַנְּחֹשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה, עַל
גִּחְזֶךָ תִּלְךָ וְעַפְרָתָאֲכֹל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. (בראשית ג, יד)

És mondta az Örökkévaló Isten a kígyónak: „Mivel ezt tetted, átkozott légy minden barom között és minden mezei vad között, hasadon járj és homokot egyél életed minden napjában! (1Mózes 3:14.)

Mivel ezt tetted.¹⁴⁸ – מִכָּאֵן – Ebből [azt tanuljuk], – שִׂיאֵן מֵהַפְּכִים –
שִׂאֵלוֹ שִׂאֵלוֹ – 149 – hogyan nem próbáljuk meg enyhíteni a csábító bűnét.¹⁴⁹ – בְּזִכְרוֹתָי שֶׁל מִסֵּית
– Ha ugyanis az Örökkévaló azt kérdezte volna tőle [ti. a kígyótól]: – לָמָּה עָשִׂיתָ זֹאת –
„Miért tetted ezt?”, – הֲיֵה לּוֹ לְהִשִּׁיב – ő azt válaszolhatta volna: – דְּבָרֵי הָרֶב וְדְבָרֵי
– „Amikor az ember azzal szembesül, hogy] a mestere szavainak vagy a
tanítvány szavainak [engedelmeskedjék], – דְּבָרֵי מִי שׁוֹמְעֵין – vajon kinek kell
engedelmeskednie?”¹⁵⁰

minden barom között és minden mezei vad között. – אִם מְבִהֵמָה נִתְקַלֵּל – Ha átkozottabb volt minden baromnál,¹⁵¹ – לֹא כָּל –
מִתְּחִילָה לֹא כָּל – akkor nyilvánvalóan átkozottabb volt a mezei vadaknál,¹⁵² nem? – הַעֲמִידוּ

¹⁴⁵ Ádám itt miért nem egyszerűen azt feleli: „Az asszony adott nekem?” Miért teszi hozzá, hogy „akit mellém adtál”?

¹⁴⁶ Azzal, hogy bűnéért a felelősséget arra a tényre hárítja, hogy az Örökkévaló feleséget adott mellé (Ávodá záró 5b.).

¹⁴⁷ 2Kronikák 32:15.

¹⁴⁸ Ádámtól és Évától egyaránt megkérdezte az Örökkévaló, miért vétkeztek, lehetőséget adva nekik a válaszadásra. A kígyót vajon miért nem kérdezte meg?

¹⁴⁹ Vagyis olyasvalakinek, aki az embereket bálványimádásra csábítja, nem adunk módot arra, hogy megindokolhassa, miért tette, amit tett, márpedig a kígyó azzal hitegette őket, hogy olyanokká válhatnak, mint Isten.

¹⁵⁰ Természetes, hogy a mesternek. A kígyó ily módon tehát azzal védekezhetett volna, hogy Ádámnak és Évának semmi oka nem volt, hogy neki engedelmeskedjék az Örökkévaló parancsa ellenében.

¹⁵¹ Azaz házi állatnál.

¹⁵² Azaz a nem domesztikált, vadon élő állatoknál.

הַבּוֹחֲרוֹת – Bölcseink azért vették bele ezt a midrást – בְּמִסְכַּת בְּחֹרוֹת – a Böchorot traktátusba: ¹⁵³ לְלַמֵּד – hogy megtanítsák, – שְׂמִי עֲבוּרוֹ שֶׁל נָחַשׁ – hogy a kígyó vemhessége – שָׁבַע שָׁנִים – hét évig [tart]. ¹⁵⁴

עַל גְּחוּנָה תֵּלֵךְ – **hasadon járj.** ¹⁵⁵ – רַגְלִים הֵיוּ לוֹ וְנִקְצְצוּ – Lábai voltak, amiket [az Örökkévaló] levágott.

וְאִיבָה אֲשֵׁית בֵּינָךְ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָהּ, הוּא יִשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאֵתָהּ תִּשׁוּפְנוּ עִקְבָּהּ.
(בראשית ג, טו)

És ellenségeskedést teszek közéd és az asszony közé, a te magzatod és az ő magzatja közé; ő megsért téged fejedén, te pedig megsérted őt a sarkán.” (1Mózes 3:15.)

וְאִיבָה אֲשֵׁית – **És ellenségeskedést teszek.** ¹⁵⁶ – [Az Örökkévaló azt mondta:] Egyetlen célod az volt, – אֲלֵא שְׂמִימוֹת אָדָם – hogy Ádám elpusztuljon – כְּשִׂיאֵכֵל הוּא תִּחְלֶה – azáltal, hogy először eszik [a tiltott gyümölcsből], – וְלֹא בָאתָ לְדַבֵּר אֶל תְּנָה תִּחְלֶה – és nem azért elvedd Évát, – וְהִשָּׂא אֶת תְּנָה – te pedig ezt követően elvedd Évát, – אֲלֵא לְפִי שְׁהִנָּשִׁים דַּעְתָּן קְלוֹת לְהִתְפַּתוֹת – és tudják, hogyan hassanak a férjükre. – לְפִיכָךְ וְאִיבָה אֲשֵׁית – Ezért hát: „ellenségeskedést teszek [stb.]”

יִשׁוּפֶךָ – **ő megsért téged.** – יִכְתֹּתְךָ – [Jelentése:] Összezúz téged, – כְּמוֹ וְאֵכוֹת – **te pedig megsérted őt a sarkán.** ¹⁵⁷ – [Jelentése:] Képtelen lesz el egyenesedve állni, – וְתִשְׁכְּנוּ בְּעִקְבוֹ – és [kénytelen] lesz a sarkán megmarni őt. – וְאֵתָהּ תִּשׁוּפְנוּ – A *tösufenu* szó jelentése, akár [a *násáf*] szóé] a – כְּמוֹ נִשְׂף בְּהֵם – „már rájuk fuvall” ¹⁵⁹ [szövegrészben], – כְּשִׁהֲנִחַשׁ בָּא לְנִשׁוּף – mert amikor a kígyó marni készül, – הוּא נוֹשֵׂף כְּמִין שְׂרִיקָה – füttentyésszerű hangot bocsát ki magából. ¹⁶⁰ – וּלְפִי שְׁהִלְשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלְשׁוֹן – Mivel ezek a szavak hasonló

לֹא יִהְיֶה לָךְ קוּמָה – ¹⁵⁸ – וְאֵתָהּ תִּשׁוּפְנוּ – **te pedig megsérted őt a sarkán.** ¹⁵⁸ – [Jelentése:] Képtelen lesz el egyenesedve állni, – וְתִשְׁכְּנוּ בְּעִקְבוֹ – és [kénytelen] lesz a sarkán megmarni őt. – וְאֵתָהּ תִּשׁוּפְנוּ – De még onnét is [képes] lesz megölni őt. – וְלִשְׁוֹן תִּשׁוּפְנוּ – A *tösufenu* szó jelentése, akár [a *násáf*] szóé] a – כְּמוֹ נִשְׂף בְּהֵם – „már rájuk fuvall” ¹⁵⁹ [szövegrészben], – כְּשִׁהֲנִחַשׁ בָּא לְנִשׁוּף – mert amikor a kígyó marni készül, – הוּא נוֹשֵׂף כְּמִין שְׂרִיקָה – füttentyésszerű hangot bocsát ki magából. ¹⁶⁰ – וּלְפִי שְׁהִלְשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלְשׁוֹן – Mivel ezek a szavak hasonló

¹⁵³ 8a.

¹⁵⁴ Amiképpen a házasított állat vemhességének időtartama hétszer hosszabb, mint a vadon élő állatoké (pl.: macska: 52 nap, szamár: 12 hónap), a kígyóé hétszer hosszabb, mint a házasított állaté.

¹⁵⁵ Miért, addig hogyan járt?

¹⁵⁶ Miképpen van összhangban ez a büntetés az elkövetett bűnnel?

¹⁵⁷ 5Mózes 9:21.

¹⁵⁸ Ez miért számít átoknak?

¹⁵⁹ Jesájá 40:24.

¹⁶⁰ A kérdés azonban továbbra is az, hogy miért használja a Tóra a *nösifá* (*nösifá*) kifejezést a *nösichá* (*nösichá*) – harapás, marás – helyett?

hangzásúak, – כתב לשון נשיפה בשניהם – a נשיפה (nösifá) alak használtatik mindkettő helyett.

אַל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבָּה עֲצָבוֹנֶיךָ וְהַרְבֵּךְ בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים, וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁקֶתְךָ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ. (בראשית ג, טז)

És az asszonyhoz így szólott: „Magsokasítom fájdalmadat és terhességedet, fájdalommal fogsz szülni gyermekeket, sóvárogni fogsz férjed után, és ő uralkodik rajtad.” (1Mózes 3:16.)

עֲצָבוֹנֶיךָ – ...fájdalmadat... – זֶה צֶעַר גְּדוֹל בָּנִים – Ez a gyermeknevelés gyötrelmére utal.

וְהַרְבֵּךְ – ...és terhességedet... – זֶה צֶעַר הָעֵבוֹר – Ez a terhesség fájdalmára utal.

בְּעֶצֶב תִּלְדִּי בָנִים – ...fájdalommal fogsz szülni gyermekeket... – זֶה צֶעַר הַלֵּדָה – Ez a gyermekszülés fájdalmára utal.

וְאֵל אִישׁךָ תִּשְׁקֶתְךָ – ...sóvárogni fogsz férjed után... – אֶת־תִּשְׁמִישׁ – A házassélet után. – וְאֵף עַל פִּי כֵן אֵין לָךְ מִצַּח – De mégsem lesz bátorságod, – וְתִבְעוּ בָּךְ – hogy nyíltan követeld tőle, – אֲלֵא הוּא יִמְשׁוֹל בָּךְ – hanem inkább ő uralkodik rajtad. – הַכֹּל מִמֶּנּוּ – [Azaz] minden [kezdeményezés] tőle ered majd, – וְלֹא מִמֶּךָ – és nem tőled.

תִּשְׁקֶתְךָ – ...sóvárogni fogsz... – תִּאֲוֶתְךָ – [Olyan értelemben] fogsz vágyakozni, – כִּמוֹ וְנִפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה – mint [ebben a versben]: „Sóvárog a lelke”.¹⁶¹

וְלֵאדָם אָמַר כִּי שְׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ, אֲרוּרָה הָאָדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ בְּעֶצֶבֶן תֹּאכְלֶנָּה פֶּלִי יְמֵי חַיֶּיךָ. (בראשית ג, יז)

Az emberhez pedig így szólt: „Mivel hallgattál feleséged szavára és ettől a fáról, amelyről azt parancsoltam neked, mondván: ne egyél belőle! átkozott legyen a föld miattad, fáradsággal táplálkozzál belőle életed minden napjában. (1Mózes 3:17.)

תֵּעָלֶה לָךְ דְּבָרִים – אֲרוּרָה הָאָדָמָה בְּעֵבוֹרְךָ – átkozott legyen a föld miattad. – כִּגוֹן זְבוּבִים וּפְרַעוֹשִׁים וּנְמָלִים – Adok én neked átkozott dolgokat, – כִּגוֹן זְבוּבִים וּפְרַעוֹשִׁים וּנְמָלִים – mint például legyeket, bolhákat és hangyákat. – מִשָּׁל לְיוֹצֵא לְתִרְבוֹת רָעָה – olyan ez, mint mikor valaki lealjasodik – וְהַבְּרִיּוֹת מִקְלָלוֹת שְׂדֵים – és az emberek megátkozzák az emlőt, – שְׁיִנֵּק מֵהֶם – amely szoptatta.¹⁶²

¹⁶¹ Jesájá 29:8.

¹⁶² Ugyanígy a földet is, amelyből az ember vétetett, megátkozta az Örökkévaló.

וְקוֹץ וְדֹרֵדֵר תַּצְמִיחַ לָךְ, וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. (בראשית ג, יח)

Tövist és bogáncst is terem majd neked, és enni fogod a mező fűvét.
(1Mózes 3:18.)

הָאָרֶץ – Tövist és bogáncst is terem majd neked. – וְקוֹץ וְדֹרֵדֵר תַּצְמִיחַ לָךְ – A föld. – כְּשֶׁתִּזְרְעֶנָּה מִיַּי זְרָעִים – Bármilyen magot is vetsz majd belé, – תַּצְמִיחַ קוֹץ – az tövist és bogáncst fog teremni, *dárdár*-t és *kundász*-t, – וְהוּן נֹאֲכָלִין עַל יָדֵי – והון נאכלין על ידי – תקוון – amelyek különleges előkészítést igényelnek, hogy fogyaszthatóak legyenek.¹⁶³

– **Es imma káláha היא זו – és enni fogod a mező fűvét.** – וּמָה קָלָלָהּ הִיא זֹ – Ez miért átok? – וְהֵלֵא בְּבִרְכָה נֹאמַר לוֹ – Nem mondja-e [az Örökkévaló] az áldásában:¹⁶⁴ – „Íme, odaadtam nektek minden magtermő fűvet, stb.”¹⁶⁵ – **בְּרֵאשׁ – De [nézzük csak meg jobban,] mi áll itt – אֵלֵא מָה אָמַר כָּאֵן –** – **אַרְוִירָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָךְ –** „Átkozott legyen a föld miattad, – **בְּעֵצְבוֹן תֵּאֱכֹלָנָה –** fáradsággal táplálkozzál belőle.” – **מַאֲחַר הָעֵצְבוֹן –** Majd e fáradságot követően: – **וְקוֹץ וְדֹרֵדֵר תַּצְמִיחַ לָךְ –** „Tövist és bogáncst is terem majd neked.” – **כְּשֶׁתִּזְרְעֶנָּה קִטְנִיּוֹת אוֹ יִרְקוֹת גִּנָּה –** [Vagyis] amikor babot és zöldséget ültetsz a kertben, – **הִיא תַּצְמִיחַ לָךְ קוֹצִים וְדֹרֵדֵרִים –** az tövist és bogáncst hajt majd neked – **וּשְׂאָר עֵשְׂבֵי –** és egyéb mezei füveket, – **וְעַל כִּרְחֶךְ תֵּאֱכָלֶם –** és neked nem lesz más választásod, mint hogy azokat edd.

בְּזַעַת אַפִּיךָ תֵּאֱכַל לֶחֶם עַד שׁוֹכֵךְ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לְקַחְתָּ, כִּי עֲפָר אֶתָּה וְאֵל עֲפָר תִּשׁוּב.
(בראשית ג, יט)

Arcod verejtékével fogod enni kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, melyből vétettél, mert por vagy és porrá leszel.” (1Mózes 3:19.)

בְּזַעַת אַפִּיךָ – Arcod verejtékével. – לְאַחַר שֶׁתִּטְרַח בּוֹ הִרְבָּה – [Jelentése:] Sok és fárasztó munka révén.

וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ תֵּנָה, כִּי הוּא הִיטָה אִם כָּל חֵי. (בראשית ג, כ)

És elnevezte az ember feleségét Évának, mert ő lett minden élőnek anyja. (1Mózes 3:20.)

– És elnevezte az ember. – תֵּנָה הַכְּתוּב לְעִנְיָנוּ הִרְאִישׁוֹן – A Szentírás most visszatért az elbeszélés egy korábbi [fonalához]: – **וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת –** „És az ember nevet adott...”¹⁶⁶ – **וְלֹא הִפְסִיק אֶלֵּא לְלַמֶּדְךָ –** [A Szentírás itt] csupán

¹⁶³ Vagyis az embernek keményen meg kell dolgoznia az élelemért.

¹⁶⁴ Fentebb 1:29.

¹⁶⁵ Hogy azt egyétek.

¹⁶⁶ Uo. 2:20.

azért szakította meg [az elbeszélést], hogy megtanítsa, – שְׁעַל יְדֵי קְרִיאַת שְׁמוֹת – hogy a névadás révén – נִדְוָגָה לוֹ חָהָה – lett [Ádám] összepárosítva Évával, – כְּמוֹ שִׁכְתוּב – amint írva van: – וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ – „de az ember számára nem talált hozzávaló segítőtársat,”¹⁶⁷ – לְפִיכָּה וַיִּפֹּל תַּרְדֵּמָה – Következésképp: „az Örökkévaló Isten mély álmot bocsátott...”¹⁶⁸ – וְעַל יְדֵי שִׁכְתָּב – S mivel [később] az áll a szövegben: – וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים – „És mindketten [az ember és felesége,] meztelenek voltak,” – סָמַךְ לוֹ פְּרֶשֶׁת הַנְּחָשׁ – ezt a kígyóról szóló epizód követi, – לְהוֹדִיעַךְ – mintegy tudatva velünk, – שְׁמַתוֹךְ – hogy annak következtében, – שָׂרָאָה – és látta, – עֲרוּמִים – miközben házaseletet éltek egymással, – נִתְאַוָּה לָּהּ – [a kígyó] megkívánta [az asszonyt] – וּבָא עֲלֵיהֶם בְּמַחְשָׁבָה וּבְמַרְמָה – és odament hozzájuk álnok számítással.

חָהָה – Évának.¹⁶⁹ – נּוֹפֵל עַל לְשׁוֹן חָהָה – Ez játék a חָהָה (*chájá*) [„élő”] szóval,¹⁷⁰ – כְּאֲשֶׁר תֹּאמַר מֶה הָיָה – mert [az asszony] életet ad a gyermekeinek, – לְאָדָם – amint az [itt következő] versben áll: „Mert mi jut az embernek,”¹⁷¹ – בְּלִשׁוֹן הָיָה – [ahol a הָיָה (*hove*)] *הָיָה* (*hoje*) [„lenni”]¹⁷² értelemben áll.

וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוּת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם. (בראשית ג, כא)

És csinált az Örökkévaló Isten az embernek és feleségének állatbőr-köntösöket és felöltöztette őket. (1Mózes 3:21.)

חָתָנוּת עוֹר – állatbőr-köntösöket.¹⁷³ – יֵשׁ דְּבָרֵי אַנְגָּה אוֹמְרִים – Vannak olyan vélemények az Ágádában, amelyek azt állítják, – חֲלָקִים כְּצַפּוֹרֵן הָיוּ – hogy [a ruhák] olyan simák voltak, mint a köröm, – מְדַבְּקִים עַל עוֹרָן – egészen rátapadtak a bőrükre.¹⁷⁴ – וַיֵּשׂ אוֹמְרִים – Mások azt állítják: – דְּבַר הַבָּא מִן הָעוֹר – bőrből készült anyag, – כְּגוֹן צֶמֶר הָאֲרָנְבִים – mint a nyúlprém, – שֶׁהוּא רַךְ וְחָם – amely puha és meleg, – וַיַּעַשׂ לָהֶם כְּתָנוּת מִמֶּנּוּ – [ilyenből] készített nekik ruhát [az Örökkévaló].

¹⁶⁷ Uo.

¹⁶⁸ 2:21.

¹⁶⁹ A héber eredetiben Éva = חָהָה (*Chává*).

¹⁷⁰ Az א, ה, ו, ו, ו és a י betűk néha felcserélhetők egymással.

¹⁷¹ *Prédikátor* 2:22.

¹⁷² Itt a ו helyettesíti a י-ot.

¹⁷³ A כְּתָנוּת עוֹר (*katnot or*) kétféleképpen fordítható: 1. ruházat a bőr számára, 2. bőrből készített ruházat.

¹⁷⁴ Vagyis ez a vélemény az előző jegyzet 1-es számú fordítási verziójával van összhangban.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הִיָּה כְּאֶחָד מִמְּנוֹ לְדַעַת טוֹב וָרָע, וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גֹּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחֵי לְעֹלָם. (בראשית ג, כב)

És mondta az Örökkévaló Isten: „Íme, az ember olyan lett, mint egyik közülünk, tudja a jót és a rosszat”; de nehogy kinyújtsa kezét és vegyen az élet fájáról is, hogy egyék belőle és örökké éljen, (1Mózes 3:22.)

הָרִי הוּא יְחִיד בְּתַחְתּוֹנִים – **olyan lett, mint egyik közülünk.** – Íme, ő egyedülálló a földi [világban], – כמו שְׂאֵנִי יְחִיד בְּעֲלִיוֹנִים – amiképpen én is egyedülálló vagyok az égiben. – Miben áll egyedülállósága? – לְדַעַת – A jó és a rossz ismeretében, – וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גֹּם מֵעֵץ הַחַיִּים – amely nem sajátja az állatoknak.¹⁷⁵

וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גֹּם מֵעֵץ הַחַיִּים – **de nehogy kinyújtsa kezét.** – Ha örökéletet nyerne, – הָרִי הוּא קְרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו – valószínűleg rossz útra csábítaná az embereket, – וְלֹא יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גֹּם מֵעֵץ הַחַיִּים – és ők azt gondolnák, hogy ő [ti. Ádám] is egy isten. – וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גֹּם מֵעֵץ הַחַיִּים – Léteznek [más] aggádikus magyarázatok is, – אֲבָל אֵין מִיִּשְׁבִּין עַל פְּשׁוּטוֹ – de azok nincsenek összhangban a [vers] egyszerű jelentésével.

וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גֹּם מֵעֵץ הַחַיִּים – **de nehogy kinyújtsa kezét.** (בראשית ג, כג)

...kiüzte tehát őt az Örökkévaló Isten az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből vétetett. (1Mózes 3:23.)

וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם, וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּם לְגִן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֶת לֶהֱטֵה הַחֶרֶב הַמְתֵּהֲפֹכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָף עֵץ הַחַיִּים. (בראשית ג, כד)

Tehát kiüzte az embert és az Éden kertjének keleti oldalára állította a kerubokat és a mindenfelé forduló lángpallóst, hogy elállják az élet fájának útját. (1Mózes 3:24.)

בְּמִזְרְחוֹ שֶׁל גֵּן עֵדֶן – **az Éden kertjének keleti oldalára.** – [Jelentése:] „Éden kertjétől keletre,” – חוּץ לְגִן – a kerten kívülre.¹⁷⁶

אֶת הַכְּרֻבִים – **a kerubokat.** – מִלְאֲכֵי חֲבָלָה – [Ezek] a pusztító angyalok.

הַחֶרֶב הַמְתֵּהֲפֹכֶת – **a mindenfelé forduló lángpallóst.** – וְלֶהֱטֵה – Amely éles volt, – לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָף עֵץ הַחַיִּים – hogy elijessze őt – לְגִן – attól, hogy újra belépjen a kertbe. – תְּרוּגוֹם לֶהֱטֵה – A לָהֵט (láhat) [szó Onkelosz-féle] fordítása – שָׁנָן – (snán) [élesség], – וְהוּא כְּמוֹ שֶׁלֶף שְׁנָא – mint [a שְׁנָא (snáná)] az „elővonta [éles] pengéjét” [szövegrészben]. – וּבִלְשׁוֹן לְעֹז לַמֶּלֶךְ – Ófranciául ez lame. – וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם יֵשׁ – Vannak

¹⁷⁵ És miért ad ez okot az aggodalomra? Hát mert ha most kinyújtja kezét...

¹⁷⁶ Másképp az állna a szövegben, hogy בְּגִן עֵדֶן (bögan éden), vagyis „az Éden kertjében”.

más aggádikus magyarázatok is, – וְאֵנִי אֵינִי כֹּה אֶלָּא לְפִשׁוּטוֹ – de én csupán az egyszerű magyarázatot akartam bemutatni.

וְהָאָדָם יָדַע אֶת תְּנֵה אֶשְׁתּוֹ, וַתֵּהֶר וַתֵּלֶד אֶת קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת יְהוָה. וַתִּסְּף לְלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל... (בראשית ד, א-ב)

Az ember megismerte feleségét, Évát; s viselős lett Éva és szülte Kájint, mondva: férfit szereztem, az Örökkévalót. Ezután gyarapodott és szülte testvérét, Ábelt... (1Mózes 4:1–2.)

וְהָאָדָם יָדַע – Az ember megismerte... – כָּבֵר קוּדֵם הֶעֱנִין שֶׁל מַעֲלָה – Ez már az előző elbeszélésben közölt eseményt megelőzően történt, – קוּדֵם שֶׁחָטָא וְנִטְרַד מִגֵּן עֵדֶן, – azaz mielőtt [az ember] bűnt követett el, és kiűzetett Éden Kertjéből. – וְכֵן הֵהָרִיץ – És ugyanez igaz a fogantatással és a gyermekszüléssel kapcsolatban is [ezek is a bűnbeesést megelőzően történtek]. [Azért nem lehet egyszerűen magyarázni, hogy a fenti után „ismerte”, és most születtek meg gyermekei mert:] – שָׁאֵם כָּתוּב – Ha az állna a szövegben: – וַיָּדַע אָדָם – (vájédá ádá – És megismerte az ember), – נִשְׁמַע – akkor az arra utalna, – שֶׁלְאַחַר שֶׁנִּטְרַד הָיָה לוֹ בָּנִים – hogy miután kiűzetett, gyermekei születtek.

קַיִן – ..Kájin... – עַל שֵׁם – [Vagyis] ezt a nevet az alapján kapta, [hogy Éva azt mondta:] – קָנִיתִי אִישׁ – kániti is [„férfit szereztem”].

אֶת ה' – ...az Örökkévalót (et HáSém)... – ה' עַם – [Az „et HáSém”] ugyanazt jelenti, mint az „im HáSém”, az Örökkévalóval.¹⁷⁷ – כִּשְׁבָרָא אוֹתִי וְאֶת אִישִׁי – [Ami azt jelenti:] „Amikor [Isten] engem és a férjemet teremtett, – הוּא לְבָדוֹ בְּרָאָנוּ – Ő egyedül teremtett bennünket. – אָבֵל בְּזֶה שֶׁתְּפִים אָנוּ עִמּוֹ – Ebben [a szülésben] azonban partnerei vagyunk.”

אֶת קַיִן אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל – ...Kájint... testvérét, Ábelt... – שְׁלֹשׁ אֵתִים – Az et-t [tárgyrag, a héber nyelvtan szabályainak látszólag nem megfelelően] háromszor hangzik el, – רַבּוּיִים הֵם – továbbiakra utalva. – עַם קַיִן – Ez arra utal, hogy egy lány ikertestvére is született Kájinnak, – וְעַם הָבֶל נוֹלְדוֹ שְׁתֵּים – és két lány ikertestvére született Ábelnek.¹⁷⁸ – לְכֵן נִאָּמַר – Ezért szerepel [Ábellel kapcsolatban]: – וַתִּסְּף – „Ezután gyarapodott [és szülte testvérét, Ábelt]”.

וַתִּסְּף לְלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל, וַיְהִי הָבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה. (בראשית ד, ב)

Ezután szülte testvérét, Ábelt. Ábel juhásztor lett, Kájin pedig földműves. (1Mózes 4:2.)

¹⁷⁷ Ha Éva csupán azt akarta volna kifejezni, hogy egy férfit kapott Istentől, akkor azt mondta volna, hogy 'ה מִן (min HáSém – Istentől); az et (et) „val/-vel”-t is jelenthet.

¹⁷⁸ Az et (et) kétszer szerepel Ábellel kapcsolatban: et áchiv et hável).

לְפִי שְׁנַתְקַלְלָהּ הָאֲדָמָה – Mivel a földet megátkozta [az Örökkévaló], – פָּרַשׁ לוֹ מַעֲבֹדֶתָהּ – [Ábel] tartózkodott attól, hogy megművelje.

וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים, וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרֵי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה. (בראשית ד, ג)

És idő multával történt, hogy Kájin áldozatot mutatott be a föld gyümölcséből az Örökkévalónak. (1Mózes 4:3.)

מִפְּרֵי הָאֲדָמָה – a föld gyümölcséből.¹⁸⁰ – מִן הַגְּרוֹעַ – [A termés] legsilányabb részéből. – וַיֵּשׂ אֲגָדָה – Egy ágádá¹⁸¹ szerint – שְׂאוֹמֶרֶת זֶרַע פֶּשֶׁתָן הָיְתָה – ez lenmag volt. – דְּבַר אַחֵר – Egy eltérő magyarázat: – מִפְּרֵי – „[a föld] gyümölcséből” azt jelenti, – מֵאִיזָה שֶׁבָּא לִידּוֹ – hogy bármiből, ami kéznél volt, – לֹא טוֹב וְלֹא מְבֹקֵר – sem a jóból, sem [természetesen] a legjobból.

וַהֲקֵל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֻרוֹת צֵאֲנוֹ וּמִחֻלְבָּהֶן, וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל הַקֵּל וְאֶל מִנְחָתוֹ. (בראשית ד, ד)

Ábel szintén hozott juhai elsőszülöttjei közül, még pedig a kövérjéből. És kedvesen tekintett az Örökkévaló Ábelre és áldozatára, (1Mózes 4:4.)

וַיִּשַׁע – kedvesen tekintett [az Örökkévaló]. – וַיִּפֶּן – [Jelentése:] [Ábel áldozata] felé fordult [az Örökkévaló]. – וַכֵּן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה – Hasonlóan [az 5. versben] a שָׁעָה a מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה (vöel *minchátó lo sáá*) azt jelenti: – לֹא פָּנָה – „[és az ő áldozatára] nem tekintett.” – וַכֵּן וְאֶל יִשְׁעוֹ אֵל יָפְנוּ – Hasonlóan: וְאֶל יִשְׁעוֹ (vöál *jis’u*) [azt jelenti:] „és ne forduljanak.”¹⁸² – וַכֵּן שָׁעָה מַעֲלִיו מַעֲלִיו פָּנָה מַעֲלִיו – Hasonlóan: שָׁעָה מַעֲלִיו (söé *méaláú*) [azt jelenti:] „Fordulj el azért tőle.”¹⁸³

וַיִּשַׁע – kedvesen tekintett [az Örökkévaló].¹⁸⁴ – יָרְדָה אֵשׁ וַלְחָקָה מִנְחָתוֹ – Tűz szállott alá, és felemésztette áldozatát.

וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה, וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו. (בראשית ד, ה)

...de Káinra és áldozatára nem tekintett. Ez igen bosszantotta Káint és arca elborult. (1Mózes 4:5.)

¹⁷⁹ Ábel miért nem lett Kájinhoz hasonlóan földműves?

¹⁸⁰ Ábelrel kapcsolatban a 4. versben az áll, hogy „juhái elsőszülöttjei közül, még pedig a kövérjéből.” Annak viszont nincs semmi jele, hogy Kájin hasonlóképpen cselekedett volna.

¹⁸¹ *Tánchumá Brésit* 9.

¹⁸² 2Mózes 5:9.

¹⁸³ *Jób* 14:6.

¹⁸⁴ Mi jelezte, hogy az Örökkévaló elfogadta Ábel áldozati felajánlását?

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן, לָמָּה חָרָה לְךָ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ. (בראשית ד, ו)

És szólott az Örökkévaló Káinhoz: „Miért bosszant ez téged és miért borult el arcod? (1Mózes 4:6.)

הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תִיטִיב לְפֶתַח חַטָּאת רֹבֵץ, וְאַלֶּיךָ תִּשְׁקָתוּ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בוֹ. (בראשית ד, ז)

Hiszen ha helyesen cselekszel, felemelkedsz; ha pedig nem helyesen cselekszel, az ajtónál hever a bűn, feléd vágyakozik, de te képes vagy uralkodni rajta.” (1Mózes 4:7.)

[Ez]a – כְּתַרְגוּמוֹ פְּרוּשׁוֹ – Hiszen ha helyesen cselekszel. – הֲלֹא אִם תִּיטִיב – Targum magyarázata szerint értelmezendő.¹⁸⁵

[Jelentése:] a sírod – לְפֶתַח קִבְרֶךָ – az ajtónál hever a bűn. – לְפֶתַח חַטָּאת רוֹבֵץ – a sírod ajtajánál – חַטָּאתְךָ שְׂמוּר – megőrződik a bűnöd.

– הוּא יֵצֵר הָרַע תָּמִיד – A bűn. – שֶׁל חַטָּאת – וְאַלֶּיךָ תִּשְׁקָתוּ – vagyis a rossz ösztön szüntelenül – שׁוֹקֵק וּמִתְאַוֶּה לְהִכְשִׁילְךָ – arra vágyik, hogy elcsábítson téged.

– אִם תִּרְצֶה תִּתְגַּבֵּר עָלָיו – de te képes vagy uralkodni rajta. – וְאַתָּה תִּמְשָׁל בוֹ – Ha nagyon akarod, legyőzheted.

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו, וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קַיִן אֶל הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ. (בראשית ד, ח)

És Kájin szólt testvérének Ábelnek. És történt, hogy mikor a mezőn voltak, Kájin rátámadt testvére Ábelre és megölte őt. (1Mózes 4:8.)

– וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל הֶבֶל – És Kájin szólt testvérének Ábelnek.¹⁸⁶ – נִכְנַס עִמּוֹ בְּדַבְרֵי – hogy ürügyet találjon – לְהִתְעוֹלֵל עָלָיו לְהַרְגּוֹ – Vitára provokálta [Ábelt], – וַיִּב וּמִצָּה meggyilkolásához.¹⁸⁷ – וַיֵּשׁ בְּנֵה מְדַרְשֵׁי אַגְדָּה – Vannak ezzel kapcsolatos aggádikus magyarázatok,¹⁸⁸ – אֲךָ זֶה יְשׁוּבוּ שֶׁל מְקַרָּא – de ez a vers egyszerű magyarázata.

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ, וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי. (בראשית ד, ט)

És szólott az Örökkévaló Kájinhoz: „Hol van testvéred, Ábel?” Ő pedig felelt: „Nem tudom; testvérem őrzője vagyok-e én?” (1Mózes 4:9.)

¹⁸⁵ Vagyis, ha nem helyesen cselekszel, azaz nem javítasz cselekedeteiden, akkor ítéletnapig sem szabadulsz meg a bűnödötől.

¹⁸⁶ A versből nem derül ki, mit mondott Kájin.

¹⁸⁷ Tehát nem igazán lényeges, hogy pontosan mit is mondott Kájin Ábelnek.

¹⁸⁸ Lásd Midrás Brésit rábá 21:6.

Hol van testvéred, Ábel?¹⁸⁹ – **הַי הַבֵּל אָחִיד** – **Hogy** egy higgadt hangnemű beszélgetést kezdeményezzen vele – **אֲוִלִי יָשׁוּב וַיֹּאמֶר** – [és hogy esélyt adjon Kájinnak arra,] hogy megbánja bűnét és azt mondja: – **אֲנִי הִרְגֹתִיו** – „Megöltem őt és [ezzel] vétkeztem Ellened.”

לֹא יָדַעְתִּי – **Nem tudom.** – **נַעֲשֶׂה כְּגֹנֵב דַּעַת הָעֲלִיּוֹנָה** – Úgy cselekedett, mint aki meglopja a Legfelsőbb Tudatot.¹⁹⁰

הַשׁוֹמֵר אָחִי – **testvérem őrzője...?** – **לְשׁוֹן תְּמָה הוּא** – Kérdésként olvasandó, – **וְכֵן כָּל ה"א** – mint minden [hasonló helyzetű] ה prefixum esetében, – **הַנִּקְוָה בְּחֻטָּף** – amely *chátáf pátáchhal* van vokalizálva.

וַיֹּאמֶר מָה עָשִׂיתָ, קוֹל דְּמֵי אָחִיד צִעֲקִים אֵלַי מִן הָאָדָמָה. (בראשית ד, י)

És szólott Ő: „Mit tettél? testvéred kiontott vére hozzám kiált a földről. (1Mózes 4:10.)

דְּמֵי אָחִיד – **testvéred kiontott vére.**¹⁹¹ – [Ez utalás] az Ő [azaz Ábel] vérére és leszármazottainak vérére. – **דְּבַר אָחִיר** – Egy eltérő magyarázat: – **שָׁעָשָׂה בּו פְּצָעִים הַרְבֵּה** – [Kájin] sok sebet ejtett rajta, – **שְׁלֹא הָיָה יוֹדֵעַ** – mivel nem tudta, – **מֵהֵיכָן נִפְשׁוּ יוֹצֵאָה** – melyik ponton fog eltávozni [testéből] a lelke.¹⁹²

וַעֲתָה אָרוּר אָתָּה, מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיד מִיָּדִי. (בראשית ד, יא)

És most átkozottabb legyél, mint a föld, amely kinyitotta száját, hogy felvegye kezedből testvéred kiontott véré. (1Mózes 4:11.)

מִן הָאָדָמָה – **átkozottabb legyél, mint a föld.** – **מִן הָאָדָמָה** – Vagyis átkozottabb, mint amennyire már eddig is meg lett átkozva – **בְּעִוְנָה** – bűnéért. – **וְגַם** – **בְּזוּ הוֹסִיפָה לְחַטּוֹא** – Itt folytatta a vétkezést, amennyiben

אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת פִּיהָ לְקַחַת אֶת דְּמֵי אָחִיד וְגוֹמֵר – **kinyitotta száját, hogy felvegye kezedből testvéred kiontott véré.** – **וְהִנְנִי מוֹסִיף לָהּ קִלְלָה אֲצִלָּךְ** – És Én ezért újfent megátkozom téged illetően: – **לֹא תוֹסֵף תֵּת כֹּחַךְ** – „ne adja neked többé erejét.”¹⁹³

¹⁸⁹ Az Örökkévaló természetesen tudta, hol van Ábel. Akkor hát miért kérdezte meg?

¹⁹⁰ Azaz ostoba módon azt képzelte, hogy félrevezetheti az Örökkévaló Istent.

¹⁹¹ **דְּמֵי** (*dömé*) szó szerint azt jelenti: „[testvéred] vérei.” Miért a többes szám?

¹⁹² Azaz melyik lesz a végzetes csapás.

¹⁹³ 12. vers.

כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תִסַּף תַּת פְּחָה לָךְ, נָע וְנָד תִּהְיֶה בְּאָרֶץ. (בראשית ד, יב)

Ha míveled a földet, ne adj a neked többé erejét. Kóbor és bujdosó légy a földön. (1Mózes 4:12.)

„Nem megengedett számodra, hogy egyetlen helyen lakjál.” – אין לך רשות לדור במקום אחד – **Kóbor és bujdosó.** – נָע וְנָד

וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְהוָה, גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשָׂא. (בראשית ד, יג)

És felelt Kájin az Örökkévalónak: „Nagyobb az én bűnöm, semhogy el lehetne viselni. (1Mózes 4:13.)

– אַתָּה טוֹעֵן עַל־יוֹנִים וְתַתְּוֹנִים – Egy hitetlenkedő kérdés.¹⁹⁴ – גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשָׂא – [Mintha Kájin azt mondta volna:] „Te hordozod a fenti és az alanti [világokat], – וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל יְהוָה, גְּדוֹל עֲוֹנִי מִנְשָׂא – és nem vagy képes elhordozni az én bűnömet?”

הֲנִי גֵרֶשֶׁת אֶתִּי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךְ אֶסְתֵּר, וְהִיִּיתִי נָע וְנָד בְּאָרֶץ וְהָיָה כָּל מִצְאֵי יְהַרְגֵנִי. (בראשית ד, יד)

Íme elúztél ma a föld színéről és színed elől el kell rejtőznöm; kóbor és bujdosó leszek a földön, megeshetik, hogy megöl majd, aki rám talál.” (1Mózes 4:14.)

וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל הָרֹג קַיִן שְׂבָעֵתִים יָקָם, וַיִּשָּׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַפּוֹת אֹתוֹ כָּל מִצְאוֹ. (בראשית ד, טו)

És mondta neki az Örökkévaló: „Azért bárki öli meg Kájint, hétszeresen bűnhődjék miatta!” És jelt tett az Örökkévaló Kájinra, hogy ne üsse agyon senki, aki rátalál. (1Mózes 4:15.)

– עַז אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת – Ez egyike azoknak a verseknek, – שְׂבָעֵתִים יָקָם – amelyekben a szavak rövidek, – וְרִמְזוּ – és [a vers] jelentését csupán sejtetni engedi [a Szentírás], anélkül, hogy részletekbe bocsátkozna. – לָכֵן כָּל הָרֹג קַיִן – [A helyes magyarázat a következő:] „bárki öli meg Kájint,” – לְשׁוֹן גְּעָרָה – mintegy fenyegetés: – פֶּה יַעֲשֶׂה לוֹ – ez fog vele történni, – וְלֹא פָּרַשׁ עֲנָשׁוֹ – ez és ez lesz a büntetése, – וְלֹא פָּרַשׁ עֲנָשׁוֹ – anélkül, hogy közelebbről meghatározná [a Szentírás], hogy mi lesz a büntetése.

¹⁹⁴ Ez valójában nem állítás és vallomás volt Kájin részéről, hanem...

¹⁹⁵ Azaz: súlyosabb a bűnöm, semhogy Isten elviselhetné azt?!

שְׁבַעַתִּים יָקָם – hétszeresen bűnhődjék miatta. – אֲנִי רוֹצֵה לְהִנָּקֵם מִקֵּין עַכְשָׁו – „Nem kívánok most [rögtön] bosszút állni Kájinon, – [hanem majd inkább] הֵת נִמְזַדֵּק מִלְּוָא – állok bosszút rajta, – אֲנִי נוֹקֵם נִקְמָתִי מִמֶּנּוּ – mert felkel majd utódai közül Lemech, – וַיַּהֲרֹגְהוּ – és megöli őt.” – אֶת־הַמְּקַרָּא שֶׁאֲמַר שְׁבַעַתִּים יָקָם – A vers végén a יָקָם (sivátájim jukám) szavak – וְהָיָא נִקְמַת הַכֹּל מִקֵּין – Abel [halálának] Kájinon való megbosszulására utalnak. – לְמַדְנֵוּ – Ez azt tanítja, – שְׁתַּחֲלַת הַמְּקַרָּא – hogy a vers eleje – הָיָא גְעַרָּה – egy zord fenyegetés, – שְׁלֵא תְהָא בְּרִיָּה מְזִיקָתוּ – hogy egyetlen teremtmény se bántalmazza őt. – וְכִיּוֹצֵא בּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד – Hasonlóan: „[Azon a napon] Dávid azt mondta: – כָּל מְכָה יִגְעַע בְּצַנּוֹר – „Mindenki, aki legyőz egy jebuzitát és a csatornán át felhatol,”¹⁹⁶ – וְלֹא פִּרַשׁ מַה יַעֲשֶׂה לוֹ – és nem mondja meg a vers, hogy mi fog történni vele. – אֲבָל דְּבַר הַכְּתוּב בְּרָמֵז – A vers ehelyett csupán sejtet: – כָּל מְכָה – [vagyis] bárki, aki legyőz egy jebuzitát – וַיִּגְעַע בְּצַנּוֹר – és a csatornán át felhatol – וְיִקְרַב אֶל הַשַּׁעַר וַיִּכְבְּשֵׁנוּ – és eljut a kapuig és beveszi azt, – וְנֹאֶת הָעוֹרִים וְגוֹמֵר – és a vakokat, stb. [azaz:] – וְגַם אוֹתָם יִכֶּה – és őket is¹⁹⁷ megöli, – „Dávid nem jöhet be a házba.”¹⁹⁸ – אֲנִי אֶעֱשֶׂנוּ רֹאשׁ וְשָׂר – Azt, aki megöli ezeket, – וְיִקְרַב אֶל הַשַּׁעַר וַיִּכְבְּשֵׁנוּ – kinevezem fővezérré. – כֹּאֵן קָצֵר דְּבָרֵי – Itt [Dávid] szavai rövidítve szerepelnek, – וַיְבָרְכֵי הַיָּמִים פִּרַשׁ – a Krónikák könyve azonban egyértelműen fogalmaz: – הָיָה לְרֹאשׁ – „Az lesz a fővezér.”¹⁹⁹

וַיִּשֶׂם ה' לָקֵן אוֹת – És jelt tett az Örökkévaló Kájinra.²⁰⁰ – חֲקַק לוֹ אוֹת מִשְׁמוֹ – Felírta Isteni Nevének egyik betűjét [Kájin] homlokára.

– מִסְּפָרִים אַחֲרֵי – Más Rási-kiadások hozzáteszik: Egy eltérő magyarázat: – כָּל הַבְּהֵמָה וְהַחַיּוֹת – a (vad)állatokra [utal]. – אֲבָל בְּנֵי אָדָם עֲדִין לֹא הָיוּ – De még nem voltak emberek, – וְיִמָּהֵם לֹא – akiktől félnie kellett volna, – רַק אֲבִיו וְאִמּוֹ – kivéve apját és anyját, – אֲלֵא אֲמַר – Hanem azt mondta: – וְהָיָה גֵרָא שֶׁיַּהֲרֹגוּהוּ – és attól nem félt, hogy ők megölhetik. – „Mostanáig minden állat rettegett tőlem, – כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב וּמוֹרָאֲכֶם וְגוֹמֵר – amint írva van: »Féljen és rettegjen tőletek, stb.«²⁰¹ – וְעַכְשָׁו בְּשִׁבְלֵי עוֹן זֶה – És most e bűn eredményeképpen – וְיִרְאוּ מִמֶּנִּי הַחַיּוֹת – az állatok nem fognak többé félni tőlem, – וְיַהֲרֹגוּנִי – és megölnék engem.” – ה' לָקֵן אוֹת – Rögvest [ezt követően tehát ezt olvashatjuk]: „És jelt tett az Örökkévaló Kájinra,” – וְהָיָה לְרֹאשׁ – és az állatok újra rettegették őt.

¹⁹⁶ 2Sámuel 5:8.

¹⁹⁷ Azaz a vakokat és a bénákat.

¹⁹⁸ Uo.

¹⁹⁹ 1Krónikák 11:6.

²⁰⁰ Mi volt ez a jelt?

²⁰¹ Lentebb 9:2. „Féljen és rettegjen tőletek a föld minden állata és az ég minden madara; minden ami mozog a földön és a tenger minden hala hatalmatokba adatott.”

וַיֵּצֵא קַיִן מִלְפָּנֵי יְהוָה, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ נֹד קְדָמַת עֵדֶן. (בראשית ד, טז)

Ezután elment Kájin az Örökkévaló színe elől és letelepedett Nód országában, Édentől keletre. (1Mózes 4:16.)

וַיֵּצֵא קַיִן – elment Kájin. – יֵצֵא בְּהִכְנָעָה – [Jelentése:] alázattal eltávozott [az Örökkévaló színe elől], – כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֵלְיוֹנָה – mint az, aki [megpróbálta] félrevezetni a Legfőbb Tudatot.²⁰²

בְּאֶרֶץ נֹד – Nód országában. – בְּאֶרֶץ שֶׁכֵּל הַגּוֹלִים נָדִים שָׁם – Abba az országba, ahová az összes számkivetett vándorol.²⁰³

קְדָמַת עֵדֶן – Édentől keletre. – שָׁם גָּלָה אָבִיו – Az volt az a hely, ahová apját [Ádámot] száműzte [az Örökkévaló], – כְּשִׁגְרֵשׁ מִגֵּן עֵדֶן – amikor kiűzte őt Éden kertjéből, – שְׁנֵאָמַר – amint írva van: – „וַיִּשְׁכֵּן מִקְדָּם לְגֵן עֵדֶן – „az Éden kertjének keleti oldalára állította [a kerubokat],” – לְשָׁמֹר אֶת שְׁמִירַת דְּרֵף מְבוֹא הַגֵּן – hogy őrizték a kert felé vezető utat,²⁰⁴ – שֵׁשׁ לְלִמּוּד שֶׁהָיָה אָדָם שָׁם – ami azt jelzi, hogy Ádám ott volt.²⁰⁵ – וּמִצִּינּוֹ – És azt találjuk, – שְׂרוּחַ מִזְרָחִית – hogy a keleti irány, – כּוֹלְטֵת בְּכָל מְקוֹם אֶת – mindig menedékül szolgál a gyilkosok számára, – שְׁנֵאָמַר – amint írva van:²⁰⁶ – „אָז יִבְדִּיל מֹשֶׁה וְגוֹמֵר – „Akkor kijelölt Mózes stb.²⁰⁷ – מִזְרָחָה שְׁמֶשׁ – napkeletre.” – דָּבָר אַחֵר בְּאֶרֶץ נֹד – A *בְּאֶרֶץ נֹד* (*böerec nód*) egy eltérő magyarázata: – כָּל מְקוֹם שֶׁהוּלָךְ – bármerre járt [Kájin], – הִיָּתָה הָאֶרֶץ מְדֻעָצֶצֶת תַּחְתּוֹ – a föld rengett a lába alatt²⁰⁸ – וְהַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים – és az emberek azt mondták: – סוּרוּ מֵעָלָיו – „Kerüljétek el őt, – זֶהוּ שֶׁהֵרַג אֶת אָחָיו – mert ő az, aki megölte a fivérét.”

וַיַּדַּע קַיִן אֶת אֲשֶׁתוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת חֲנוֹךְ, וַיְהִי בְּנָה עֵיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעֵיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ. (בראשית ד, יז)

És Kájin megismerte feleségét, ki viselős lett és szülte Chánochot és épített egy várost és elnevezte fiának, Chánochnak nevééről. (1Mózes 4:17.)

²⁰² Mizráchi szerint Rási ezzel azt akarja mondani, hogy Kájin itt őszinte bűnbánatot tanúsított, mivel ráeszmélt, hogy Isten pontosan tudta, hogy félre akarta vezetni Őt. A Jefe Toár viszont nem ért egyet ezzel, és állítja, hogy Rási itt azt akarja mondani, hogy Kájin csupán tettetett alázatot tanúsított, mintha képes lett volna félrevezetni Istent. (Lásd Midrás *Brésit rábá* 22:13.)

²⁰³ A *נֹד* (*nód*) a *נָדִים* (*nádím*) – vándorlás – szóból ered.

²⁰⁴ Fentebb 3:24.

²⁰⁵ A keleti oldalon.

²⁰⁶ 5Mózes 4:41.

²⁰⁷ „három (menedék)várost.”

²⁰⁸ *נֹד* (*nod*): mozgás.

וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר לְזֶכֶר בְּנֵי חֲנוּךְ – és [Kájin] épített egy várost – וַיְהִי קֵץ בּוֹנֵה עִיר – és elnevezte emlékül fiának, Chánochnak nevérol.

וַיּוֹלֵד לְחֲנוּךְ אֶת עֵרֶד וְעֵרֶד יָלַד אֶת מְחוֹצְאֵל, וּמְחוֹצְאֵל יָלַד אֶת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת לָמֶךְ. (בראשית ד, יח)

És Chánochtól született Irád és Irád nemzette Mechujáélt, Mechujáél nemzette Metusáélt, Metusáél nemzette Lámechet. (1Mózes 4:18.)

לָמֶךְ – Irád nemzette. – יש מקום שהוא אומר – Vannak [a Szentírásban] olyan helyek, ahol az áll – בְּזֶכֶר הוֹלִיד – a férfival kapcsolatban, hogy הוֹלִיד (*holid*) – וַיִּשׁ מְקוֹם שֶׁהוּא אֹמֵר יָלַד – és más helyek, ahol meg az áll, hogy יָלַד (*jálád*), – שֶׁהִלְדָּה – לֵידַת הָאִשָּׁה – mert a יָלַד (*jálád*) ige két értelemben használható: – 1) egy szülő nőre [vonatkoztatva], – נשטרא בְּלַעַז – ófranciául *naître* [szülni] – וַזְרִיעַת – 2) a férfi nemző [aktusára vonatkoztatva], – וְאִינִדְרִיר בְּלַעַז – és 2) a férfi nemző [aktusára vonatkoztatva], – ófranciául *engendrer* [nemzeni]. – אִמִּיקוֹר הוֹלִיד בְּלִשׁוֹן הַפְּעִיל – Amikor [a szövegben] a הוֹלִיד (*holid*) szerepel, הַפְּעִיל (*hifil*)²⁰⁹ igealakban, – מְדַבֵּר בְּלִידַת הָאִשָּׁה – az a nő szüléséről beszél, – פְּלוּנִי הוֹלִיד אֶת אִשְׁתּוֹ – [mintha csak azt mondanánk, hogy] X. Y. „született” a feleségével – בֶּן אֶחָד – egy fiút vagy egy lányt. – אִמִּיקוֹר יָלַד – Amikor a יָלַד (*jálád*) [ige] áll [a szövegben], – מְדַבֵּר בְּזְרִיעַת הָאִישׁ – akkor az a férfi nemzéséről beszél.

וַיִּקַּח לוֹ לָמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים, שֵׁם הָאֶחָת עֵרֶד וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה. (בראשית ד, ט)

És Lemech vett magának két feleséget, az egyiknek neve volt Ádá, a másiknak neve volt Cilá. (1Mózes 4:19.)

És Lemech vett magának... – לא היה לו לפרש כל זה – Nem lett volna szükséges mindezt részletezni, – אֶלָּא לְלַמְּדֵנוּ מִסוּף הָעֲנִיָּן – kivéve azért, hogy megtanítsa nekünk [az Írás], a beszámoló végén, – שְׁקִיָּם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הַבְּטָחָתוֹ – hogy Isten teljesítette ígéretét, amelyet tett, – שְׁאָמַר – amikor azt mondta:²¹⁰ – עַמְד לָמֶךְ לְאַחַר שֶׁהוֹלִיד – „Hétszeresen bűnhődjék aki megöli Kájint.” – שְׁבַעֲתַיִם יָקָם קֵין – Fogta magát Lemech, miután gyermekeket nemzett – וַעֲשָׂה דוֹר שְׁבִיעִי – és létrehozott egy [Kájintól számított] hetedik nemzedéket²¹¹, – וַהֲרַג אֶת קֵין – és megölte Kájint. – זֶהוּ שְׁאָמַר – Ez az [amire Lemech utal], amikor azt mondja:²¹² – כִּי – „Mert embert öltém seabemért...”.

²⁰⁹ Azaz műveltető.

²¹⁰ 15. vers.

²¹¹ 1. Kájin; 2. Chánoch; 3. Irád; 4. Mőchujáél; 5. Mőtusáél; 6. Lemech; 7. Tuvál-Kájin.

²¹² 23. vers.

שְׁתֵּי נָשִׁים – ...két feleséget... – כָּךְ הָיָה דְרָכָן שֶׁל דָּוִד הַמַּבּוּי – Ez volt a szokása az Özönvíz nemzedékének; – אחת לַפְּרִיָּה וּרְבִיָּה – egy feleség gyermeknemzés céljára, – וְאַחַת לְתַשְׁמִישׁ – egy pedig házaseset céljára. – זו שְׁהִיא לְתַשְׁמִישׁ – Azzal a feleséggel, akivel házasesetet élt, – מִשְׁקָה כּוּס שֶׁל עֶקְרִין – megitatott egy fogamzásgátló főzetet, – כְּדֵי שֶׁתַּעֲקֹר – hogy meddővé váljék, – וּמִקְשָׁטָה כַּכְּלָה – majd felékesítette, akár egy menyasszonyt, – וּמֵאֲכִילָה מַעֲדָנִים – finomságokkal táplálta, – וַחֲבָרְתָּהּ נְזוּפָה – miközben a társfeleségét elhanyagolta, – וְאַבְלָה כְּאַלְמָנָה – és az szomorkodott akár egy özvegyasszony. – וְזוֹהוּ שֶׁפָּרַשׁ אִיּוֹב – Erről írta Jób: – רֹעָה עֵקְרָה לֹא תֵלֵד – „Gondoskodik a meddőről, aki nem szül gyermeket, – וְאַלְמָנָה לֹא יִיטִיב – és az özvegyvel nem tesz jót”,²¹³ – כְּמוֹ שֶׁמִּפּוּרֵשׁ בְּאַגְדַּת חֵלֶק – amint azt a Chélek kezdetű [talmudi] fejezet aggádikus része kifejti.²¹⁴

עֲדָה – ...Ádá... – היא שֶׁל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה – Ő volt a gyermeknemzés céljára tartott feleség, – וְעַל שֵׁם שֶׁמִּגְנָה עָלָיו – és azért hívták így, mert visszataszító volt a férje számára – וּמוֹסְרַת מְאֻצְלוֹ – és távol maradt tőle (férjétől). – עֲדָה תַּרְגוּם שֶׁל סוּרָה – Az עֲדָה (ádá) arámiul annyit jelent: „távol tartott”.

צִלָּה – ...Cilá... – היא שֶׁל תַּשְׁמִישׁ – Ő volt a házaseset céljára tartott feleség. – וְעַל שֵׁם שֶׁיּוֹשֶׁבֶת תָּמִיד בְּצִלּוֹ – és azért hívták így, mert mindig a férje árnyékában tartózkodott. – דְּבָרֵי אַגְדָּה הֵם בְּכִרְאִישִׁית רַבָּה – Ezek aggádikus értelmezések a Brésit rábá midrásban.²¹⁵

וַתֵּלֵד עֲדָה אֶת יָבֵל, הוּא הָיָה אָבִי יֵשׁב אֵהָל וּמִקְנָה. (בראשית ד, כ)

Ádá szülte Jávált; ő a sátorlakók és baromtenyésztők őse. (1Mózes 4:20.)

הוא הָיָה – a sátorlakók és baromtenyésztők őse. – וְיֹשֵׁב אֵהָלִים חֲדָשׁ כָּאֵן וַחֲדָשׁ כָּאֵן – azok közül, akik jószágot legeltettek a pusztaságban, – וְיֹשֵׁב אֵהָלִים חֲדָשׁ כָּאֵן – sátorban lakva, egy hónapig itt, egy hónapig ott – בְּשִׁבִיל מְרֻעָה צֹאנוּ – a nyájaiak számára [szükséges] legelő miatt; – וּכְשֶׁכְּלָה הַמְרֻעָה – és amikor a legelőt lelegelik [az állatok] – בְּמִקוֹם זֶה – ezen a helyen, – הוֹלֵךְ וְתוֹקֵעַ אֵהָלוֹ – megy és felveri a sátrát – אֶהָר – egy másik helyen. – וּמִדְרָשׁ אַגְדָּה – Egy midrási magyarázatban [az áll], – בּוֹנֵה בְּתִים לְעִבּוּדָה זָרָה – hogy [Jávál] szentélyeket épített bálványok tiszteletére, – כְּמָה דְאֵת אֲמֵר סִמְלֵי הַקְּנָאָה הַמִּקְנָה – amint írva van:²¹⁶ „a féltékenység bálványa volt, amely féltékenységre ingerelt.”²¹⁷ – וְכֵן אָחִיו – Ugyanez a helyzet a testvérével²¹⁸ – **– ő minden**

²¹³ Jób 24:21.

²¹⁴ Lásd Szánhedrin 108a.

²¹⁵ 23:2.

²¹⁶ Jechezkél 8:3.

²¹⁷ Az **אֵהָל וּמִקְנָה** (ohel umikne) szövegrészt úgy értelmezi a midrás, mint a féltékenységre ingerlő számára épített sátrakat, azaz pogány szentélyeket.

²¹⁸ Lásd a következő verset.

hárfásnak és fuvolásnak [őse]. – לְזִמְרַת לְעִבְדֹתָהּ זָרָה – A bálványimádás céljából muzsikálnak.

וְשֵׁם אָחִיו יוֹבָל, הוּא הָיָה אָבִי כָּל תְּפִישׁ כְּנֹר וְעֹגֶב. (בראשית ד, כא)

Testvérének neve volt Jubál, ő minden hárfásnak és fuvolásnak őse. (1Mózes 4:21.)

וְצִלָּה גַם הוּא יָלְדָה אֶת תּוּבָל קֵיץ לְטֵשׁ כָּל חֲרֹשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל, וְאַחֹת תּוּבָל קֵיץ נַעֲמָה. (בראשית ד, כב)

Cilá pedig szülte Tuvál-Kájint, aki megélesített mindent, ami megmunkálja a bronzot és a vasat. Tuvál-Kájin nővére pedig Náámá volt. (1Mózes 4:22.)

תּוּבָל קֵיץ – Tuvál-Kájin.²¹⁹ – תּוּבָל אֲמָנָתוֹ שֶׁל קֵיץ – [Azért nevezték így, mert] kifinomította Kájin „mesterségét”. – תּוּבָל לְשׁוֹן תְּבָלִין – A תּוּבָל (tuvál) [szó] rokonságban van a תְּבָלִין (távlin) [„fűszerek” jelentésű szóval].²²⁰ – תְּבָל וְהִתְקִין – [Tuvál-Kájin] feljavította és kifinomította – אֲמָנָתוֹ שֶׁל קֵיץ – Kájin „mesterségét” – לַעֲשׂוֹת כְּלֵי זֶיץ לְרוֹצְחִים – azzal, hogy fegyvereket kovácsolt a gyilkosok számára.

אֲכִי מִגְּדָד אֲמָנוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל – aki megélesített mindent, ami megmunkálja a bronzot és a vasat. – מִגְּדָד אֲמָנוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל – [Jelentése:] megélesíti a réz és vas [megmunkálásához szükséges] eszközöket, – כְּמוֹ יִלְטוֹשׁ עֵינָיו לִי – mint [a יִלְטוֹשׁ (jiltos)] a „rám élesítette tekintetét”²²¹ [szövegrészben]. – חֲרֹשׁ אֵינוֹ לְשׁוֹן פֶּעַל – A חֲרֹשׁ (chorés) szó nem פֶּעַל (poel) alakban van,²²² – אֲלָא לְשׁוֹן פּוּעֵל – hanem פּוּעֵל (poél) alakban, – שֶׁהָרִי נְקוּד קִמְצָן קָטָן – mivel céré-vel van vokalizálva – וְטַעְמוֹ לְמִטָּה – és a hangsúly az utolsó szótagra esik.²²³ – כְּלוּמַר מִגְּדָד וּמִצְחָצַח – [A vers tehát] azt mondja: megélesíti és kifényesíti – כָּל כְּלֵי אֲמָנוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרָזָל – a bronz és vas megmunkálásához használt szerszámokat.

נַעֲמָה – Náámá. – הִיא אִשְׁתּוֹ שֶׁל נֹחַ – Ő Noé felesége volt.²²⁴

²¹⁹ Honnan ered a neve?

²²⁰ A fűszerek is arra valók, hogy feljavítsák és finomítsák az ételek ízét.

²²¹ Jób 16:9. azaz: „Szúrós tekintetet vetett rám.”

²²² Vagyis a חֲרֹשׁ (chorés) szóban nem szegol van a ר (rés) alatt és a hangsúly nem az első szótagra esik, mely esetben azt jelentené a szövegrész, hogy „bronz és vas eszközöket.”

²²³ Mely esetben az utalás a szerszámra történik, és a szövegrész értelme a következő: „a bronz és vas megmunkálásához használt eszközöket.”

²²⁴ 23:3.

וַיֹּאמֶר לְמֶךְ לְנַשְׂיו עֲדָה וְצִלָּה שְׂמַעַן קוֹלִי נָשִׂי לְמֶךְ הָאֲזוּנָה אִמְרָתִי, כִּי אִישׁ הִרְגֹתִי לְפִצְעֵי וַיִּלְדֵּךְ לְחִבְרָתִי. (בראשית ד, כג)

És szólt Lemech feleségeihez: „Ádá és Cilá, halljátok szavamat. Lemech feleségei figyeljetelek beszédemre, bizony embert öltem sebemért és gyermeket sérülésemért; (1Mózes 4:23.)

שְׂמַעַן קוֹלִי – halljátok szavamat.²²⁵ – Mert [a feleségei egy ideje már] különváltak tőle, – לפי שֶׁהָרַג אֶת קַיִן וְאֶת תּוֹבֵל קַיִן בְּנוֹ – mivel [Lemech] megölte Kájint és a fiát²²⁶, Tuvál-Kájint. – שֶׁהָיָה לְמֶךְ סוּמָא וְתוֹבֵל קַיִן מוֹשְׁכוֹ – Lemech vak volt, és Tuvál-Kájin vezette őt. – וְרָאָה אֶת קַיִן – [Tuvál-Kájin] megpillantotta Kájint, – וַיְנַדְּמָה לוֹ כְּתִיבָה – de azt hitte, egy vadat lát. – וַאֲמַר לְאָבִיו – és [akkor Lemech] megölte [Kájint]. – וַיִּכְוֶן שְׂיָדָע שֶׁהוּא קַיִן זְקֵנוֹ – Amikor [Lemech] rádöbbsent, hogy ősatya, Kájin volt az, [akit megölt,] – הִכָּה כַף אֶל כַף – [fájdalmában] összecsapta két kezét, – וְסַפַּק אֶת בְּנוֹ בֵּינֵיהֶם – megütötte a [valamiképpen] közójük [került] fiát, – וַיְהִי וַיִּרְגֵּוּ – és megölte őt. – וְהָיוּ נַשְׂיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ – [Erre] a feleségei különváltak tőle, – וְהוּא – és [Lemech] most megkísérelte kiengesztelni őket.

שְׂמַעַן קוֹלִי – halljátok szavamat. – [Jelentése:] „Legyetek újra hajlandóak házaseletet élni velem. – וְכִי אִישׁ אֲשֶׁר הִרְגֹתִי – Vajon az ember, akit megöltem, – וְכִי אֲנִי פִּצְעֹתִי מִזִּיד – az én sebesítemem által halt meg?” – [Azaz] vajon akarattal sebesítettem-e meg, – שִׁיְהִיא הַפִּצְעַת קְרוּי עַל שְׂמִי – hogy nekem tulajdonítjátok megsebesítést? – וַיִּלְדֵּךְ אֲשֶׁר הִרְגֹתִי – És a gyermek, akit megöltem, – וַיִּלְדֵּךְ אֲשֶׁר הִרְגֹתִי – vajon az én ütésem ölte-e meg? – כָּלוּמֵר עַל יְדֵי חֲבוּרָתִי – Vagyis az én [akaratlagos] ütésemnek [köszönhetően halt-e meg]. – [Lemech kijelentése tulajdonképpen] egy kiáltó kérdés: – וַיִּהְיֶה שׂוֹגֵג אֲנִי וְלֹא מִזִּיד – „Vajon nem véletlenül és akaratlanul cselekedtem-e? – לֹא זֶהוּ פִּצְעִי – Az a seb nem tulajdonítható nekem, – וְלֹא זֶהוּ חֲבוּרָתִי – és az az ütés nem tulajdonítható nekem.”

פִּצְעִי – sebemért. – [Jelentése:] egy kard vagy nyílvessző ütötte seb; – מִקַּאֲדוֹר״ה בְּלִעֲזָה – ófranciául *macheure*.

כִּי שְׂבָעַתִּים יָגֵם קַיִן, וְלְמֶךְ שְׂבָעִים וְשִׁבְעֹהָ. (בראשית ד, כד)

...mert ha hétszer bosszultatik meg Kájin, Lemech bizony hetvenhétszer”. (1Mózes 4:24.)

כִּי שְׂבָעַתִּים יָגֵם קַיִן – mert ha hétszer bosszultatik meg Kájin. – קַיִן שֶׁהָרַג – Kájin [esetében], aki szándékosan ölt, – נִתְּלָה לוֹ – a büntetés felfüggesztésre került – עַד שְׂבָעָה דוֹרוֹת – hét nemzedéknyi [időre], – אֲנִי שֶׁהִרְגֹתִי שׂוֹגֵג –

²²⁵ Miért kellett Lemechnek ennyire kérlelnie a feleségeit, hogy hallgassák meg, amit mondani akar nekik?

²²⁶ Természetesen nem Kájin fiáról, hanem a saját fiáról van itt szó.

[akkor] az én esetemben, aki szándékolatlanul öltem, – לא כָּל שָׁכֵן שְׂתִילָה לִי – természetes, hogy fel kell függeszteni a büntetést – שְׂבִיעֵיֹת הַרְבָּה – sok hétnemzedéknyi időre.

hetvenhétsszer. – [Lemech itt] egy olyan kifejezést használt önmagára vonatkoztatva, amely sok hétnemzedéknyi időtartamot jelent. – כִּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַנְחֻמָּא – Így magyarázza [ezt a szövegrészt] Tánchumá rabbi.²²⁷ – A Midrás Brésit rábá azonban [azt állítja, hogy] – לֵמֶחַ נֵם לָא הָרַג לְמָךְ כָּלֹם – Lemech nem ölt meg senkit. – וְנָשָׂיו פּוֹרְשׁוֹת מִמֶּנּוּ – A feleségei elkülönültek tőle – מִשְׁקִימּוֹ פְּרִיָּה וְרִבְיָה – miután megszülték gyermekeiket,²²⁸ – לְפִי שְׁנַגְזָה גְזָה – mivel elrendeltetett, – לְכַלּוֹת זָרְעוֹ שֶׁל קַיִן – hogy ki kell irtani Kájin leszármazottait – לְאַחַר שְׂבִיעָה דוֹרוֹת – hét nemzedéket követően. – אֲמָרוּ מָה אָנוּ יוֹלְדוֹת לְבְּהֵלָה? – Azt mondták [Lemech asszonyai]: „Minek szülünk hiába? – וְשׁוֹטֵף אֶת הַכֹּל – és mindent elsöpör [a föld színéről].” – וְהוּא אוֹמֵר לָהֶן – És ő [ti. Lemech] azt felelte nekik: – וְכִי אֲנִי הִרְגֵיתִי אֶת הַבָּל – [Azaz:] „Öltem-e embert sebemmel?” – אִישׁ הִרְגֵיתִי לְפָצְעִי – „Megöltem-e Ábelt, – שְׂהִיָּה אִישׁ בְּקוֹמָה וְיֵלֵד בְּשָׁנִים – aki természetre férfi volt, de évei alapján még gyermek, – שְׂהִיָּה זָרְעִי כְּלָה בְּאוֹתוֹ עוֹן – hogy gyermekeimnek el kelljen pusztulniok e bűn miatt? – וַיִּמָּה קַיִן שְׂהָרַג – Amiképpen Kájin [esetében történt], aki gyilkosságot követett el, – נִתְּלָה לוֹ שְׂבִיעָה דוֹרוֹת – a büntetése mégis felfüggesztetett hétnemzedéknyi időre, – אֲנִי שְׂלָא הִרְגֵיתִי – akkor az én [esetemben], aki nem öltem meg senkit, – לֵא כָּל שָׁכֵן שְׂתִילָה לִי – természetes, hogy fel kell függeszteni a büntetést – שְׂבִיעֵיֹת הַרְבָּה – sok hétnemzedéknyi időre!” – עַז וְזָה קָל וְחָמָר שֶׁל שְׁטוֹת – Ez [azonban] egy abszurd *kál váchomer*, – אִם כֵּן אֵין הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא גּוֹבֵה אֶת חוּבוֹ – ha ugyanis így lenne, akkor az Örökkévaló sosem tudná behajtani a tartozást, – וַיִּמְקִים אֶת דְּבָרוֹ – sem megtartani a szavát.²²⁹

וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֵד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת, כִּי שֵׁת לִי אֶלְהִים זָרַע אַחַר תַּחַת הַבָּל
כִּי הִרְגוּ קַיִן. (בראשית ד, כה)

És Ádám megint megismerte feleségét, és az szült fiút, akit Sétnek nevezett, mert úgymond, adott nekem Isten más magzatot Ábel helyett, mivelhogy őt Kájin megölte. (1Mózes 4:25.)

És Ádám megint megismerte [feleségét]... – [Miért követi ez közvetlenül a Lemechről és feleségeiről szóló beszámolót?] – כָּא לֹ לְמָךְ אֶצֶל – בא לו לְמָךְ אֶצֶל – Lemech felkereste az Első Embert, – וְקָבַל עַל נַשְׂיוֹ – és panaszkodott neki a feleségei miatt [mivel azok tartózkodtak a vele való együttléttől] mondván,

²²⁷ Midrás Tánchumá Brésit 11.

²²⁸ Szó szerint: miután eleget tettek a „szaporodjatok és sokasodjatok” parancsolatának.

²²⁹ Hogy elégtételt vesz Kájinon hét nemzedéknyi idő után.

hogy úgy is meg fognak halni a tőle születendő gyermekeik Kájin bűne miatt]. – אָמַר – Ő (Ádám) erre ezt mondta nekik: – וְכִי עָלֵיכֶם לְדַקְדֵּק – „Helyénvaló-e, hogy így szemmel tartjátok – עַל גְּזֵרְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם – az Örökkévaló büntetéseit?²³⁰ – אַתֶּם עֲשׂוּ – Ti megteszitek azt, ami megparancsoltatott nektek, – וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שְׁלוֹ – Ő pedig majd teszi a maga dolgát.” – אָמְרוּ לוֹ קְשׁוּט עֲצָמְךָ תַּחֲלָה – Ők erre ezt válaszolták neki: „Először pótold te a mulasztásodat! – וַהֲלֹא פָּרַשְׁתָּ מֵאֲשֶׁתְךָ – Vajon nem tartottad-e magad távol a feleségedtől – זֶה מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה – az elmúlt 130 évben, – מִשְׁנֵקְנֶסָה מִיְתָה עַל יָדְךָ – azóta, hogy, miattad, elrendeltetett a halál?” – מִיָּד – Rögtön ezt követően...

וַיַּדַּע אָדָם וְגוֹמֵר – És Ádám megint megismerte... – וַיִּמְהוּ עוֹד – Mit fejez ki itt az עוֹד (od – még, megint)? – לְלַמֵּד – Ez azt tanítja, – שְׁנֵתוֹסְפָה לוֹ תַּאֲוָה עַל תַּאֲוָתוֹ – hogy a felesége iránti vágya nagyobb volt, mint valaha. – אַבְרָאָה שִׁית רַבָּה – A [Midrás] *Brésit rábá* alapján²³¹.

וּלְשֵׁת גַּם הוּא יֵלֵד בֶּן וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ אֲנֹשׁ, אֲזַי הוֹחֵל לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה. (בראשית ד, כו)

Sétnek szintén született fia és elnevezte Enósnak. Ekkor kezdte az ember szólítani az Örökkévaló nevét. (1Mózes 4:26.)

אֲזַי הוֹחֵל – Ekkor kezdte [az ember]. – לְשׁוֹן חָלִין – [A *huchál* (huchál) szó] rokonságban van a חָלִין (*chulin*) [„profán” jelentésű] szóval, – לְקָרָא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם – azaz [ekkor kezdte az ember] az embereket – וְאֶת שְׁמוֹת הָעֲצָבִים – és a bálványokat – הוא הקרוש ברף – az Örökkévaló nevével nevezni, – לַעֲשׂוֹתָן אֱלִילִים – bálványimádás tárgyaivá téve azokat – וְלִקְרוֹתָן אֱלֹהוֹת – és isteneknek nevezve őket.

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם, בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדַמּוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ. (בראשית ה, א)

Ez Ádám nemzetségeinek könyve. Amely napon Isten az embert teremtette, Isten hasonlatosságára teremtette őt. (1Mózes 5:1.)

זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם – Ez Ádám nemzetségeinek könyve. – זו היא ספירת – ומדרשי אנגדה יש – [Jelentése:] Ez az ember nemzedékeinek története. – תּוֹלְדוֹת אָדָם – [De ennek a szövegrésznek] létezik számos más aggádikus magyarázata is.

בְּיוֹם בְּרָא אֱלֹהִים אָדָם – Amely napon Isten [az embert] teremtette. – מִגִּיד – Ez arról tudósít bennünket, – שֶׁבְּיוֹם שֶׁבְּרָא – hogy ugyanazon a napon, amelyen megteremtetett, – הוֹלִיד – gyermekeket nemzett.²³²

²³⁰ Nem dolgoztok megkísérelni kijátszani az Örökkévaló rendelkezéseit azzal, hogy nem vagytok hajlandók gyermekeket szülni.

²³¹ 23:5.

²³² A mondat így is olvasható: *toldot ádáam böjom böro*, a *toldot* (toldot) szó pedig „gyermekek”-nek fordítandó. Így módon: „azon a napon, amelyen megteremtetett, gyermekeket nemzett.” (Midrás *Brésit rábá* 24:7.)

וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים בְּרֵאשִׁית, וַיִּבְרָךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָה. (בראשית ה, ב)

Férfinak és nőnek teremtette, megáldotta őket és elnevezte embernek azon a napon, amelyen megteremtette őket. (1Mózes 5:2.)

וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה וַיֻּלְּד בְּדָמוֹתָיו כְּצֶלְמוֹ, וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת. (בראשית ה, ג)

És élt Ádám százharminc évet; akkor nemzett egy fiút a maga hasonlatosságára és képére, és elnevezte Sétnek. (1Mózes 5:3.)

– עד כאן פרש מן האשה – ²³³ **százharminc évet.** – שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה
eddig különváltan élt a feleségétől. ²³⁴

וַיְהִיו יְמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוּלְדוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֵת שָׁנָה, וַיֻּלְּדוּ בָנָיו וּבָנוֹת. (בראשית ה, ד)

És Ádám napjai, miután nemzette Sétet, voltak még nyolcszáz év; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:4.)

וַיְהִיו כָּל יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר חֵי תִשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, ה)

És Ádám összes napjai voltak, amelyeket élt, kilencszáz és harminc év, azután meghalt. (1Mózes 5:5.)

וַיְחִי שֵׁת חֲמִשׁ שָׁנִים וּמֵאֵת שָׁנָה, וַיֻּלְּד אֶת אֱנוֹשׁ. (בראשית ה, ו)

Sét élt százöt évet, akkor nemzette Enóst. (1Mózes 5:6.)

וַיְחִי שֵׁת אַחֲרֵי הוּלְדוֹ אֶת אֱנוֹשׁ שִׁבְעַת שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיֻּלְּדוּ בָנָיו וּבָנוֹת. (בראשית ה, ז)

És élt Sét, miután nemzette Enóst, nyolcszázhet évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:7.)

²³³ Ha már azon a napon nemzett gyermekeket, amelyen megteremtette őt az Örökkévaló, akkor miért csak ilyen hosszú idő elteltével vállalkozott újra a gyermeknemzésre?

²³⁴ Egész idő alatt Ábelt gyászolta (Midrás Brésit rábá 24:6.), és azon kesergett, hogy az ő révén kellett megismernie az emberiségnek a halált (Éruvin 18b.).

וַיְהִי כֹל יְמֵי שֵׁשׁ עָשָׂר שָׁנָה וַתֵּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, ח)

Sétnek összes napjai pedig voltak kilencszáztizenkét év; ezután meghalt. (1Mózes 5:8.)

וַיְחִי אֱנוֹשׁ תְּשָׁעִים שָׁנָה, וַיֹּלְדֵהוּ אֶת קִינָן. (בראשית ה, ט)

És Enós élt kilencven évet; akkor nemzette Kénant. (1Mózes 5:9.)

וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת קִינָן חֲמִשׁ עָשָׂר שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיֹּלְדֵהוּ בָנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, י)

És Enós élt, miután nemzette Kénant, nyolcszázötvenöt évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:10.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי אֱנוֹשׁ חֲמִשׁ שָׁנִים וַתֵּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, יא)

Enós összes napjai voltak kilencszázöt év; azután meghalt. (1Mózes 5:11.)

וַיְחִי קִינָן שִׁבְעִים שָׁנָה, וַיֹּלְדֵהוּ אֶת מַהֲלָאֵל. (בראשית ה, יב)

Kénan élt hetven évet, akkor nemzette Mahalalélt. (1Mózes 5:12.)

וַיְחִי קִינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מַהֲלָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיֹּלְדֵהוּ בָנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, יג)

És élt Kénan, miután nemzette Mahalalélt, nyolcszáznegyven évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:13.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי קִינָן עָשָׂר שָׁנִים וַתֵּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, יד)

Kénan összes napjai voltak kilencszáztíz év, azután meghalt. (1Mózes 5:14.)

וַיְחִי מַהֲלָאֵל חֲמִשׁ שָׁנִים וְשָׁשִׁים שָׁנָה, וַיֹּלְדֵהוּ אֶת יֶרֶד. (בראשית ה, טו)

Mahalalél élt hatvanöt évet, akkor nemzette Jeredet. (1Mózes 5:15.)

וַיְחִי מִהֲלָלָאֵל אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת.
(בראשית ה, טז)

És élt Mahalalél, miután nemzette Jeredet, nyolcszázharminc évet; és nemzett fiakat és leányokat. (1Mózes 5:16.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי מִהֲלָלָאֵל חֲמֵשׁ וְתֵשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, יז)

Mahalalél összes napjai pedig voltak nyolcszázkilencvenöt év, azután meghalt. (1Mózes 5:17.)

וַיְחִי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד אֶת חֲנוּךְ. (בראשית ה, יח)

Jered százhatvankét évet élt, akkor nemzette Hanókot. (1Mózes 5:18.)

וַיְחִי יֶרֶד אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת חֲנוּךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, יט)

És élt Jered, miután nemzette Hanókot, nyolcszáz évet; és nemzett fiakat és leányokat. (1Mózes 5:19.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְתֵשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, כ)

Jered összes napjai pedig voltak kilencszázhatvankét év, azután meghalt. (1Mózes 5:20.)

וַיְחִי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה, וַיּוֹלֶד אֶת מֵתוּשֶׁלַח. (בראשית ה, כא)

Hanók pedig élt hatvanöt évet; akkor nemzette Metuselahot. (1Mózes 5:21.)

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת מֵתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת.
(בראשית ה, כב)

És Hanók járt Istennel, miután nemzette Metuselahot, háromszáz évig; és nemzett fiakat és leányokat. (1Mózes 5:22.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי חֲנוּךְ, חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה וְשָׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. (בראשית ה, כג)

Hanók összes napjai pedig voltak háromszázhatvanöt év. (1Mózes 5:23.)

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים, וְאֵינֶנּוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים. (בראשית ה, כד)

Chánoch pedig járt Istennel, és nem volt többé, mert magához vette Isten. (1Mózes 5:24.)

וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ – Chánoch pedig járt.²³⁵ – צַדִּיק הָיָה – [Chánoch] igaz ember volt, – וְקַל בְּדַעְתּוֹ – de könnyen rá lehetett venni, – לָשׁוּב לְהַרְשִׁיעַ – hogy a rossz utat válassza. – לְפִיכֶן מָהֵר הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְסִלְקוֹ – Ezért az Örökkévaló [inkább] gyorsan eltávolította őt [a világból] – וַיְהִי מִתּוֹ קוּדְם זְמַנּוֹ – és idő előtti halálát okozta. – וַיְהִי – Ezért használ a vers eltérő kifejezést – בְּמִיתָתוֹ – a halálára vonatkozóan – לְכַתּוּב וְאֵינֶנּוּ – azzal, hogy azt írja: וְאֵינֶנּוּ בְּעוֹלָם (vőéjnenu) – „és nem volt többé” a világban, – לְמַלְאֵת שְׁנוֹתָיו – hogy kitöltse az idejét.

מֵעַתָּה לְפָנָי זְמַנּוֹ – A neki [kiszabott] idő előtt; – כְּמוֹ הַנְּגִי לֹקַח מִמֶּךָ – mint [a לֹקַח (lokéách)] az „Én most elveszem tőled hirtelen halállal azt, – אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגְפָּה – aki neked kedves”²³⁶ [szövegrészben].

וַיְחִי מֵתוֹשְׁלַח שִׁבְעַת וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמָאַת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד אֶת לֵמֶךְ. (בראשית ה, כה)

Metuselah élt száznyolcvanhét évet; akkor nemzette Lemeket. (1Mózes 5:25.)

וַיְחִי מֵתוֹשְׁלַח אֶחָדִי הוֹלִידוֹ אֶת לֵמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת. (בראשית ה, כו)

És élt Metuselah, miután nemzette Lemeket, hétszáznyolcvankét évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:26.)

וַיְהִי כֹל יְמֵי מֵתוֹשְׁלַח תְּשַׁע וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, כז)

Metuselah összes napjai pedig voltak kilencszázhatvankilenc év, azután meghalt. (1Mózes 5:27.)

וַיְחִי לֵמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמָאַת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בֵּן. (בראשית ה, כח)

Lemech száznyolcvankét évet élt, akkor nemzett egy fiút. (1Mózes 5:28.)

וַיּוֹלֵד בֵּן – akkor nemzett egy fiút. – שָׁמַמְנוּ נִבְנָה הָעוֹלָם – Akiből felépült a világ.²³⁷

²³⁵ Ha Chánoch Istennel járt, akkor miért vette ilyen hirtelen magához az Örökkévaló?

²³⁶ Jechezkél 24:16. Az Örökkévaló elmondta Jechezkél prófétának, hogy a felesége idő előtti halált fog halni. A לֹקַח (lokéách) igét tehát itt is az idő előtt bekövetkezett halálra vonatkozóan használja a Szentírás. (Midrás Brésit rábá 29:5.)

וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר, זֶה יִנְחָמֵנוּ מִמַּעַשְׁנֵנוּ וּמִעֲצָבוֹן יְדִינֵנוּ מִן הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה.
(בראשית ה, כט)

És elnevezte őt Noénak, mondván: ez majd enyhet hoz nekünk munkánkban és kezünk fáradalmában a földön, melyet elátkozott az Örökkévaló. (1Mózes 5:29.)

יִנְחָמֵנוּ – ...ez majd enyhet hoz nekünk... – זֶה יִנְחָמֵנוּ – könnyít majd rajtunk, kétkezi munkánk terhén. – עַד שְׁלֹא בָא נֹחַ – Noét megelőzően – לֹא הָיָה לָהֶם כְּלֵי מַחְרִישָׁה – az emberiségnek nem voltak mezőgazdasági eszközei, – וְהָיְתָה הָאָרֶץ מוֹצִיאָה – és ő (Noé) készített [először ilyen eszközöket]. – כְּשֶׁזֶרְעִים – A föld korábban tövises cserjéket és bogáncsot termett, – וְדֹדְרִים – amikor búzát vetettek bele, – מִקְלָלָתוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן – az Első Ember átkának eredményeképpen, – וּבִימֵי נֹחַ נָחָה – Noé idejében azonban ez megszűnt. – וְזֶהוּ יִנְחָמֵנוּ יִנְחָמֵנוּ – Ez a jelentése a יִנְחָמֵנוּ (jönácháménu) szónak, mintha [két szóból állna és] az lenne írva: יִנְחָמֵנוּ (könnyít rajtunk). – וְאֵם לֹא תִפְרָשֶׁהוּ כִּךָ – Ha nem így magyarázod, [hanem úgy fordítod a יִנְחָמֵנוּ (jönácháménu) szót, hogy „megvigasztal minket”] – אֵין טַעַם הַלְשׁוֹן נוֹפֵל – akkor a szó jelentésének semmi – עַל הַשָּׂם – köze a [נֹחַ – Noách] névhez, – וְאִתָּהּ צָרִיךְ לִקְרוֹת שְׁמוֹ מִנְחָם – és akkor inkább Menáchém-nek kellene őt (Noét) nevezni.

וַיְחִי לְמֹדָךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נֹחַ חֲמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת.
(בראשית ה, ל)

És élt Lemek, miután nemzette Nóét, ötszázkilencvenöt évet; és nemzett fiaikat és leányokat. (1Mózes 5:30.)

וַיְחִי כָּל יְמֵי לְמֹדָךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת. (בראשית ה, לא)

Lemek összes napjai pedig voltak hétszázhetvenhét év, azután meghalt. (1Mózes 5:31.)

וַיְחִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת. (בראשית ה, לב)

És Noé ötszáz éves lett és nemzette Noé Sémet, Chámot és Jáfetet. (1Mózes 5:32.)

בֶּן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה – ötszáz éves. – אָמַר רַבִּי יוֹדֵן – Judán rabbi azt mondta: – מַה – Miért van az, – כָּל הַדְּוֵרוֹת – hogy az összes [korábbi] nemzedék – הוֹלִידוֹ לְמֵאָה –

²³⁷ A בֶּן (bén) szónak közös a gyöke a בִּנְיָן (binján) [„épület”] szóval.

שְׁנָה – százéves korában nemzett gyermekeket, – וְזֶה – ez pedig, [vagyis Noé,] – אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא – Isten azt mondta: – לְחַמֵּשׁ מֵאוֹת יָאבְדוּ – gonoszak lesznek, – אִם רָשָׁעִים הֵם – Ha [Noé gyermekei] – יִאבְדוּ – elpusztulnak az özönvízben, – וְרַע לְצַדִּיק זֶה – ami szívfájdalmat okoz majd ennek az igaz embernek [ti. Noénak]. – וְאִם צַדִּיקִים הֵם – Ha viszont igazak lesznek, – אֲטַרְיָה עָלָיו – akkor meg azt a terhet rovom rá, – לַעֲשׂוֹת תְּבוֹת הַרְבֵּה – hogy több bárkát kell építenie.²³⁸ – כִּבַּשׁ אֶת מַעֲיָנוּ – [Ezért hát] megfékeztem forrását,²³⁹ – וְלֹא – és [így Noé] nem nemzett gyermekeket – עַד שֶׁהָיָה בֶן חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה – egészen ötszáz éves koráig, – כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה יֶפֶת הַגִּדּוֹל שֶׁבְּכַנְיֹו – annak érdekében, hogy Jefet, a legidősebb fia,²⁴⁰ ne legyen – רָאוּי לְעֲנֹשׁ לְפָנֵי הַמַּבּוּל – büntethető korú az özönvizet megelőzően,²⁴¹ – דְּכַתִּיב – amint írva van: – כִּי הִנְעַר – „Mert a legfiatalabb is – בֶּן מֵאָה – százéves korában hal meg.”²⁴² – רָאוּי לְעֲנֹשׁ לְעֵתִיד – [Vagyis: abban az életkorban, amelyben] büntethető lesz a jövőben, – וְכֵן לְפָנֵי מִתְּן תּוֹרָה – és ez volt a helyzet a Tóraadást megelőzően is.

וְהָלֹא יֶפֶת הַגִּדּוֹל הוּא – **Sémet, Chámot és Jáfetet.** – אֵת שֵׁם אֶת חָם וְאֵת יֶפֶת – Hát nem Jefet volt a legidősebb?²⁴³ – אֲלֹא בְּתַחֲלָה אֶתָּה דּוֹרַשׁ אֶת שְׁהוּא צַדִּיק – De először Sémet kell említeni, aki igaz volt – וְנוֹלַד כְּשֶׁהוּא מְהוּל – és aki körülmetélten született²⁴⁴ – וְשֵׁם אֶתְּחִיל – és akitől Ábrahám származott stb., – בְּרֵאשִׁית רַבָּה – [amint az] a Brésit rábában [kifejtésre kerül].²⁴⁵

וַיְהִי כִּי הִחֵל הָאָדָם לָרֵב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וּבָנֹת יִלְדוּ לָהֶם. (בראשית ו, א)

Történt, hogy mikor az emberek elszaporodni kezdtek a földön és leányaik születtek, (1Mózes 6:1.)

וַיִּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה, וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. (בראשית ו, ב)

...az Isten fiai látták az emberek leányait, hogy szépek és vettek maguknak feleségeket mindazok közül, akiket választottak. (1Mózes 6:2.)

²³⁸ Utódainak több nemzedéke számára.

²³⁹ Isten ideiglenesen terméketlenné tette Noét.

²⁴⁰ Lásd a 10:21-hez fűzött Rási-kommentárt.

²⁴¹ Noé 600 éves volt az özönvíz idején, vagyis Jáfet még épp nem volt 100. Mivel a várható élettartam oly sokkal hosszabb volt akkoriban, a büntethetőség korhatára 100 év volt.

²⁴² Jesájá 65:20.

²⁴³ Mi az oka ennek a sorrendnek?

²⁴⁴ Ez mutatta igaz mivoltát.

²⁴⁵ 26:3.

הֲיִהְיֶה אֵשׁ – Vajon mi lenne, ha tűzből lenne – או דְּבַר קָשָׁה – vagy valamilyen kemény anyagból?²⁵¹ – עַד שְׂקַמְתִּי דְּבוּרָה – Hasonlóan: az עד שְׂקַמְתִּי דְּבוּרָה (ád sákámti dvorá)²⁵²-t – כְּמוֹ שְׂקַמְתִּי – כמו שְׂקַמְתִּי (sekámti)-nak [kell interpretálni].²⁵³ – וְכֵן כְּמוֹ שְׂאֵתָה – Hasonlóan: a שְׂאֵתָה מְדַבֵּר עִמִּי (sáátá mödábér imi)-t²⁵⁴ – כְּמוֹ שְׂאֵתָה – כמו שְׂאֵתָה (seátá)-nak [kell interpretálni].²⁵⁵ – אִף בְּשֹׁגָם כְּמוֹ בְּשֹׁגָם – Ugyanígy a בְּשֹׁגָם (böšágám) is [ugyanaz], mint a בְּשֹׁגָם (böšégám).

יהיו ימיו וגומר – legyenek tehát napjai százhusz év. – עד מאה ועשרים שנה – וְאֵם לֹא יִשׁוּבוּ – Ha nem bánják meg bűneiket, – אָבִיא עֲלֵיהֶם מַבּוּל – vízözönt hozok rájuk. – וְאֵם תֹּאמַר – Ha azt kérdeznéd: – מִשְׁנֹלֵד יָפֶת עַד הַמַּבּוּל – Jáfet születésétől a vízözönig – אִינוּ – [akkor erre azt felelem, hogy ne feledd,] a Tórában nincs „korábban” vagy „későbben;”²⁵⁷ – כִּבָּר עֶשְׂרִים שָׁנָה קוֹדֵם שֶׁהוּלִיד נָח תּוֹלְדוֹת – a határozat már kimondatott – הֲיִתָּה הַגְּזֵרָה גְּזוּרָה וְכֵן מְצִינוּ – hús évvel azt megelőzően, hogy Noénak gyermekei születtek volna. – בְּסֵדֶר עוֹלָם – Ezt találjuk a *Széder Olám*ban is.²⁵⁸ – יֵשׁ מְדַרְשֵׁי אַגְדָּה רַבִּים – Sok aggádikus magyarázat van – בְּלֹא יָדוּן – a בְּלֹא יָדוּן (lo jádon) [szavakra] vonatkozóan, – אָבֵל זֶה הוּא צְחָצְחוֹת פְּשׁוּטוֹ – ám ez a sima, egyszerű magyarázat.

הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בְּיָמֵים הַהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבִאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם וַיָּלְדוּ לָהֶם, הֵמָּה הַגְּבִרִים אֲשֶׁר מַעֲלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁמַיִם. (בראשית 1, 6)

Az óriások voltak a földön azokban a napokban és még azután is, midőn Isten fiai eljöttek az emberek leányaihoz és ezek szültek nekik gyermekeket; ők voltak azok a hősök, akik ósidóktól fogva hírneves férfiak voltak. (1Mózes 6:4.)

הַנְּפִלִים – Az óriások. – אֲשֶׁר שֶׁנִּפְלוּ – Azért nevezték őket így, mert „elbuktak” [(נָפְלוּ) – náflu] – וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם – és ezzel előidézték a világ elbukását. – הוּא עֲנִיקִים הוּא – וּבְלָשׁוֹן עִבְרִי לְשׁוֹן עֲנִיקִים הוּא – Héberül ez [a szó] azt jelenti: óriások.

בְּיָמֵים הַהֵם – azokban a napokban. – בִּימֵי דוֹר אֲנוֹשׁ וּבְיָמֵי קַיִן – Azaz Enos és Kájin fiainak idejében.

²⁵¹ Mennyivel engedetlenebb lenne akkor!

²⁵² *Bírák* 5:7.

²⁵³ És így fordítani: „mígnem fölkeltem én, Debóra.”

²⁵⁴ *Uo.* 6:17.

²⁵⁵ És így fordítani: „hogyan valóban te beszélsz velem.”

²⁵⁶ Noé 500 éves volt, amikor Jéfet született (lásd 5:32.) és 600 a vízözön idején (lásd 7:6.).

²⁵⁷ Vagyis a Tóra elbeszélései nem mindig időrendben követik egymást.

²⁵⁸ 28. fejezet.

אף על פי שָׂרְאוּ בְּאֶבְדָּן שֶׁל דּוֹר אָנוּשׁ – **és még azután is.** – וגַם אַחֲרֵי כֵן – Noha látta Enos nemzedékének elpusztítását, – שְׁעָלָה אוֹקְיָנוֹס – amikor az óceán megemelkedett – וְהִצִּיף שְׁלִישׁ הָעוֹלָם – és elöntötte a világ egyharmadát, – לֹא נִכְנַע דּוֹר – a vízözön nemzedéke [mégsem] alázkodott meg, – הִלְמוֹד מֵהֶם – hogy tanuljon tőlük.

אֲשֶׁר יָבֵאוּ – midón [Isten fiai] eljöttek. – הָיוּ יוֹלְדוֹת – Vagyis [az anyák] olyan gyermekeket szültek, – עֲנָקִים כְּמוֹתָם – mint ők, [az apák].

הַגְּבוּרִים – a hősök. – לְמַרּוֹד בְּמִקּוֹם – [Hősiesek voltak] az Örökkévaló elleni lázadásukban.

אֲנָשֵׁי הַשָּׁם – hírneves férfiak. – אוֹתָן שָׁנְקָבוּ בְּשֵׁמוֹת – Azok, akiket megkülönböztet [a Szentírás] neveik [által]: – עִירַד מְחוּיָאֵל מְתוּשָׁאֵל – Irád, Mechujáél, Metusáél, – שָׁנְקָבוּ עַל שֵׁם אֲבָרָן – akiket pusztulásuk szerint neveztek így, – שְׁנִמּוּחֵי – וְהִתְשׂוּ – mert eltöröltettek²⁵⁹ és kiszakították²⁶⁰. – דְּבַר אַחֵר – Egy eltérő magyarázat: – אֲנָשֵׁי שְׁמֹמוֹן – „A pusztítás férfijai” – שְׁשָׁמְמוּ אֶת הָעוֹלָם – akik elpusztították a világot.

וַיֵּרָא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וְכָל יֵצֵר מְחֻשְׁבֵּת לְבוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם. (בראשית ו, ה)

És az Örökkévaló látta, hogy nagy az ember gonoszsága a földön és hogy szívének minden indulata és gondolata mindig csak gonoszság, (1Mózes 6:5.)

וַיִּנְחַם יְהוָה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאָרֶץ, וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ. (בראשית ו, ו)

...megbánta az Örökkévaló, hogy alkotta az embert a földön és elszomorodott szívében. (1Mózes 6:6.)

נִחַמָּה הִיָּתָה לְפָנָיו – Megbánta az Örökkévaló, hogy alkotta... – וַיִּנְחַם ה' כִּי עָשָׂה – Vigasztalásul²⁶¹ szolgált Számára, – שֶׁבָּרְאוּ בְּתַחְתּוֹנִים – hogy a földön alkotta meg az embert, – שָׁאֵלוּ הִיָּה בְּהַעֲלִיּוֹנִים – mert ha az ember a mennyei lények egyike lett volna, – הִיָּה מְמַרְיָן – akkor azokat látította volna fel. – בְּבֵרֵאשִׁית רַבָּה – A [Midrás] Brésit rábá alapján²⁶².

שֶׁל – אֵל לְבוֹ – az ember – הָאָדָם – שִׁיבָה – szívében. – וַיִּתְעַצֵּב – שֶׁל מְקוֹם – Isten szívében. – עָלָה בְּמַחְשַׁבְתּוֹ שֶׁל מְקוֹם – Azaz: Istennek eszébe ötlött, – לְהַעֲצִיבוֹ – hogy elszomorítsa az embert. – זֶהוּ תַרְגוּם אוֹנְקֵלוֹס – Ez az Onkelosz-féle fordítás szerinti magyarázat, [hogy az „elszomorítás” az emberre és nem Istenre

²⁵⁹ מְחוּיָאֵל (mochujáél) a מְחָה – eltöröl – gyökből.

²⁶⁰ מְתוּשָׁאֵל (mötusáél) a תָּשָׂה – kiszakít – gyökből.

²⁶¹ אֵל נִחַם gyöknek két jelentése van: 1. megbán; 2. megvigasztal, megvigasztalódik.

²⁶² 27:4.

utal]. – דָּבַר אַחַר וַיִּנָּחֵם – A וַיִּנָּחֵם (*vájináchem*) szó egy eltérő magyarázata [„megbánni” értelmében]: – נִהְפָּכָה מִחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוּם – Az Örökkévaló hozzáállása megváltozott: – מִמְדַּת רַחֲמִים – az Isteni Könyörületesség helyett – לְמַדַּת הַדִּין – az Isteni Igazságszolgáltatásra. – עָלָה בְּמַחְשָׁבָה לִפְנֵי מַה לַעֲשׂוֹת בְּאָדָם – Ismét fontolóra vette, mit is tegyen az emberrel, – שֶׁעָשָׂה בְּאָרֶץ – akit a földön alkotott. – וְכֵן כָּל לְשׁוֹן – Ehhez hasonlóan, valahányszor a נַחֵם (*nichum*) szó szerepel a Szentírásban, – לְשׁוֹן נִמְלָךְ מַה לַעֲשׂוֹת – az azt jelenti, hogy [valaki] újra fontolóra vette, mit is tegyen. – וַיִּבֶן אָדָם וַיִּתְנַחֵם – [Például:] „Sem emberfia, hogy meggondolja magát.”²⁶³ – וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה – „És megszánja szolgálait,”²⁶⁴ – וַיִּנָּחֵם – „És elállott az Örökkévaló a balvégzettől,”²⁶⁵ – נִחַמְתִּי כִּי הִמְלַכְתִּי – „Mebántam, hogy királlyá tettem.”²⁶⁶ – כָּלֵם לְשׁוֹן מִחֲשַׁבָּה אַחֲרַת הֵם – Mindezek arra utalnak, hogy [az illető vagy Isten] meggondolta magát [valamivel kapcsolatban].

נִתְאַבֵּל עַל אֲבֹדוֹן מַעֲשֵׂה יָדָיו – **...és elszomorodott szívében.** – Azaz: [Isten]²⁶⁷ siratta keze munkájának pusztulását, – כְּמוֹ נִעְצָב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ – mint [a következő versben:] „Bánkódik a király a fia miatt.”²⁶⁸

– וְזוֹ כֹּתְבִתִּי לְתִשׁוּבַת הַמֵּינִים – Ezt [az alábbit] pedig az eretnek [elgondolásokra] reagálva írtam. – גּוֹי אֶחָד שָׁאַל אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קַרְחָה – Egy nem-zsidó egyszer megkérdezte Jehosúa ben Kárchá rabbit, – אָמַר לוֹ אֵין אַתָּם מוֹדִים – e szavakat szólva: „Nem értesz egyet azzal, – שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד – hogy Isten ismeri a jövődöt?” – אָמַר לוֹ הֵן – A rabbi erre azt válaszolta: „Dehogynem.” – אָמַר לוֹ וְהָא – Mire a nem-zsidó: „De hiszen írva van: – וַיִּתְעַצֵּב אֵל לְבוֹ – »És elszomorodott szívében [azaz Isten szívében]« [a vers látszólag azt sejteti, hogy az Örökkévaló nem tudta előre, mi fog történni!]” – אָמַר לוֹ – A rabbi így válaszolt neki: – נוֹלָד לָךְ בֶּן זָכָר – „Született-e valaha fiad?” – אָמַר לוֹ הֵן – „Igen,” válaszolta a másik. – אָמַר לוֹ – „És hogyan reagáltál rá?” kérdezte a rabbi. – אָמַר לוֹ שֶׁמִּחֲתִי וְשִׁמְחֵתִי אֶת – Mire az: „Hát örvendtem, és mindenki mást is megörvendeztettem.” – אָמַר לוֹ – A rabbi erre azt kérdezte tőle: „De hát nem jutott eszedbe, – שֶׁשׁוֹפּוֹ – hogy végül [ő is] meg fog halni?” – אָמַר לוֹ בְּשַׁעַת חֲדוּתָא – [A nem-zsidó] erre azt válaszolta: „Ha örvendezésnek van itt az ideje, – חֲדוּתָא – örvendezzünk, – בְּשַׁעַת – אָמַר לוֹ כִּן מַעֲשֵׂה – ha pedig a gyásznak van itt az ideje, gyászoljunk.” – אָבְלָא אָבְלָא – A rabbi erre azt felelte neki: „Éppen így viselkedett az Örökkévaló is. – אַף עַל פִּי שֶׁגָּלוּי לִפְנֵי – Noha előre tudta, – שֶׁשׁוֹפֵן לְחַטָּא – hogy [az emberek] végül bűnbe esnek – וְלֹא אֲבָדוֹן – és elpusztíttatnak, – לֹא נִמְנַע מִלְּבָרָאן – mégsem

²⁶³ 4Mózes 23:19.

²⁶⁴ 5Mózes 32:36.

²⁶⁵ 2Mózes 32:14.

²⁶⁶ 1Sámuel 15:11.

²⁶⁷ E szerint a másik változat szerint a וַיִּתְעַצֵּב (*vájitácéu*) Istenre utal.

²⁶⁸ 2Sámuel 19:3.

tartózkodott megteremtésüktől, – בְּשִׁבִיל הַצְּדִיקִים – mégpedig az igazak kedvéért, – הַעֲתִידִים לַעֲמֹד מִהֶם – akik a jövőben származnak tőlük.”

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱמֻנָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם, כִּי נַחֲמֵתִי כִּי עָשִׂיתֶם. (בראשית ו, ז)

És mondta az Örökkévaló: „Eltörölöm az embert, akit teremtettem, a föld színéről, embert és barmot, csúszó-mászót és az ég madarait, mert megbántam, hogy alkottam őket.” (1Mózes 6:7.)

– וַיֹּאמֶר ה' אֱמֻנָה אֶת הָאָדָם – **És mondta az Örökkévaló: „Eltörölöm az embert.** – וְאֱמֻנָה אוֹתוֹ – és eltorlóm őt. – לְכֹף נִאֲמַר לְשׁוֹן מַחֲוֵי – Ezért használja [a Szentírás] a מחווי (*michuj*) kifejezést.

– אֵין הֵם הַשְּׁחִיתוּ דְרָבָם – ²⁶⁹ **embert és barmot.** – **עַד בְּהֵמָה** – Ők is elzüllöttek. – דְּבַר אַחֵר – Egy eltérő magyarázat: – הַכֹּל נִבְרָא בְּשִׁבִיל הָאָדָם – Minden az emberért lett megteremtve, – וְכִינֵן שֶׁהוּא כֹּלָה – márpedig ha ő megszűnik létezni, – מַה צְרִיךְ בְּאֵלוֹ? – mi szükség ezekre [az állatokra]?

– כִּי נַחֲמֵתִי כִּי עָשִׂיתֶם – **mert megbántam, hogy alkottam őket.** ²⁷⁰ – הַשְּׁבִתִי מֶה – על אשר עשיתים – a tényen, hogy megalkottam őket.”

וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה. (בראשית ו, ח)

Nóé pedig kegyelmet talált az Örökkévaló szemében. (1Mózes 6:8.)

²⁶⁹ Miért büntette meg az Örökkévaló az állatokat?

²⁷⁰ Lásd a 6. vershez fűzött Rási-kommentárt.